

Skulle alt nu være folkeligt?

En undersøgelse af Grundtvigs brug af populistiske diskurser

Magnus Meilvang Tøttrup
201204948

Skulle alt nu være folkeligt?
En undersøgelse af Grundtvigs brug af populistiske diskurser

N.F.S. Grundtvig as a populist thinker
A study of Grundtvig's use of populist discourse

Aarhus Universitet
Januar 2018

Omfang: 188.583 anslag (78,6 normalsider)

ABSTRACT

This master thesis examines the link between the Danish priest, thinker and politician N.F.S. Grundtvig (1783-1872) and populism. The aim is to investigate if populism, a term widely used to describe political parties of modern times, can be used as descriptive term to widen the academic understanding of the political thoughts of Grundtvig and populism.. The timespan between the three sources is a period of the Danish history with great changes in terms of the political system and international relations with the first democratic constitution of Denmark in 1848 and The First Schleswig War (1848-1851) and a revolutionary spirit all over Europe. The methodical foundation of this thesis is laid bare as I argue how we should measure populism and the development of it across time. The theoretical basis is the school of populism which took its beginning in the late sixties. The aim of doing this is to pinpoint the ambiguous term populism. Here I am partly using the definition of populism claimed by the Dutch political scientist sees populism as "a thin-centered ideology that considers society to be ultimately separated into two homogeneous and antagonistic camps, the pure people versus the corrupt elite, and which argues that politics should be an expression of the *volonte generale* of the people." After determining which discursive elements constitute populism and how we should understand the phenomenology of populism the discussion of the body of literature concerning Grundtvig and his view on democracy and "folkelighed" (folksiness) follows. The second part of this paper is the analysis. My findings show that at the point of origin Grundtvig wasn't a populist. He had elitist views and did not elevate the notion of the people in his political thoughts. In 1836 a lot had changed. He saw the people in corporation with the king as the heir to the political power and the elites as a bad influence to the well being of the Danish nation as it was tempted by foreign thoughts, which was a threat to the nation. In 1851 the war had made its impact on Grundtvig. He saw the Germans and their views as a threat and invented the term "hjemtyskere" (home grown Germans) to describe The Danes who supported the Germans. By doing that he made a clear populist vision of society by dividing the inhabitants of Denmark between the genuine good people and the morally corrupt elite. Hereby I show that populism was a strong force behind Grundtvigs' shifting views on democracy, the political role of the people and not least the Germans.

Indholdsfortegnelse

ABSTRACT	3
INTRODUKTION.....	6
1.1 INDLEDNING	6
1.2 PROBLEMFOMULERING	7
1.3 SPECIALETS STRUKTUR	7
METODISKE OVERVEJELSER.....	9
2.1 POPULISMEFORSKNINGENS METODER	9
2.2 BEGREBSHISTORIE	11
2.3 DISKURSANALYSE.....	13
2.4 DET SYNKRONE OG DIAKRONE BLIK.....	15
TEORETISK RAMME.....	17
3.1 INDLEDENDE BETRAGTNINGER.....	17
3.2 POPULISMENS BEGREBER	19
3.2.1 Folket	20
3.2.2 Eliten	21
3.2.3 Almenviljen	22
3.3 ANDRE EGENSKABER VED POPULISMEN, SOM FRAVÆLGES	24
3.4 POPULISMENS FÆNOMENOLOGI	25
3.4.1 Populisme som diskurs	27
FORSKNINGSOVERSIGT	30
4.1 GRUNDTVIGFORSKNINGEN.....	30
4.2 GRUNDTVIG OG FOLKET.....	30
4.3 GRUNDTVIG OG DEMOKRATI.....	34
4.4 HISTORISK POPULISME.....	37
4.5 GRUNDTVIG OG POPULISMEN IFØLGE UFFE ØSTERGAARD	40
POLITISKE BETRAGTNINGER MED BLIK PAA DANMARK OG HOLSTEEN (1831) ...	42
5.1 KONTEKSTEN	42
5.2 FOLKET.....	43
5.3 ELITEN.....	46
5.4 ALMENVILJEN.....	49
5.5 SAMMENFATNING.....	51
6.1 KONTEKSTEN	53
6.2 FOLKET.....	53

6.3 ELITEN.....	57
6.4 ALMENVILJEN.....	62
6.5 SAMMENFATNING.....	65
DANSKEREN - ET UGEBLAD (1848-1851)	67
7.1 OM KILDEN	67
7.2 FOLKET.....	68
7.3 ELITEN.....	72
7.4 ALMENVILJEN.....	75
7.5 SAMMENFATNING.....	78
POPULISMEDISKURSEN I DE TRE KILDER	79
DISKUSSION	82
9.1 MULIGE BIDRAG	82
9.2 GRUNDTVIG	82
9.3 POPULISME	85
KONKLUSION	89
LITTERATURLISTE.....	90

INTRODUKTION

1.1 Indledning

Få fænomener har præget nyhedsbilledet de seneste år i samme grad som populisme. De mange europæiske valg, hvor partier som Dansk Folkeparti, AfD, Front National og Femstjernebevægelsen har opnået stor succes og valget af Trump, er alle blevet tilskrevet en populistisk bølge, som er skyllet indover det meste af den vestlige verden. I den forbindelse er populisme ofte blevet brugt en kende upræcist som et skældsord, konnoterende en udstrakt politisk opportuniste i kombination med chauvinistiske og/eller semiautoritære holdninger. Men populisme er et deskriptivt begreb, som første gang blev brugt i 1967, og som siden har været omgærdet af en livlig debat. For indeværende beskriver populisme partier og bevægelser, som hævder, at de på folkets vegne kritiserer eliten.

Kun sjældent bliver trådene i nyhedsbilledet trukket tilbage til populismens historiske ophav, som strækker sig tilbage til anden halvdel af det 19. århundrede¹. Her udsprang populismen af agrare bevægelser, som langsomt udviklede demokratiske aspirationer blandt deres tilhængere. Dette spirende demokratiske sindelag kom til udtryk gennem et ønske om at styrke særligt landbefolkningens politiske rolle. I Danmark blev folkets formative politiske kamp støttet af præsten, politikeren og digteren N.F.S. Grundtvig (1783-1872). Derfor vil jeg i dette speciale undersøge populismens historiske rødder i Danmark, ved at kaste et blik på N.F.S. Grundtvigs (politiske) forfatter-skab - tidsmæssig indrammet af Grundtvigs politiske vækkelse i første halvdel af 1830'erne og frem til vedtagelsen af Grundloven. Forsiden på dette speciale viser det kendte maleri af folketøget, der d. 21. marts 1848 gik til Christiansborg, for at anmode kongen om en Grundlov. Øverst i højre hjørne sidder Grundtvig distanceret og betragter folket. Om Grundtvig rent faktisk sad netop der under folketøget er tvivlsomt, men den banale billedanalyse, som angiver kursen i dette speciale er, at Grundtvig på den ene side viste stor interesse for folket og dets politiske indflydelse,

¹ Hermet, Guy (2013): *Foundational Populism*, i Gherghina, Sergiu, Sergiu Biscoiu & Sorina Soare, *Contemporary populism: A controversial concept and its diverse forms*

men på den anden side også var ganske loren ved, om folket kunne bestyre denne magt, og distancen derfor var mere end bare fysisk.

Studiet er interdisciplinært idet jeg kombinerer indsigter fra historie og politologi for at tilføje nye indsigter til studiet af Grundtvigs politiske tanker. Selvom Grundtvig er blevet spændt for mange politiske vogne gennem tiderne, og det af og til virker til, at i visse kredse bliver tillagt en overordentlig stor betydning for Danmarks historie, er det kun ganske sporadisk, at hans tankegods er blevet fortolket som populistisk. Derfor er forhåbningen, at dette speciale kan bidrage med en større forståelse af Grundtvigs politiske tanker. Hvis hans politiske tanker er en del af en større strømning, kan det særligt danske narrativ, hvor Grundtvig troner højt i danskhedens Pantheon nuanceres. Samtidig er forhåbningen også, at dette speciale kan bidrage med et korrektiv til forståelsen af populisme, som er så aktuelt i netop disse år.

1.2 Problemformulering

Hvilken udvikling gennemgik Grundtvigs brug af populistiske diskurser i løbet af hans politiske forfatterskab?

1.3 Specialets struktur

Dette speciale indledes med en sondering af de metoder, som hidtil er blevet brugt til at undersøge populismens væsen. Her problematiseres disse metoder, hvorefter mit eget valg af metode begrundes og sættes under en kritisk lup. Efterfølgende følger et teoriafsnit, hvor de teoretiske antagelser der ligger bag populismen endevendes. Desuden går jeg i lag med mange af de ikke-akademiske betragtninger, som fylder meget i debatten om populisme, og forklarer hvorfor de ikke er en del af dette speciale. Teoriafsnittet rundes af med en diskussion om populismens fænomenologi – et afsnit som både trækker tråde tilbage til de metodiske overvejelser, og leder naturligt videre til forskningsoversigten, hvor jeg kaster et blik på, hvordan populismen historisk set er kommet til udtryk. Desuden bruges dette afsnit til at indplacere specialet i den omfangsrige Grundtvigforskning. Her anvender jeg to af de mange grene i forskningen, Grundtvigs folkelighedsbegreb og Grundtvigs demokratiopfattelse, til at undersøge hvordan forskningen i Grundtvigs liv og virke indtil nu har opfattet Grundtvigs brug af populistiske diskurser. Uffe Østergaard er den eneste der indtil nu eksplicit har ana-

lyseret Grundtvig som populist, og derfor vil jeg i forskningsoversigten også argumentere for, hvorfor de to grene i forskningsoversigten kan gøre det ud for en forskningstradition indenfor Grundtvig og populisme. Netop Uffe Østergaards bidrag vil som afslutning på forskningsoversigten blive fremlagt og diskuteret. Alt dette er springbrættet til specialets egentlige ærinde, analysen. Hver af de tre analyser bliver indledt med en lille introduktion til kilden, som både skildrer den politiske udvikling i samtiden, og Grundtvigs egen personlige udvikling. Desuden afsluttes hver analyse med en opsamlende sammenfatning, der er en nøgtern vurdering og Grundtvigs brug af populistiske diskurser i kilden. Efter analysen sammenlignes udviklingen i gennem de tre kilder, hvilket munder ud i en diskussion af, hvad fundene i dette speciale kan bruges til, inden specialets problemformulering besvares i specialets konklusion.

METODISKE OVERVEJELSER

2.1 Populismeforskningens metoder

I dette speciale foretages en undersøgelse af populistiske træk i Grundtvigs politiske forståelse og forfatterskab. Det sker ved, at kernebegreber fra den nutidige populismeforskning bliver brugt til at undersøge Grundtvigs politiske overvejelser. De to vigtigste metodiske spørgsmål er derfor hvordan graden af populisme måles, og hvordan udviklingen i brugen af populistiske diskurser over tid analyseres. Begge disse spørgsmål kan besvares ved hjælp af både kvantitative og kvalitative metoder.

Indenfor det populistiske forskningsfelt bruges der i disse år mange kræfter på at udvikle gangbare kvantitative metoder til at måle grader af populisme. Årsagen er oplagt. Hvis populismen opfattes som en diskurs, vil brug af ord og begreber der konstituerer populismen være en indikator på graden af populisme. Ved at anvende kvantitative metoder, kan man dechifrere en omfangsrig mængde empiri for dens populistiske indhold, som i dette tilfælde Grundtvigs politiske forfatterskab, og analysere disse data og koge det ned til et letforståeligt resultat – eksempelvis et tal. Derudover egner denne metode sig til komparative studier på tværs af tid og sted, da de kvantificerede data nemt kan sammenlignes. Udforskningen af de kvantitative metoder strækker sig lige fra ekstremt tekstnære ordoptællinger, hvor eksempelvis brugen af begrebet ”folk” tælles i partiprogrammer² til tekstoverflyvninger, hvor teksterne læses i sin fulde længde, og derefter bliver vurderet på en populismeskala³. Sidstnævnte tilgang kaldes *holistic grading* og stammer fra det pædagogiske fagfelt, hvor metoden er udviklet til situationer, hvor en stor mængde tekster skal vurderes på kort tid, eksempelvis ved bedømmelse af eksamener⁴. Fordelen ved *holistic grading* er, at der med denne metode læses mellem linjerne, således tekstens samlede budskab vurderes. Det eventuelle populistiske budskab bedømmes på et trepunkts-kontinuum gående fra

² Jupskås. Anders Ravik (2013): *In The name of the people! Contemporary Populism(s) in Scandinavia* i Gherghina, Sergiu, Sergiu Biscoiu & Sorina Soare, *Contemporary populism: A controversial concept and its diverse forms*

³ Hawkins, Kirk A. (2009): 'Is Chaves populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective', *Comparative Political Studies*, Vol. 42 (8)

⁴ Ibid, s. 1049

ikke-populistisk, over delvis populistisk til populistisk⁵. Variationen i brugen af sproglige markører, der knytter sig til populismebegrebet kan således udlægges som en nuanceret opmåling af populisme over tid. Når Grundtvigs litterære stil ofte er svært tilgængelig og bærer præg af hans kærlighed til det norrøne sprog og elegiske udtryk, kan det være en fordel at tolke betydningen af hans tekster mere overordnet, fremfor en nærlæsning, hvor betydningen af hvert ord afklares. Ved at anvende denne trepunktsskala kan en udvalgt del af Grundtvigs lange og produktive karriere ses gennem populismens objektiv, uden at tælle eller tolke hvert enkelt ord. Imidlertid er der nogle praktiske og teoretiske bånd ved denne metode. Kodningen af indholdet vil hvile på min arbitrære opfattelse af hvilke sætninger og udsagn der kan opfattes som populistiske. Når kvantitativ metode benyttes til at undersøge populisme involverer det derfor også som regel studentermedhjælpere, der koder samme materiale for at tjekke intrakoderreliabiliteten – eller med andre ord, om vurderingen af tekstens populistiske indhold er konsistent uanset hvem der foretager vurderingen. Dette er ikke muligt her, og det udhuler værdien ved at anvende en kvantitativ tilgang.

Metodisk er denne tilgang derfor lidt af en rodebutik. På den ene side iklædes den positivistiske gevandter, da det hævdes at populismen kan kvantificeres på meningsfuld facon, men på den anden side adskiller metoden sig ikke fra en hermeneutisk tilgang, da den holistiske grading hviler på en subjektiv vurdering. Selve kodningen, eller vurderingen af budskaberne i empirien, er også sårbar overfor en række indvendinger. Når der læses mellem linjerne, vil passager og vigtige detaljer i Grundtvigs skrivelser ikke kunne behandles i dybden med denne tilgang, da teksten kun rubriceres overordnet på kontinuummet. Da den anvendte populismedefinition som nævnt hviler på anvendelsen af tre begreber, kan man med denne metode heller ikke udpensle variationen i brugen af disse tre begreber. Dermed er fordelene ved denne tilgang netop kvantitativ - at en stor mængde kilder kan analyseres uden at være tekstnær. Dette understøtter ikke specialets formål, da der ønskes en tilbundsgående granskning af Grundtvigs populistiske diskurs.

Frem for at anvende ordoptælling, som alligevel skal hjælpes på vej af semantisk læsning, vil jeg anvende en begrebs- og idéhistorisk inspireret tilgang.

⁵ Hawkins, s. 1050

2.2 Begrebshistorie

Dette speciales metode knytter sig an til den tyske gren af den begrebshistoriske disciplin, som hovedsageligt kendes fra historikeren Reinhart Kosellecks arbejde i efterkrigstiden. Koselleck tog udgangspunkt i en række betragtninger om forholdet mellem historie og sprog, som jeg vil oprulle i det følgende.

Vores opfattelse af historisk tid muliggøres ifølge Koselleck af det dynamiske forhold mellem erfaringer og forventninger⁶. Erfaringer er råstoffet, der bruges til at forstå vores egen væren i den historiske kontekst, da erfaringer opbygges lag på lag. De tidligere erfaringer er derfor en del af vores bevidsthed, når nye erfaringer bliver dannet. Forventninger relaterer sig nødvendigvis til fremtiden, men er også betinget af vores erfaring, da man ikke kan have forventninger uden at basere dem på gjorte erfaringer⁷. Men vores forventninger er ikke magen til vores erfaring, og diskrepansen mellem erfaringer og forventninger er ifølge Koselleck der hvor historien og vores egen bevidsthed om historiens udvikling skabes⁸. Igennem historiens fremdrift har erfaring i stadig mindre grad dannet baggrund for de forventninger vi gør os. Modernitetens betingelser, såsom "[...] den langsomt fremvoksende teknik, opdagelsen af jordklo- den og dens folk på deres forskellige udviklingstrin, og endelig opløsningen af stæn- derordenen gennem industri og kapital"⁹ gør, at diskrepansen mellem erfaring og for- ventninger over tid accelererer eksponentielt. Denne udvikling tog for alvor fart i pe- rioden 1750-1850, som Koselleck døbte *Sattelzeit*¹⁰. Det er indenfor denne periode, at størstedelen af Grundtvigs karriere udspandt sig, og er derfor med til at aktualisere brugen af begrebshistorien i dette speciale.

Og hvilken betydning har disse observationer for sprogets udvikling? Den metahisto- riske kamp mellem erfaringer og forventninger, foranlediget af samfundets hastige forandring, følger ifølge Koselleck med over i sproget og dets udvikling. Forskydnin- gen mellem erfaringer og forventninger betyder, at sproget i stigende grad bliver

⁶ Koselleck, Reinhart (2007) *Begreber, tid og erfaring*, s. 32

⁷ Ibid, s. 37

⁸ Ifversen, Jan (2007) "Begrebshistorien efter Reinhardt Koselleck" i *Slagmark* (48), s. 86

⁹ Koselleck, s. 43

¹⁰ Ibid, s. 63

prognostisk, således at sprogbrugeren forsøger at foregribe historiens fremdrift ved at tilføje begreber nye betydninger¹¹. Til forskel fra ord, er det en del af et begrebs væsen, at det er plastisk og flertydigt, og bruges forskelligt af stridende aktører¹². Hvis begreberne ophører med at være abstrakte og i stedet bliver konkrete, vil det derfor ikke længere være et begreb, da der ikke længere er noget at strides om. De voksende politiske, økonomiske og sociale spændinger i *Sattelzeit* kan derfor ifølge begrebshistorikerne aflæses i den glidende udvikling af begrebers betydning, som man ved en klassisk kildekritisk tilgang ikke ville få øje på.

De mest betydningsfulde begreber, der bruges til at definere hvordan et samfund konstitueres kalder Koselleck grundbegreber¹³. Definitionen af dem er central for samfundsopfattelsen, og disse begreber er derfor både mere abstrakte og omstridte. Begrebernes politiske rolle har politologen William Connolly yderligere teoretiseret, ved at tilføje to karakteristika, som gælder begreber, der bruges i en politisk sammenhæng. Politiske begreber er normativt ladet, idet de indeholder afsenderens bud på, hvad det gode samfund er¹⁴. Eksempelvis bruges begrebet demokrati i dag stort set kun til at beskrive afsenderens bud på et ideelt politisk system. Det er netop også deres politisk normative karakter, som giver politiske begreber deres andet særegne karakteristika. Man ønsker at knytte de positivt associerede begreber til sin egen politiske platform, mens de negativt ladet begreber forsøges påklistret politiske modstandere, hvilket er med til at gøre begreberne yderligere omtvistede. At begreberne er tve-tydige og komplekse gør, at de må defineres i opposition til andre begreber og ord¹⁵. Derfor har de fleste begreber også et modbegreb, som betegner det begrebet *ikke* er, og som ofte forbindes med politiske modstandere. En del af den begrebshistoriske analyse er derfor, at finde frem til begrebernes modbegreber, som et led i en større udredning af et begrebs semantiske felt. Det semantiske felt er de ord, som relaterer sig til begrebet, og som dermed er med til at præcisere den forståelse vi har af begrebet¹⁶. At fokusere på modbegreber og ord i opposition til det bestemte begreb er sær-

¹¹ Koselleck, s. 64

¹² Ibid, s. 70

¹³ Ifversen, s. 90

¹⁴ Brænder, Morten et. al (2014): *Samfundsvidenskabelig tekstanalyse*, s. 183

¹⁵ Ibid, s. 185

¹⁶ Kurunmäki, Jussi (2005): "Begreppshistoria". I Bergström, Göran & Buréus, Kristina. *Textens mening och makt*, s. 188

lig anvendelig, når det gælder en analyse af populisme. Dikotomien mellem folk og elite er dén centrale del af populismens sprog, og begrebshistorien kan derfor udpensle denne dualitet.

Konkret foretages den begrebshistoriske analyse ved at følge fem trin. Først bestemmes begrebet, der skal analyseres. Dette følger naturligt af min definition af populismen, som jeg vil vende tilbage til senere. Dernæst bestemmes det, om begrebets ladning i teksten er negativ eller positiv. Som tredje punkt undersøges begrebets dimensioner. Dimensionerne udgøres af de ord eller begreber, som begrebet sammenstilles med i teksten. Eksempelvis kunne demokratibegrebets dimensioner udgøres af begreberne pøbelvælde eller elitestyre, idet de to sidste begreber bruges i sammenhæng med demokratibegrebet, og derfor er med til at definere begrebet, som noget der enten er beslægtet med et pøbelvælde eller elitestyre. Fjerde skridt består i at analysere begrebernes brudflader, som er den egentlige analyse af begrebets udvikling¹⁷. Hvis demokrati-eksemplet igen fremdrages, kunne én brudflade over tid bestå i, at begrebet i mindre og mindre grad blev brugt som en betegnelse for folkestyre. Endelig relateres analysens fund til samfundets udvikling – noget som jeg dog først vil gøre i speciallets diskussion og konklusion.

2.3 Diskursanalyse

Den semantiske kamp som destilleres med begrebshistorien, forudsætter som udgangspunkt at begreberne er til stede i de undersøgte tekster. I dette speciale kan det dog ikke forventes, at alle tre begreber fremgår ordret. Ikke fordi begreberne ikke eksisterede. Eksempelvis kan elitebegrebets etymologiske rødder som så mange andre politiske begreber spores til den franske revolution¹⁸. Mere prekært er det, at kilderne er fra en før-demokratisk periode. At samfundet var elitært, var derfor en grundliggende sandhed, og det kan derfor ikke forventes at elite-begrebet bliver brugt som en del af en politisk parole. I manglen af klart formulerede begreber, kan det derfor være nødvendigt at ty til analytiske enheder, som kan danne en forståelse af det begreb, som analyseres, men ikke nævnes eksplicit. Dette gøres ved at kigge på tekstens implicite budskab gennem dets nodalpunkter og ækvivalenskæder, som et led i en dis-

¹⁷ Brænder, Morten, et. al. s. 187-190

¹⁸ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/elite>

kursanalytisk undersøgelse. Nodalpunktet er de(t) ord, argument eller den idé som er strukturerende for tekstens diskurs¹⁹. Derfor er nodalpunktet bestemmende for hvordan mange af tekstens øvrige ord og begreber benyttes, da de indgår som led i en ækvivalenskæde. Dette er de ord, som i teksten associeres med nodalpunktet. Da ækvivalenskædens led også etableres i kraft af de ord og begreber, som leddene adskiller sig fra som en del af dens differenslogik, har man ved denne tilgang også et øje på de ord, som bruges til en negativ afgrænsning af nodalpunkter og ækvivalenskæde²⁰. Samlet set kan denne granskning altså bruges til, at definere et begreb, som ikke fremgår direkte i teksten. I sådanne tilfælde vil analysen af nodalpunktet og ækvivalenskæden være en del af analysen af det implicitte begreb. Derfor følges denne analysestrategi i behandlingen af Grundtvigs syn på eliten og almenviljen. I modsætning til fremgangsmåden ved analysen af de begreber der allerede fremgår af teksten, i dette tilfælde folkebegrebet, hvor det med det samme kan bestemmes om det bruges negativt eller positivt, og hvad der udgør dets dimensioner. Diskursanalysens teoriapparat rummer mange nuancer og skoler, og det afgørende i dette speciale er ikke at udføre en rigid diskursanalyse. For ikke at fortabe mig i diskursanalysens mange diskussioner, vil jeg derfor anvende aftapninger fra diskursanalysen, hvor det kan bidrage til min undersøgelse af Grundtvigs mulige populistiske diskurs.

Begrebshistorien kan derfor bruges som indikator på det omkringliggende samfunds udvikling. Som skrevet var det indenfor den ovennævnte periode, at størstedelen af Grundtvigs imponerende forfatterskab udspandt sig, og den begrebslige kamp forventer jeg derfor også gør sig gældende i hans arbejde. Når jeg i dette speciale blandt andet vil bestemme udviklingen i Grundtvigs brug af folket som begreb, er det med inspiration fra Kosellecks teoretiske apparatur. Folket er et mildt sagt flertydigt begreb, som Grundtvig indskrives i kampen om at definere. Begrebsanalysen af dette og andre begreber kan blotlægge en del af den politiske og demokratiske kamp der pågik i det meste af det 19. århundrede, og dermed populismens inderste væsen.

¹⁹ Brænder, Morten, et. al, s. 114

²⁰ Ibid. s. 123

2.4 Det synkrone og diakrone blik

Den kvalitative begrebsanalyse struktureres med udgangspunkt i en diakron tilgang. Tidsdimensionen er et afgørende aspekt i dette speciale, da jeg ønsker at demonstrere udviklingen i Grundtvigs brug af de begreber, der knytter sig an til den populistiske diskurs og tolke udviklingen i lyset af samtidens begivenheder. Derfor orkestreres analysedelen, så hvert nedslagspunkt i specialet bliver analyseret gennem tre selvstændige analyser af brugen af henholdsvis folkebegrebet, elitebegrebet og almenvilje-begrebet, som munder ud i en samlet analyse af populismen i Grundtvigs forfatterskab på de givne tidspunkter. Analysen af hver kilde skal så endelig bruges til at spore udviklingen af Grundtvigs brug af populistiske diskurser over tid. Inddelingen skal tjene til at nuancere analysen, da jeg derved kan blotlægge hvordan begreberne hver især bruges forskelligt på forskellige tidspunkter. Denne tilgang falder også i god tråd med det begrebshistoriske snit jeg ønsker at lægge i denne opgave, da det derved bliver endnu tydeligere hvordan begreberne udvikler sig som et resultat af samfundets udvikling.

Dermed fravælges en fuldtonet synkron analyse, hvor relationen mellem de tre begreber på et eller flere udvalgte tidspunkter, undersøges. Dette ser jeg ikke som en svaghed i specialets opbygning, da forholdet mellem begreberne uundgåeligt vil blive berørt, når begreberne analyseres. Ifølge Koselleck supplerer de diakrone og synkrone begrebsanalyser netop hinanden, hvor den synkrone analyse påpeger strukturer, og den diakrone analyse kan åbne op for den udvikling strukturen gennemgår²¹. Eksempelvis vil folkebegrebets relation til elitebegrebet også komme til udtryk i min diakrone analyse af folkebegrebet, da elitebegrebet er folkebegrebets modsætning, og derfor vil være en del af Grundtvigs argumentation bag folkebegrebet.

Et svar på de to grundliggende metodiske spørgsmål, som blev stillet i dette afsnits indledning, er fremdraget. Selvom den kvantitative opmåling af populismens væsen giver mange væsentlige indsigter, er den blevet fravalgt til fordel for en kvalitativ undersøgelse. Dette skal især ses i lyset af følgespørgsmålet. Udviklingen i populismediskursen, i dette tilfælde i Grundtvigs forfatterskab, lader sig bedst undersøge ved en analyse, der trækker på begrebshistoriens indsigter, forankret i en kvalitativ til-

²¹ Koselleck, s. 77

gang, som bruges til at spore den løbende udvikling i de populistiske strømninger i Grundtvigs politiske tænkning på en mere nuanceret måde, end hvis der blot var tale om en form for ordoptælling.

TEORETISK RAMME

3.1 Indledende betragtninger

Den britiske filosof Isaiah Berlin har allegorisk udtrykt problemerne med at nå til en gængs definition af populisme så tydeligt, at han citeres i stort set alle udgivelser om emnet. På en konference i 1967 sammenlignede han populismeforskningen med eventyret om Askepots sko. Begrebet populisme er som Askepots sko, og et eller andet sted eksisterer der en fod, eller i dette tilfælde et eksempel på populisme, som passer perfekt til skoen. Mange andre fødder passer *næsten* til skoen, men populismeforskerne er dømt til en evig og uforløst jagt på den rigtige fod²². Allegorien tjener til at understrege dilemmaet for enhver der beskæftiger sig med populisme. Hvis man forsøger at indfange alle de eksempler på populisme, som strækker sig over 150 år og over det meste af verden i én maksime, risikerer man, billedlig talt, at lave en sko så stor, at alle fødder kan være i den, om end den ikke rigtig passer til nogen af dem. Med andre ord: hvis definitionen af populisme bliver for bred kan konsekvensen være, at en meget stor del af de politiske partier og bevægelser kan henregnes til populismen, og man derfor ikke kan sige noget væsentligt om de enkelte eksempler på populisme.

Derfor er det på den anden side tillokkende at anvende en meget kontekstuel og dermed snæver definition af populisme, men så er risikoen at man ikke får et destillat af populismens universelle træk, der transcenderer tid og rum med. Når det netop er et vigtigt anliggende i dette speciale at rehabilitere populisme som et analytisk og historisk begreb, der ikke blot kan bruges til at kategorisere protestpartier i den nutidige politiske megatrend, er det vigtigt at holde sig for øje hvad der forener populistiske bevægelser på tværs af tid og rum. Jeg vil derfor anvende en forholdsvis bred definition af populisme og helt overordnet forstå fænomenet som en radikaldemokratisk samfundskritik, som varierer i måden det udtrykkes på, men ikke i kerneindhold. Derved vil man netop kunne indvende, at skoen er for stor. At Grundtvig ikke tåler sammenligning med Dansk Folkeparti eller Front National, fordi han ikke tilhørte en topstyret

²² Taggart, Paul (2000): *Populism*, s. 2

bevægelse eller at han af gode grunde ikke har anvendt elektroniske massemedier i sin organisering som eksempelvis Beppe Grillos Femstjernebevægelse i Italien. Hvis populisme kun kan eksistere i moderne massepartier, eller kun er skabt til at kritisere tendenser der udelukkende har eksisteret de sidste 40 år, kan Grundtvig umuligt være populist. Det er imidlertid af almen forståelse i populismeforskningen, at tankegodset i populismen rent organisatorisk kan manifestere sig på forskellige måder, hvilket jeg også senere vil argumentere for i dette speciale.

Bestræbelserne på at slibe definitionen af populisme til, kombineret med de politiske interesser der uvægerligt spiller ind, når et politisk begreb skal defineres, gør populisme til et apokryfisk begreb. Hvad mere er, benyttes begrebet ganske ofte på en slet og ret forkert måde, som ikke har rod i en forskningstradition²³. Her bruges det som et skældsord, der konnoterer en udstrakt politisk opportunistik, som styres af maveforfølelser. Eksempelvis hvis en masse penge gives til et område, som pludselig har fået befolkningens opmærksomhed²⁴. Den hollandske politolog Cas Mudde advarer mod at inddrage denne opfattelse i forskningen, da følelsesladet og opportunistisk er to begreber, som er svært operationaliserbare, og derfor giver en subjektiv og ufrugtbar forståelse af populisme²⁵. En yderligere omstændighed ved populismeforskningen der besværliggør udredningen af populismens væsen, er den politisering som begrebet uvægerligt er offer for. Når den inderste kerne af populismens refræn er det dikotome forhold mellem folk og elite, herunder den akademiske elite, bringer det populismestudiernes aktører i en ejendommelig rolle. Kritikken af eliterne gør det oplagt for akademikere at give igen den anden vej, og afskrive populister som dumme og opfatte fænomenet som en eksistentiel trussel mod demokratiet. En del forskere lader sig derfor også rive med og opfatter populisme som et udelukkende negativt fænomen, der støttes af en vred og frustreret socialgruppe, således at populismen udelukkende defineres af dens tilhængeres karakteristik. Jan-Werner Müller gør opmærksom på, at den udlægning ikke passer empirisk, og at det er en utroværdig måde at opfatte et fænomen på, for hvordan skulle der så nogensinde kunne opstå populisme udenfor den

²³ Bale, Tim, Stijn van Kessel & Paul Taggart (2011): Thrown around with abandon? Popular understandings of populism as conveyed by the print media: A UK case study, *Acta Politica* 46(2)

²⁴ Taggart, s. 5

²⁵ Mudde, Cas (2004): The Populist Zeitgeist, *Government and Opposition*, 39(4), s. 543

allerede fastlagte socialgruppe?²⁶ Margaret Canovan havde allerede i 1981 blik for, at populismeforskningen er præget populismens bastante eliteforagt²⁷, hvilket kan gøre det svært at skelne mellem hvad der er prosaiske akademiske observationer, og hvad der er forfatterens egen holdning til de populistiske bevægelser. Lad det derfor være sagt med det samme: Jeg opfatter hverken populisme som værende udelukkende negativt eller positivt sindet overfor demokratiet. Der findes mange publikationer der interesserer sig for netop dét spørgsmål²⁸, men det er ikke dette speciales anliggende. I stedet opfatter jeg populisme som et analytisk begreb der kan belyse en politisk udvikling og tankegang.

Ud fra de allerede nævnte eksempler på populistiske partier fremgår det også, at jeg heller ikke opfatter populisme som noget der i sin natur er venstre- eller højreorienteret, men en kritik af det politiske system, der kan fremkomme i alle hjørner af det politiske spektrum. Med disse indledende bemærkninger in mente, konsulteres nu den hidtidige forskning, for hvilke kriterier der skal anvendes, før man kan tale om populisme. Derefter diskuteres det, hvordan vi skal opfatte populisme rent fænomenologisk. Selvom det kan lyde pedantisk, er det bestemt ikke en uvæsentlig detalje ved definitionen af populisme, idet dens fænomenologi er med til at bestemme hvordan den skal tilgås teoretisk og metodisk. Alt dette gøres for at opnå et teoretisk grundlag, der sikrer at Grundtvigs politiske forfatterskab vurderes ud for parametre, som er i tråd med den hidtidige populismeforskning.

3.2 Populismens begreber

Variationen indenfor forskningsfeltet er stor, når diskussionen falder på hvilke begreber og egenskaber der kendetegner populismen. Derfor vil jeg i det følgende først og fremmest argumentere for de begreber der er valgt til, men også et par af de bud på begreber og egenskaber ved populismen, som jeg har valgt fra i min definition. Nogle af disse egenskaber kan ved første øjekast godt sættes i ledtog med populismens cre-

²⁶ Müller, Jan-Werner (2016): *Hvad er Populisme?*, s. 34-35

²⁷ Canovan, Margaret (1981): *Populism*, s. 12

²⁸ Eksempelvis Makulilo (2013): Alexander: "Populism and Democracy in Africa i Gherghina, Sergiu, Sergiu Biscoiu & Sorina Soare, *Contemporary populism: A controversial concept and its diverse forms*

do, men er ved nærmere eftersyn ikke *nødvendige* for at man kan tale om populisme, og er derfor ikke en del af den definatoriske kerne.

Den idealtipe af populisme, som jeg vil anvende i dette speciale, er kendetegnet ved tre kernebegreber. De er hentet fra den hollandske politolog Cas Mudde, som definerer populisme således:

”A thin-centrered ideology that considers society to be ultimately separated into two homogeneous and antagonistic camps, the pure people versus the corrupt elite, and which argues that politics should be an expression of the *volonte generale* of the people.”²⁹

3.2.1 Folket

Af citatet fremgår det, at populisme indeholder en anti-pluralistisk logik, da den politiske proces ikke er åben for alle samfundsinteresser, men kun drives frem af to aktører, folket og eliten. Folket opfattes som god, og eliten som ond. Folkebegrebet er derfor altafgørende for en populistisk diskurs. Det giver populismen legitimitet, da populister hævder at tale på folkets vegne i modsætning til eliten. Dette folk, som er bærer af den demokratiske legitimitet, er oftest negativt afgrænset, idet det oftest er lige så vigtigt at pointere hvem der ikke er en del af folket, som hvem der er. At folkebegrebet finder så stor anvendelse skyldes, at det er en tom betegner, et begreb som man kan ligge hvad som helst i³⁰. Man kan derfor henvise til folket uden at definere det, og samtidig kræve den politiske legitimitet, som det ifølge populisternes giver, at tale på folkets vegne. Folket bliver dog primært brugt i association til flid og ærlighed og andre positive konnotationer.

Populismen indeholder altså en form for logik, som har en indbygget demokratikritik. Den tager udgangspunkt i at folket er en idealiseret monolit, der har tre funktioner. Folket kan for det første optræde som den politiske suveræn, der skal inddrages i enhver demokratisk henseende. Populisternes relation til folket betinges derfor af, at de formår at forvalte folkets stemme. Derfor hævder de netop, at de taler på folkets veg-

²⁹ Mudde, Cas & Cristóbal Kaltwasser (2017): *Populism*, s. 6

³⁰ Ibid, s. 10

ne, som en slags politisk whistleblower, i modsætning til de valgte i det repræsentative demokrati, som de er stærkt kritiske overfor³¹. Det repræsentative demokrati forvrænger ifølge populisternes forholdet mellem folkets stemme og den faktiske politik, pga. de valgtes egeninteresser. I stedet ønsker man en mere direkte form for politisk overdragelse af folkets stemme, og dette medfører en veneration for folkeafstemninger, hvor der ifølge populisterne er et 1:1-forhold mellem folkets holdning og den faktiske politik. Det kan udtrykkes med en parafrasering af Ludvig d. 14's ord: Folket, det er mig. Man kritiserer derfor demokratiet for ikke at være demokratisk nok, ud fra en position som hævdes at være særlig demokratisk.

Dernæst kan folkebegrebet bruges ved at betone folkets kultur i opposition til elitens. I praksis aktiveres denne kulturkamp, når populistere forsøger at fremstå så folkelige som mulige. At gøre det binære forhold mellem folk og elite til en kulturkamp tydeliggør at populistene kerer sig om den jævne mand, eller "the silent majority" som Nixon yndede at kalde dem³². Samtidig jages en kile ned mellem folket og eliten, idet det hævdes, at eliten ikke forstår noget så basalt som folkets kulturelle præferencer. Derved fremmanes der et billede af et folk, der er tavst og distanceret fra den elite der sidder på magten, hvilket yderligere legitimerer populisternes berettigelse.

Den sidste anvendelse af folkebegrebet konnoterer en etnisk opfattelse af folket, som har en moralsk ret til politisk indflydelse i kraft af sit ophav. Denne etniske opfattelse af folket støttes undertiden også af brug af sagn og myter og historiske analogier, som knytter sig til det bestemte folk, eksempelvis når Dansk Folkeparti anvender Holger Danske eller Front National bruger Jeanne D'Arc som symbol. Denne tredje form for anvendelse af folkebegrebet indeholder også reminiscenser af et ønske om at genrejse landets storhed, som det besidder i kraft af sin historie.

3.2.2 Eliten

I opposition til folket står eliten. Elitebegrebets funktion i populismediskursen er populært sagt at forklare hvorfor folket, og dermed populisterne, ikke har magten³³. Eliten udgøres primært af dem, som har kulturel eller politiske indflydelse eller en stor

³¹ Müller, 2016, s. 62-63

³² Ibid, s. 59

³³ Mudde & Kaltwasser, s. 12

økonomisk styrke³⁴. De tre slags eliter bliver ofte blandet sammen til en diffus magt, som bruger deres politiske, økonomiske og kulturelle magt (gennem medierne), til at begrænse folkets og dermed populisternes magt. Kritik af medierne er derfor også en udbredt egenskab ved populisme. Her tegnes et billede af, at medierne styres af de veluddannede, i symbiose med de resterende eliter konspirerer, således at folkets røst ikke kommer til udtryk. Under PEGIDA-demonstrationerne, primært i det tidligere Østtyskland, blev der taktfast råbt ”Lügenpresse, Lügenpresse” for at understrege pressens manglende legitimitet³⁵. Man ser derfor også af og til visse konspiratoriske elementer i populisme, idet elitebegrebet oftest anvendes lige så ubestemmeligt, som folkebegrebet. Dette dikotome forhold mellem folket og eliten bedømmes på en moralsk skala, hvor folket er troværdig og bærer af den demokratiske vilje, og eliten er forløjet og korrump. Establishmentet er i sin inderste kerne ondt og til skade for folket. Derfor er kritik af eliter ikke i sig selv nok til at skabe en populistisk diskurs – kritikken skal også have en moralsk dimension, så eliten fremstår som skurken, der forstyrrer samarbejdet mellem folket og populisterne³⁶.

3.2.3 Almenviljen

De to begreber, folk og elite bindes sammen af det tredje begreb, *volonté générale*, eller på dansk ”almenviljen”, som Mudde har hentet hos den schweizisk-franske filosof, Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). I *Samfundspagten* fra 1762 skelner Rousseau mellem alles vilje og den almene vilje. For at ophæve alles kamp mod alle i naturtilstanden indgås der en samfundspagt, hvor borgerne overdrager sin naturlige frihed til fællesskabet, mod at man får gensidige rettigheder inden for lovens rammer³⁷. Den legitime magt skyldes derfor ikke et guddommeligt mandat, men et folkeligt mandat. Magthaverne eller suverænen er derfor kun stedfortræder for folkets magt, og Rousseaus tanker river derfor tæppet væk under kongemagten og privilegiesamfundet. For at bestemme hvordan suverænen skal regere bruger Rousseau begrebet almenviljen. Alles vilje er summen af alle individernes særegne viljer, mens almenviljen er det

³⁴ Mudde & Kaltwasser, s. 13

³⁵ Vind, Jesper (2017): *Det Nye Tyske Højre*, s. 72

³⁶ Müller, s. 44

³⁷ Thorup, Mikkel (2015): *Jean-Jacques Rousseau*, s. 17-18

der tjener folkets fællesinteresser bedst³⁸. Almenviljen og dermed folket er i politisk forstand ufejlbarlig. Ganske vist er der brug for en repræsentant, der kan varetage almenviljen eller det fælles bedste, men ingen kan påberåbe sig, at overtage folkets legitimitet. Styreformen får derfor mindre betydning, så længe almenviljen er det abstrakte princip der lovgives efter, men direkte demokrati er dog at foretrække, da almenviljen klarest kommer til udtryk gennem folkeafstemninger³⁹.

Selvom folket som den politiske suveræn er blevet diskuteret, adskiller *volonté générale*-logikken sig fra folket, da det optræder som den demokratiske logik, der sætter populisterne i stand til at handle politisk. Almenviljen bliver derfor en slags fortolkningsramme, som populisterne ligger nedover politik, og som skal retfærdiggøre populisternes tilstedeværelse i politik. Populisterne er et talerør for almenviljen, og ønsket om en optimering af den demokratiske proces, ved at fjerne det repræsentative i det repræsentative demokrati og i stedet indføre mere direkte demokrati. Om populisternes implicit anvender almenviljen, når de hævder at tale på folkets vegne har Jan-Werner Müller dog bestridt. En af pointerne med almenviljen er, at den skal fremvles gennem en demokratisk samtale. Men populisterne hævder ofte, at de allerede kender folkets interesse, så de ikke behøves dyrke den demokratiske samtale⁴⁰. Müller betragter det derfor i højere grad som Herders metafysiske folkeånd, som populisterne i egen selvforståelse bringer til udtryk, da populisternes standpunkter ofte ikke behøves at blive diskuteret af folket. Derfor bliver denne almenvilje-logik under tiden også angrebet for at være en form for pseudo-demokratisk indstilling, da almenviljens imperativ kan retfærdiggøre totalitarisme. Hvis man hævder at tale på folkets vegne, uden at tage den demokratiske samtale, kan man retfærdiggøre mange uhyrlige handlinger i folkets navn, hvilket i praksis også er sket. Alt i alt er idéen om almenviljen en forudsætning for populisme, men ikke det samme som populisme. Derudover kræves den skematiske opfattelse af folket og eliten, men det er dog ganske klart hvordan kritikken af eliten og respekten for folket vokser ud af almenviljen.

³⁸ Jacobsen, Mogens Chrom (2007): *Samfundskontrakten, eller statsrettens principper*, s. 37

³⁹ Ibid, s. 24

⁴⁰ Müller, s. 48

3.3 Andre egenskaber ved populismen, som fravælges

Denne tretrinsraket tjener som en art minimumsdefinition af populismen. Som Jan-Werner Müller skriver, vil mange indvende at populisme også rummer idéen om en autoritær leder, fordi det empirisk kan observeres⁴¹. Men så længe populisternes udtrykker folkets vilje, er organiseringen sekundær, selvom det kan være en elektoral fordel at have en leder som på karismatisk vis kan love folket, at dets ønsker bliver taget alvorligt. I det hele taget er organiseringen af populismen ikke en altafgørende faktor, for at bestemme dens natur. Flavio Chiapponi undersøger i teksten "Italy: Varieties of Populist Leadership"⁴² de forskellige typer af lederskab af populistiske partier og bevægelser. Ifølge Chiapponi kan de være bundet op på et institutionelt, patronielt, agitatorisk eller karismatisk lederskab. De to første typer populistiske lederskab er betinget af, at lederen af partiet eller bevægelsen besidder en ledende stilling i det politiske system, som kan bruges til at fordele goder og magt til tilhængerne. De to sidste kategorier behandler populistiske ledere, som opnår succes i kraft af deres personlige egenskaber, uden at de nødvendigvis er en del af det politiske etablisement. Derfor vil jeg argumentere for, at Grundtvig kan betragtes som populist desuagtet om han havde politisk magt eller ej, fordi hans position i samfundet gav ham en platform hvorfra han havde muligheden for at udtrykke sig populistisk.

Tilsvarende finder man påstanden om, at populisme hænger uløseligt sammen med xenofobi. Narrativet om, at eliten forsøger at korrumpere folkets kulturelle og etniske homogenitet genfindes også blandt mange populistere. Men den altafgørende dialektik mellem folket og eliten kan have mange forskellige konkrete udtryk, der ikke nødvendigvis knytter sig til konflikten mellem oprindelige borgere og indvandrere. Eksempler på dette er Occupy Wall Street-bevægelsen i USA eller Podemos i Spanien, der opstod efter finanskrisen, og som på populistisk vis angreb de økonomiske magthavere for ikke at have tilgodeset det jævne folk. Her var der altså ikke en etnisk dimension i retorikken, men i stedet en økonomisk dimension, hvor befolkningen udgjordes af de 99 %, som ikke var superrige. Derfor er denne etniske opfattelse af folket ikke et definerende kendetegn ved populismen.

⁴¹ Müller, s. 51

⁴² Chiapponi, Flavio (2013): Italy: Varieties of Populist Leadership i Gherghina, Sergiu, Sergiu Biscoiu & Sorina Soare: *Contemporary populism: A controversial concept and its diverse forms*

Med korrektionen af disse to udbredte misforståelser om populisme på plads, kan vi nu bevæge os videre for at bestemme populismens fænomenologi.

3.4 Populismens fænomenologi

For at kunne observere og analysere populisme som fænomen, hører det sig til at undersøge populismens fænomenologi. Men hvordan skal vi forså populismens ”væren” i det politiske univers? Ét udgangspunkt er at opfatte populisme som en form for ideologi. Når populismen manifesterer sig i så mange forskellige kontekster, kunne en ideologisk kerne være dét, der binder de mange eksempler sammen. Både socialisme og liberalisme bliver også opregnet som en ideologi, som udtrykkes vidt forskelligt verden over, men bærer en fælles kerne. Den politiske teoretiker Michael Freeden definerer en ideologi som en normativ fortolkningsramme af samfundet. Fortolkningsrammen knyttes sammen af indbyrdes relationer mellem forskellige idéer, som udgør kernen af ideologien. Idéerne bag ideologien etableres i et dialektisk forhold til sociale og historiske omstændigheder, som aktørerne bag ideologien kognitivt bearbejder til først idéer og senere en sammenhængende ideologi⁴³. Ideologierne er med til at forsimple og opbygge dets tilhængers verdensbillede, og derved også med til at skabe den konkrete politik, hvilket ved første øjekast kunne minde om den rolle populisme spiller i politik. Populismens ideologiske natur kan derfor undersøges, ved at udpensle de standpunkter, som betragtes som populistiske og derefter forbinde dem til en ideologi. Ved at fokusere på populismen som en ideologi, der er idébaseret med rod i de materialistiske forhold, øger det også forklaringskraften, når det gælder om at forklare hvorfor populismen opstår i så forskellige samfund med forskellige materielle vilkår⁴⁴.

Alligevel er der ikke mange der mener, at populisme skal opfattes som en ideologi på lige fod med socialisme og liberalisme, men som en ”tynd ideologi”. Til forskel fra en rigtig ideologi mangler populisme ifølge Ben Stanley den systematiske og altomfattende måde at anskue samfundet på, som giver den en ideologisk kerne, hvorfra holdninger til alle dele af samfundet kan udvikle sig⁴⁵. I stedet hægter populisme sig på en

⁴³ Stanley, Ben (2008): The thin ideology of populism, i *Journal of Political Ideologies* 95-110, 13(1), s. 98

⁴⁴ Mudde & Kaltwasser, s. 19

⁴⁵ Stanley, s. 99

af de andre såkaldte ”tykke” ideologier, hvilket er grunden til at populismen både kan være venstre- og højreorienteret⁴⁶. Ifølge Freedman hører det sig også til en ideologi, at den er bygget op omkring fælles ikoner og programtekster og i det hele taget en fælles historie der knytter sig til nogenlunde samme sociale base, der er organiseret i en slags internationale⁴⁷. Populismen har som fænomen ikke disse karakteristika, selvom der i parentes bemærket efterhånden i dag er opbygget et tværnationalt samarbejde mellem populistiske partier⁴⁸.

Der er god grund til at kritisere opfattelsen af populisme som en (tynd) ideologi. Cas Mudde advarer som skrevet selv mod, at man vurderer populisme efter nogle arbitrære kriterier, som ikke lader sig operationalisere. I selvsamme tekst skriver Mudde dog: ”Though populism is a distinct ideology, it does not possess ’the same level of intellectual refinement and consistency’ as, for example, socialism or liberalism”⁴⁹. Vurderingen af påståede ideologiers raffinement som indikator for, om der er tale om en ideologi eller ej, virker i denne sammenhæng netop arbitrært. Når populisme afskrives som en ideologi fordi populisme ikke har en historie at trække på, udelukker Mudde dermed, at nye ideologier potentielt kan opstå. Men det harmonerer ikke med det andet kriterium, om at en ideologi skal kunne give et sammenhængende svar på spørgsmålet om samfundets indretning, for så burde en ideologi potentielt kunne opstå i takt med at samfundet ændrer sig.

Den græske politolog Paris Aslanidis leverer i teksten ”Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective”⁵⁰ den hidtil mest systematiske kritik af opfattelsen af populisme som en tynd ideologi. Her går han i rette med Cas Mudde, som siden udgivelsen i 2004, har leveret den mest citerede definition af populisme. Aslanidis’ første indvending er vendt mod selve idéen om at gradbøje begrebet ideologi, ved at tilføje et ”tynd” foran ordet. Et af problemerne er, at det er svært at trække linjen mellem tyk og tynd ideologi, for hvor et systematisk samfundssyn skal en ideologi tilby-

⁴⁶ Mudde, s. 544

⁴⁷ Stanley, s. 100

⁴⁸ <http://politiken.dk/udland/art5798143/De-vil-g%C3%B8re-Europa-great-igen>

⁴⁹ Mudde, s. 544

⁵⁰ Aslanidis, Paris (2016): Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective, i *Political Studies*, 64(1)

de, før den er ”tyk”?⁵¹ Et andet af Aslanidis’ kritikpunkter er, at når populisme gøres til en tynd ideologi, forpasser man muligheden for at måle populismen i grader. For ideologier lader sig ikke måle i grader. Aslanidis anfører, at enten er man socialist eller også er man ikke. Man kan ikke være kvart socialist, for hvis man giver køb på noget af dén ideologis tankegods, bekender man sig til en anden ideologi, som eksempelvis socialliberalisme eller socialkonservatisme⁵². Kritikpunkterne vedrører derfor den metodiske tilgang til at undersøge populismen, og berører derfor også diskussionen om hvordan man måler populisme. Ved at opfatte populisme som en ideologi bliver specialets analyse derfor ret binær. Enten er Grundtvig ideologisk populist, eller så er han ikke. Det er netop hensigten at lave en mere nuanceret opmåling af populistiske tendenser i Grundtvigs forfatterskab, end blot at bestemme om han var populist eller ej.

Omvendt kan man kritisere diskurstilgangen for, at være en for tyndbenet opfattelse af populismens væsen. Når man affærdiger populisme som en ideologi, fordi den ikke har en veldefineret kerne, der giver et sammenhængende svar på samfundets indretning overser man væsentlige egenskaber ved populismen. Den dikotome opfattelse af folket og eliten, er om noget en altomfattende samfundsopfattelse, som smager af en ideologi. Men på den anden side har kritikerne af ideologi-opfattelsen også fat i noget, når de indvender, at populismen mangler svar på politiske emner. Kan man eksempelvis forestille sig en populistisk miljø eller udenrigspolitik? Det virker derfor mest af alt til, at tilføjelsen ”tynd” tjener til at indlemme populisme blandt ideologierne, selvom fortalene for dette netop har retfærdiggjort hvorfor der ikke er tale om en ideologi. Derfor må ideologi-sporet forlades.

3.4.1 Populisme som diskurs

Konsekvensen ved at frasige den ideologiske indgangsvinkel som Mudde og andre gør brug af er, at populisme forbliver noget der manifesterer sig sprogligt, uden at det har samme morfologiske struktur som en (tynd) ideologi. Nøglen til at analysere dette sproglige er for Aslanidis m.fl., at betragte populisme som diskursive frames⁵³. Framing-teorien fik sin udbredelse fra midten af 70’erne med sociologen Erving

⁵¹ Aslanidis, s. 4

⁵² Ibid, s. 5

⁵³ Aslanidis, 2016, s. 13

Goffmans arbejde. Han opfattede frames som fortolkningsskemaer, der kan organisere kognitive indtryk og dermed holdningerne. Det sker ved, at frames anvendes på en række måder, der både skuer tilbage og fremad i tiden, for at præge tilhørerne og frames' virkemåde er derfor ikke ulig ideologiers funktion⁵⁴. Jeg afstår imidlertid fra at opfatte populisme som frames af to grunde. For det første er framing-teorien relativ ny, og er skabt til at analysere moderne politiske partier og bevægelsers rationelle strategi, når det kommer til at overbevise vælgere og politiske modstandere. Men da Grundtvig er en skikkelse der er svær at placere i et parlamentarisk spektrum og derfor heller ikke fremstår som en rationel aktør, der søger at maksimere sin politiske indflydelse, virker det ikke troværdigt at analysere ham som en strategisk aktør. Derudover finder framingen sted i et samspil med de andre aktørers framing, og derfor ville analysen bevæge sig væk fra Grundtvigs forfatterskab, hvis jeg anvendte framingteori.

I stedet vil jeg opfatte populisme som en diskurs, der efter forgodtbefindende kan anvendes af populistiske aktører. Opfattelsen af populisme som en diskurs blev første gang fremlagt af den afdøde argentinske politiske teoretiker, Ernesto Laclau, der ud fra en marxistisk analyse argumenterede for, at populisme er en artikulation af klassekonflikten, ved at kredse om forholdet mellem folket og eliten⁵⁵. Dette perspektiv er senere blevet diskuteret af Cas Mudde, Margaret Canovan og Kirk Hawkins, om end de har bevæget sig væk fra den marxistiske tolkning, idet idéen om folket som homogent er uforenlig med klasse-tænkningen. Sidstnævnte anskuer populisme som en diskurs, som indeholder de samme kriterier, som Mudde bruger i hans tynd ideologidefinition⁵⁶, og det er derfor denne opfattelse af populisme, som jeg vil læne mig op ad. Ved at se populisme som noget sprogligt, snarere end noget der kommer til udtryk realpolitisk gennem ideologiske standpunkter, kan jeg også analysere Grundtvig som populist, selvom hans realpolitiske indflydelse var så som så.

For at rekapitulere det teoretiske afsæt til dette speciale: Populisme er en diskurs med en iboende logik, der opfatter politik som manikæisk opdelt mellem folket og eliten,

⁵⁴ Benford, D. Robert & David A. Snow (2000): Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment i *Annual Review of Sociology* (20)

⁵⁵ Laclau, Ernesto (1977) *Capitalism, Fascism, Populism*, s. 160ff

⁵⁶ Hawkins, s. 1044

hvor folket besidder den demokratiske legitimitet, og eliten forhindrer den i at bruge den. Denne diskurs kan komme til udtryk både gennem moderne partier og enkelte aktører som Grundtvig. De metodiske og teoretiske afsnit i dette speciale står dermed i et symbiotisk forhold. Når jeg opfatter populisme som et diskursivt fænomen med en særlig politisk logik, uden at det har form som en ideologi, kan populismen tilgås ved at anvende de metodiske redskaber, som blev oplistet i metodeafsnittet.

FORSKNINGSOVERSIGT

4.1 Grundtvigforskningen

Grundtvigforskningen er både omfangsrig og præget af den samtidshistorie de forskellige forskningsbidrag er rundet af. For at aktualisere forskningsoversigten, vil jeg derfor diskutere nogle af de nyligst tilføjede bidrag. Selvom der er skrevet meget om Grundtvig, er Grundtvig og populisme ikke et emne, der fylder mange hyldemeter. Derfor vil jeg orkestrere denne forskningsoversigt ved at fokusere på to af de emner, der indgår i den anvendte populismedefinition. Ved at undersøge hvad der er skrevet om Grundtvigs syn på folket, og Grundtvigs syn på demokrati, vil jeg ad omveje nærme mig hvad der er skrevet om Grundtvig som populist. Jeg vil fokusere på den akademiske diskussion, selvom diskussionen om Grundtvigs arv i høj grad også er en politisk diskussion. Den rummer i sig selv selvstændige pointer, men er udenfor dette speciales emne. Efterfølgende vil jeg overflyve den forskning, der har beskæftiget sig med populisme i andre lande i det 19. århundrede. Eksemplerne skal bidrage til at vise hvordan populisme kan tilgås i historiefaget, og dermed styrke robustheden af analysen. De strømninger og tendenser, som jeg også mener man kan genfinde hos Grundtvig vil jeg derfor udpege. På ryggen af Grundtvigs forhold til de to nøglebegreber og den hidtidige forskning i historisk populisme, vil jeg afslutningsvist diskutere en artikel af Uffe Østergaard, bragt i *Den Jyske Historiker* i 1984. Det er det eneste eksempel på en direkte sammenknytning af Grundtvig og populismen, og indkapsler dermed både forskningsdiskussionen og agendaen i dette speciale.

4.2 Grundtvig og folket

I Flemming Lundgreen-Nielsens autoritative gennemgang af Grundtvigs forhold til danskhed i standardværket *Dansk Identitetshistorie* fra 1992 undersøges en række af de mange praktiske tiltag som Grundtvig gjorde for at styrke folkets selvbevidsthed. Her argumenteres der for, at Grundtvig revitaliserede den danske identitet, som lå hengemt⁵⁷. Fra 1830'erne og frem til sin død stiftede Grundtvig Danske Samfund,

⁵⁷ Lundgreen-Nielsen, Flemming (1992): ”Grundtvig og danskhed” i Feldbæk, Ole: *Dansk Identitetshistorie 3. Folkets Danmark 1848-1940*, C.A. Reitzels Forlag, s. 176

Den danske Forening (ikke at forveksle med den nutidige), tidsskriftet *Danskeren* og deltog i folkemøder på Skamlingsbanken og holdte Mands Minde-foredragene i 1838. Ifølge Lundgreen-Nielsen skete dette for at træne bevidstheden om det særligt danske blandt bønderne, og samtidig gøre den mundtlige formidling til et demokratisk instrument, der kunne holde de lærde nede⁵⁸. Danske Samfund eksisterede 1839-1844, og her dyrkedes bonden som bærer af det distinkt danske. Den bonde, som spiste sit brød badet i ansigtets sved, stod i naturlig opposition til intelligentsiaen⁵⁹. Ifølge Lundgreen-Nielsen bevarede denne uforbeholdne hyldest til bonden, som inkarnationen af det danske i den resterende del af Grundtvigs forfatterskab. I Danske Samfund kultiverede Grundtvig også sit folkelighedsbegreb, som han brugte i stedet for nationalitet. Det folkelige var ifølge Grundtvig ikke det platte og bedagede, men det ubrudte danske, som bundede i et partikulært ophav udgjort af historien, naturen og det danske sprog⁶⁰. Lundgreen-Nielsen pointerer, at Grundtvig så folket som en sammen-tømret enhed, der skulle beskyttes⁶¹. En vigtig pointe er her, at der i denne fase ikke er nogen aggressivitet forbundet med Grundtvigs danskhed, heller ikke overfor Tyskland. Kun når Danmark trues, skal der tages affære⁶². I intermezzoet mellem Danske Samfund og *Danskeren* (1848-1851) voksede Grundtvigs aversioner overfor tyskerne frem. Ifølge Lundgreen-Nielsen satte Grundtvig det tyske i opposition til det danske for første gang i teksten "Dummerhoved" i 1847, før det står i fuldt flor i *Danskeren*. Tyskerhadet vendes også mod de kosmopolitter, der af ren opportuniste støttede tyskerne, eksempelvis regeringen⁶³. Hjemtyskeri kaldte han dette fænomen. Aversionen mod tyskerne og kærligheden til det danske folk forenes altså inden og under treårskrigen.

I den Grundtvig-renæssance der har indfundet sig siden *det andet systemskifte* i 2001, og den betændte danskhedsdebat, som siden fulgte, er skolemanden Ove Korsgaard den måske mest toneangivende fortolker af Grundtvigs tanker og betydning. I *Kampen om Folket* fra 2004 analyserer han blandt andet Grundtvigs forhold til folket, og siden har Korsgaard blandt andet været redaktør på antologier om Grundtvig. Kors-

⁵⁸ Lundgreen-Nielsen, s. 29

⁵⁹ Ibid, s. 58

⁶⁰ Ibid, s. 67ff

⁶¹ Ibid, s. 99

⁶² Ibid, s. 105

⁶³ Ibid, s. 110

gaards vurderinger af Grundtvig er derfor nogle af de mest præsentable. I de to udgivelser læses Grundtvigs syn på folket ud fra den irsk-amerikanske antropolog Benedict Andersons teori om Forestillede fællesskaber fra 1983⁶⁴. Ifølge Anderson er folket ikke en empirisk kategori, der kan observeres, men en normativ kategori, der etableres gennem historien. På linje med Lorenz Rerup betragter Korsgaard Grundtvig som en proto-national overgangsfigur, der udbreder idéen om folket fra snævre borgerkredse, til almuen⁶⁵. Grundtvig transformerer denne litterære nationalisme, hvis eksponenter foruden ham selv tæller blandt andet B.S. Ingemann, Christian Molbech, Blicher og Oehlenschläger, til at blive en politisk doktrin, der sætter folket i centrum⁶⁶. I de første årtier i det 19. århundrede er Grundtvigs interesse for folket strengt apolitisk. Grundtvig interesserer sig for ophavet til det fællesnordiske, og benytter i den forbindelse begrebet folk, men gør sig ikke mange tanker om folkets politiske indflydelse, som Lundgreen-Nielsen også bemærker⁶⁷. Grundtvigs interesse i det danske folk er ifølge Korsgaard tydeligt inspireret af de to tyske nationalromantikere Fichte og Herder. Herder introducerede folk, som et drivaksel i historiens hjul, da hvert folkeslag ifølge ham besad en distinkt folkeånd, og det var historikerens opgave at spore denne folkeånd. Folkeånden lod sig ifølge Fichte bedst udtrykke gennem det distinkte sprog. Det er også sproget og ånden som kernen af folket, som Grundtvig i den tidlige fase forsøger at spore⁶⁸. Overgangen til den politiske nationalisme tidsfæster Korsgaard til omkring 1830⁶⁹, og der lader til, at være udbredt enighed om, at Grundtvig blev politisk vakt i slutningen af 1820'erne, da han i forbindelse med sit censur foretog en række rejser til England, og lod sig inspirere af tidsskrifterne *Westminster Review* og *Edinburgh Review*⁷⁰.

⁶⁴ Korsgaard, Ove (2004): *Kampen om folket*, Gyldendal, København, s.254ff

⁶⁵ Rerup, Lorenz (1992): "Grundtvigs indflydelse på den tidlige danske nationalisme", *Grundtvig studier* (43), s. 31

⁶⁶ Korsgaard, 2004, s. 208ff

⁶⁷ Lundgreen-Nielsen, s. 22

⁶⁸ Korsgaard, 2004, s. 216f

⁶⁹ John Hutchinson har i bogen "The Dynamics of cultural nationalism" grundigt analyseret distinktionen mellem kulturel og politisk nationalisme.

⁷⁰ Vind, Ole (2015): "The Gordian Knot Grundtvig and British Liberalism", i Hall, John C, Ove Korsgaard, & Ove K. Pedersen: *Building the Nation*, McGill-Queen's University Press, Montreal

Grundtvigs nationalitetstænkning kalder Korsgaard for polycentrisk, fordi de respektive folkeslags ret til at eksistere som nationer gensidigt anerkendes⁷¹. Samtidens presserende spørgsmål om Slesvigs situation, gjorde at der måtte skabes et folk, enten som *demos* eller *ethnos*. En *demos*-forståelse af folket tager udgangspunkt i, at folket er en politisk kategori, hvor de der kan tilslutte sig et lands love også kan henregnes til folket, mens *ethnos* hviler på en opfattelse af folket som en etnisk og kulturel kategori, hvor det ikke er nok at tilslutte sig politisk, men også kræver en kulturel forståelse. I den debat mener Korsgaard, at Grundtvig er mere *ethnos*-tilhænger end *demos*. Det ses i Grundtvigs skrivefejde med jøden Meir Goldschmidt, der advokerede for en føderativ orden i spørgsmålet om Slesvig. Det fik Grundtvig til at fare i blækhuset i 1848 og skrive digtet ”Folkeligheden”, som både var vendt mod Goldschmidt, men også den generelle debat om hvem der tilhørte folket. På grund af sin etnicitet kunne Goldschmidt ikke betragtes som dansker, selvom han besad dansk statsborgerskab. Stroferne ”Til et Folk de alle høre, Som sig regne selv dertil.” bliver ganske ofte, også i den nutidige debat, brugt som et argument for Grundtvigs liberale sind. Men her glemmes ifølge Korsgaard den senere linje; ”Byrd og Blod er folkegrunde” hvorved Grundtvig kundgør, at man kun får muligheden for at regne sig til folket, hvis man har den rette etnicitet og det rette modersmål⁷². Helt samme opfattelse af ”Folkeligheden” har Lundgreen-Nielsen ikke. De selvsamme linjer læser han som, at man skal vælge nationaliteten til, men at ”Beslutningen imidlertid kun [er] mulig hos dem, der har åbne sanser for sproget og levende engagement i fædrelandet.”⁷³ Det er derfor ikke byrd og blod der udelukker personer fra at blive danskere, men: ”Resten *selv* som Dragedukker/Sig fra folket udelukker.” Lundgreen-Nielsen ser derfor Grundtvigs nationalitetsbegreb som mere inkluderende end Korsgaard gør.

Kim Arne Pedersen undersøger i sin artikel *Grundtvig på anklagebænken* Grundtvigstudierne historiografi. Her går han i rette med den læsning af Grundtvig fremført af blandt andet Klaus Rothstein og Morten Thing, hvor Grundtvig gøres til en glødende nationalist. Denne kritik udspringer blandt andet af Pedersens analyse af fejden med Goldschmidt. Ifølge Kim Arne Pedersen, skal ”Folkeligheden” læses som venlig stemt overfor Goldschmidts fremmedhed. Når Grundtvig kalder Goldschmidt for en

⁷¹ Korsgaard, Ove (2012): *N.F.S. Grundtvig*, s. 53

⁷² Korsgaard, 2004, s. 282f

⁷³ Lundgreen-Nielsen, s. 101

gæst, skal det forstås positivt, idet gæsten bringer et dynamisk element der bidrager til kulturudveksling⁷⁴. Dermed er Pedersen den, der læser Grundtvigs nationalitetsbegreb som mest inkluderende. Endelig analyserer Balder Andersen også "Folkeligheden" i artiklen *Grundtvigs folkelighedsbegreb*. Balder Andersen går imod Lundgreen-Nielsens læsning af digtet, ved at citere nogle af de mindre kendte strofer, hvor hadet til tyskerne fremstår tydeligt⁷⁵. Grundtvig er dog ikke mere etnocentrisk ifølge Balder Andersen, end at han sætter Grundloven så højt, at han i 1855 mente, at man ikke kunne miste Grundloven uden også at miste det distinkte danske⁷⁶.

Ifølge den konsulterede forskning er ophøjelsen af folket en tydelig ledetråd i Grundtvigs forfatterskab. Som det også gør sig gældende i den nutidige populisme, tillægges folket en positiv betydning, i naturlig opposition til elitebegrebet. Der er dog to væsentlige uenigheder i diskussionen om Grundtvigs folkebegreb. For det første bør det undersøges nærmere hvor ekskluderende Grundtvigs folkebegreb er. Der er ingen tvivl om, at Grundtvig tillægger "folket" en positiv betydning, men hvis alle kan henregne sig til folket, tyder det ikke på, at han var populist. For det andet må Grundtvigs opfattelse af eliten undersøges yderligere. Det virker til, at Grundtvig beskæftiger sig langt mere med folket end eliten, og derfor bør man forholde sig til, om Grundtvig blot anvender en folkediskurs, og ikke en populistisk diskurs. Distinktionen mellem de diskurser må bero på, om Grundtvig systematisk opfattede eliten som i modsætningen til folket.

4.3 Grundtvig og demokrati

Med et langt forfatterskab, i skyggen af store nationale og internationale begivenheder, er Grundtvigs syn på demokrati tvetydigt. Dette har givet anledning til mange drøftelser af dets udvikling. En af disse analyser foretager Tine Damsholt i det lille skrift *Troen på Folkeviljen* fra 1994, hvor Damsholt skitserer Grundtvigs kontraktteoretiske standpunkter. Grundtvigs konstitutionelle tanker kæder hun sammen med den norske historiker Jens Arup Seips teori om "opinionsstyret enevælde". Seip hævdede i

⁷⁴ Pedersen, Kim Arne (2002): "Grundtvig på anklagebænken", *Grundtvig-Studier* (53), s. 235ff

⁷⁵ Andersen, Balder (2003): "Grundtvigs folkelighedsbegreb", *Grundtvig-Studier* (54), s. 72

⁷⁶ Ibid, s. 75

sin artikel fra 1958, at kongemagten i sine sidste absolutistiske krampetrækninger overgik til en styreform, hvor kongemagten regerede i overensstemmelse med folkets ønsker. Ved at tillade en moderat offentlig debat kunne kongen tage hensyn til folkeviljen. I sin argumentation for, at Grundtvig konsekvent var tilhænger af det opinionsstyrede enevælde, sporer Damsholt en kontinuitet i Grundtvigs politiske tænkning i modsætning til den dominerende opfattelse⁷⁷. For Grundtvig var kongen den bedste forvalter af folkets stemme, fordi hans anseelse var på spil i embedet, og derfor mente Grundtvig, at han ville tage hensyn til hele folket. Ud fra devisen ”Kongehaand og folkestemme” var styreformen sekundær, blot folket blev hørt. I første omgang gjorde Grundtvigs veneration for det opinionsstyrede enevælde ham dog skeptisk overfor stænderforsamlingerne. Den almene vilje havde nemmere ved at blive sikret af kongen, end den mængde der udgjorde stænderforsamlingen, og som ville pleje sine særinteresser. Men da stænderforsamlingerne først var oprettet, var Grundtvig positivt stemt overfor dem, fordi han så hvor levende folkestemmen blev forvaltet⁷⁸. Herefter advokerede han for, at det almene folk skulle uddannes, så de nemmere kunne indgå i debatten og varetage folkestemmen. Hans ønske om at (ud)danne almuen var altså ikke udtryk for mistillid til folket, snarere tværtimod. Den senere uvilje overfor Grundloven af 1848 skyldtes ifølge Damsholt heller ikke et manglende demokratisk sindelag, men en respekt så stor for folkestemmen, at han ikke mente at Grundloven tjente den⁷⁹. Lundgreen-Nielsen opfatter Grundtvigs holdning til demokratiet som tættere sammenvævet med hans respekt for enevælden end folket. Både Danske Samfund og Den Danske Forening var kongetro, og gentagne gange kom Grundtvig i in-fight med de nationalliberale i et forsvar for kongemagten og kunne han ikke tilslutte sig massen som politisk faktor, selvom han ville bygge bro mellem lærd og læg⁸⁰. Alligevel henfører Lundgreen-Nielsen i sin samlede vurdering Grundtvig som årsag til, at ”parlamentarisk og folkelig kultur [blev] bygget på samtale og kompromiser”⁸¹.

Grundtvigs syn på demokratiet læser Korsgaard ud fra strømmen af kontraktteoretikere. For Grundtvig var enevælden en samfundskontrakt, som han før 1848 var godt

⁷⁷ Damsholt, Tine (1994): *Troen på folkeviljen*, Kroghs Forlag, Vejle, s. 30

⁷⁸ Ibid, s. 32

⁷⁹ Ibid., s. 39

⁸⁰ Lundgreen-Nielsen, s. 48ff

⁸¹ Ibid., s. 174

tilfreds med. Med kongeloven fra 1660 overdrog folket magten til kongen, til sikring af det fælles bedste. Korsgaard hæfter sig også ved, at frygten for pøblen var altdominerende, og at Grundtvig ikke havde tiltro til, at den kunne lede landet⁸². Desillusioneret forudså han i ”Mands Minde” hvordan mængden snart ville råde. Derfor var hans ønske om folkehøjskoler blot et biprodukt af hans ambivalens overfor demokratiet⁸³. Ambivalensen gjaldt ikke blot demokratiet, men hele tidsånden, for oplysningen så han som et tveægget sværd, hvor en øget individualisering var et gode, som også kunne true det fælles bedste. Derfor var Grundtvig i det hele taget yderst kritisk overfor oplysningen, og den franske revolution prægede ham politisk igennem hele forfatter-skabet⁸⁴. Korsgaard kalder afslutningsvist Grundtvig for en ”aristo-demokrat”, der støttede demokratiet under forudsætning af, at det blev ledet af oplyste intellektuelle⁸⁵, og Korsgaard nævner ikke almenviljen eller folkestemmen som noget næsten profant hos Grundtvig. Bertel Nygaard hudfletter både Korsgaards og Damsholts analyser, hvor Grundtvig ifølge Nygaard bliver gjort mere demokratisk end han var. Ifølge Nygaard nedtoner Korsgaard Grundtvigs demokratikritik ved at slå den i hartkorn med andre toneangivende debattørers demokratikritik. Men her overser Korsgaard, at ingen gik så langt som Grundtvig, når det drejede sig om at kritisere julirevolutionen i 1830⁸⁶. Han anholder også at Tine Damsholt overser, at det opinionsstyrede enevælde hos Grundtvig betød, at opinionen kun tillades, hvis den utvetydigt bakkede op om kongen, og derfor ikke var en reel opinion⁸⁷. Selvom Nygaard i denne sammenhæng ser Grundtvig som mindst demokratisk, udelukker Nygaard ikke, at Grundtvig i kraft af sit virke som en skribent, der ikke undlod at gå i rette med kongen, ad den vej var tilhænger af muligheden for opinion. Blot når det gjaldt oplyste som ham selv⁸⁸.

I bogen *Grundtvig som politiker* knytter Claus Bjørn Grundtvig tættere på de national-liberale, og skriver at han i løbet af 40'erne nærmede sig dem politisk⁸⁹. Revolution-

⁸² Korsgaard, 2004, s. 266

⁸³ Ibid., s. 219

⁸⁴ Ibid., s. 222

⁸⁵ Ibid., s. 394

⁸⁶ Nygaard, Bertel (2014): ”Fenrisulven sluppet løs: Grundtvig og det revolutionære demokrati i 1830”, *Slagmark* (69)

⁸⁷ Ibid, s. 64

⁸⁸ Ibid, s. 66

⁸⁹ Bjørn, Claus (2007): *Grundtvig som politiker*, s.18

nerne i 1848 fik dog Grundtvig til at ændre standpunkt, og frygtede folkemængden⁹⁰. Da Grundtvig først var valgt til den grundlovgivende forsamling, advokerede han dog for, at de valgte skulle bære folkets røst⁹¹, og Claus Bjørn anfører derfor, at Grundtvig var en svoren tilhænger af almenviljen. Grundtvig undlod berømt at stemme, da Grundloven skulle vedtages. Det skyldtes blandt andet, at Grundtvig konsekvent forholdt sig kritisk til forslagene til valget. Han mente endvidere, at de fremsatte forslag til valgbarheden var for høje krav at stille, og at de høje krav ikke sikrede, at man ville ofre sig for fædrelandet⁹². I det hele taget stillede han sig ifølge Claus Bjørn på folkets side under grundlovsforhandlingerne, da han ikke kunne stemme for Grundloven, idet pengemændene hurtigt kunne overtage Landstinget⁹³. Så selvom Grundtvig havde det vanskeligt i debatten mellem folket og eliten, så valgte han ifølge Claus Bjørn i praksis folket.

Når der spørges om Grundtvig var demokrat, anvendes nutidens demokrati ofte som målestok, og ud fra disse kriterier for et demokratisk sind var Grundtvig ikke demokrat. Men at anvende den fremgangsmåde er at gøre vold mod historicismen. Et gennemgående tema i Grundtvigs politiske tænkning var almenviljen, og særligt i Claus Bjørns fremstilling fremgår det hvordan Grundtvig anvender almenviljen som løfte-stang for den gryende demokratiske debat. Ud fra de betragtninger fremstår Grundtvig moderat demokratisk, samtiden taget i betragtning. Man skal dog holde sig for øje, at almenviljen også rummer iboende autokratiske elementer. Med den nota bene betragter jeg ikke Grundtvig som værende decideret udemokratisk, men som besnæret af almenviljens proto-demokratiske antagelser, som genfindes i populismen. Om Grundtvig konsekvent anvender almenviljen i sin demokratiske tænkning, eller om det er en idé der vokser frem, at et spørgsmål der skal besvares i analysen, som led i at undersøge den populistiske diskurs.

4.4 Historisk populisme

Russisk populisme som historisk fænomen knytter sig til afskaffelsen af livegenskabet i 1861. Under livegenskabet foregik der en undergrundskamp mod zarstyret i små

⁹⁰ Ibid, s. 32

⁹¹ Bjørn, s. 72

⁹² Ibid, s. 96

⁹³ Ibid, s. 105

radikale grupperinger, og det var på mange måder denne kamp, der fortsatte efter 1861, men som nu dukkede op til overfladen som Narodniki-bevægelsen⁹⁴. Bønderne var stadig stærkt forarmet, og de intellektuelle forsøgte at mobilisere samfundsgruppen. Kongstanken var, at Rusland kunne springe den kapitalistiske samfundsfase over, ved at fremme samfundsmodellen i de russiske bondekommuner, de såkaldte *obscina*⁹⁵. Dertil besad bønderne den sande russiske identitet, idet de ikke havde været i berøring med de europæiske oplysningsidealer. I løbet af første del af 70'erne bosatte mange intellektuelle sig på landet for at fremme bondens politiske sag. Det blev dog på ingen måde en succes. De intellektuelle var *for* fremmedgjorte blandt bønderne. De talte ikke på samme måde som bønderne, og havde svært ved at finde arbejde, da de ikke duede til lange dage i marken⁹⁶. I starten af 1880'erne døde Narodniki-bevægelsen ud, sandsynligvis pga. distancen mellem folk og elite og det manglende lederskab.

Narodniki-bevægelsens åndelige ophav havde mange fædre. En af dem var Alexander Herzen (1812-1870). Selvom han i store dele af sit liv eksilerede i Europa, formåede han alligevel at præge de radikale grupperinger i sit hjemland. De fleste russiske intellektuelle var splittet mellem europæiske oplysningstanker, som de havde været i berøring med, i kraft af rejser og fin-de-sièclé-stemningen i salonerne rundt omkring i Rusland, og den ortodokse og slavofile russiske kultur, holdt sammen af det autokratiske zarstyre⁹⁷. Bevægelsen var derfor på én gang både progressiv og reaktionær. Selvom Narodniki-bevægelsen langsomt ebbede ud, er bevægelsens tankegods et skoleeksempel på, hvordan populisme i det 19. århundrede voksede frem. De spæde forsøg på at mobilisere landbefolkningen politisk ved at appellere til almenvilje genfindes både i USA og Danmark. Relationen mellem de intellektuelle og det rene folk genfindes også i den danske kontekst. Ligesom Grundtvig var Herzen veluddannet, men det forhindrede ham ikke i at stille sig på folkets side, og tale dunder mod eliten. Det understreger pointen fra teoriafsnittet om, at populismen agerer diskursivt, og så

⁹⁴ Canovan, 1981, s. 62

⁹⁵ Hermet, Guy (2013): "Foundational Poulism", i Gherghina, Sergiu, Sergiu Biscoiu & Sorina Soare, *Contemporary populism*, s. 89

⁹⁶ Pedler, Anne (1927): Going to the People. The Russian Narodniki in 1874-5, i *The Slavonic Review*, 6(16), s. 137

⁹⁷ Canovan, 1981, s. 62-63

længe populisterne formår at fremstille sig på folkets side, så gør det ikke noget, at de objektivt set tilhører fjendebilledet, eliten.

Populismen i USA var også kulminationen på en række tendenser, som prægede landet det meste af 1800-tallet. Michael Kazin anfører oplysningstankerne som den ene katalysator i fremvæksten af populistiske bevægelser. Den anden tendens var den antipati overfor den store centraliserede stat, som dels havde rod i pietistiske kirke, som samlede befolkningen i små *communities*, og de grundlæggelsesmyter der til stadighed gennemsyrrer det amerikanske samfund i kraft af den demokratiske arv fra *the founding fathers*⁹⁸. De økonomiske konsekvenser af borgerkrigen og den stigende konkurrence udefra tyngede de amerikanske småbønder fra slutningen af 1860'erne, og skellet mellem storproducenter og småbønder blev stadig større. Finansmoguler som J.P. Morgan og Rockefeller vandt gradvist kontrol over bankerne, hvilket skabte en bevidsthed hos bønderne om, at den økonomiske elite udbyttede dem. Anledningen til den populistiske bevægelses gennembrud blev de høje fragtrater, som de privatejede jernbaner betjente sig af⁹⁹. Omrejsende begyndte at forene bønderne i *The Great Farmers Alliance* i 1877. Diskursen var som sagt vendt mod virksomhedsejerne, men bar også præg af et ønske om en moralsk genrejsning af bønderne, der skulle genvinde magten fra det fremvoksende pseudo-aristokrati. Bevægelsens zenit kom i 1892, hvor man nominerede sin egen præsidentkandidat, som førte en skattenægterkampagne. Ved præsidentvalget i 1896 absorberede Demokraterne den populistiske strømning, ved at opstille populist William Jennings Bryan som præsidentkandidat, og kort tid efter kom jernbanerne på offentlige hænder, og bevægelsen havde opnået sit mål, men havde i mellemtiden lidt politisk skibbrud¹⁰⁰. Her var der altså tale om en populistisk bevægelse, som indirekte formåede at yde indflydelse på de parlamentariske forhold på samme vis som Grundtvig fluktuerede mellem det politiske og foreningslivet.

Undersøgelserne af populisme i Rusland og USA er gjort ud fra et top-down-perspektiv, hvor fokus har været på aktørernes tankeunivers, og hvordan de forsøgte at brede det ud til befolkningen. Det skyldes sandsynligvis kilderne, og det er svært at

⁹⁸ Kazin, Michael (1995): *The Populist Persuasion*, s. 10-13

⁹⁹ Canovan, 1981, s. 19

¹⁰⁰ Kazin, s. 43

finde kilder der kan bevise i hvilket omfang historisk populisme har præget dets tilhørere. Det er også den fremgangsmåde jeg vil anvende i dette speciale, dog med den væsentlige forskel, at jeg ikke vil se på en bevægelse, men én person.

4.5 Grundtvig og populismen ifølge Uffe Østergaard

Som nævnt er Uffe Østergaards bidrag fra *Den Jyske Historiker* i 1984 den eneste direkte sammenkobling af Grundtvig- og populismeforskning. Her gør Østergaard Grundtvig til den intellektuelle drivkraft bag en klasseideologi med gårdejerne som centrum. I lighed med Kazin og Canovan ser Østergaard det sociologiske grundlag for historisk populisme som den politisk marginaliserede bonde, som tilslutter sig en løse organisation, fordi han er vant til organiseringen fra de små kirkesamfund¹⁰¹. Borgerskabets genopdagelse af folkekulturen bar yderligere denne udvikling frem¹⁰², da Grundtvig som drivkraft artikulerede bøndernes ønsker. Når Grundtvig anvendte folkelighedsbegrebet var det ifølge Østergaard blot et andet ord for populisme, da han hævdede at tale på folkelighedens vegne. Går man Østergaards beskrivelse af populismen efter i sømmene, trænger den dog til en revision. Ifølge Østergaard er Grundtvigs negative afgrænsning af folket kun vendt mod tyskerne: ”Afgrænsningen [af folket] kan være udadtil, i form af en anden nation. Dette modsætningsforhold udtrykkes altid eksplicit og viser nationalismens betydning for de populistiske ideologier. Vanskeligere at få øje på er den indre afgrænsning mod de dele af nationen, der ikke hører med til folket.”¹⁰³ Når Grundtvig hævder at tale på folkets vegne, er det derfor kun med udvortes brod mod tyskerne, og ikke nogen indre fjende, som ikke tilhører folket, eksempelvis eliten og hjemtyskeriet. Selvom populismen godt kan nøjes med at knytte sig til etnicitet eller nationalitet, så er der fare for, at Østergaard overser væsentlige pointer ved at gøre populisme til en eufemisme for nationalisme. I den kommende analyse vil jeg berøre aversionen mod det tyske som en facet af Grundtvigs populisme. Men så meget desto vigtigere er det at rumme muligheden for at tolke populisme som andet end blot holdningen til Slesvig. Til forskel fra dette speciale, er Østergaard optaget af at undersøge hvordan Grundtvigs tanker i et top-down og aktørdrevet perspektiv bliver varetaget af hans følgere, Grundtvigianere. Ifølge Østergaard erobrede

¹⁰¹ Østergaard, Uffe (1984): ”Hvad er det ”danske” ved Danmark?”, i *Den Jyske Historiker* (29-30), s. 109ff

¹⁰² Ibid, s. 92-93

¹⁰³ Ibid, s. 122

de den diskurs, som Grundtvig havde etableret, og Østergaards indsigter er derved også inspireret af Laclaus diskurs-definition af populisme. Men Østergaard er i mindre grad optaget af, hvorfor Grundtvig *sui generis* er populist, men hvordan denne populisme i kraft af grundtvigianernes fik indflydelse på samfundet. Jeg vil i kontrast til Østergaards analyse fæstne et strengt blik på Grundtvigs tankeverden, og ikke hvad hans følgere måtte bedrive. Alt dette efterprøves nu i kildeanalysen.

POLITISKE BETRAGTNINGER MED BLIK PAA DANMARK OG HOLSTEEN (1831)

5.1 Konteksten

Grundtvig blev i 1826 idømt livslang censur efter en disput med professor H.N. Clausen. Censuren blev ophævet i 1837, og *Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsteen* (herefter *Politiske Betragtninger*) er derfor skrevet under censur, hvilket, navnlig Grundtvigs kongetro linje taget i betragtning, også må spille ind i de løbende vurderinger af tekstens indhold. Jævnfør Korsgaard og Lundgreen-Nielsens datering af Grundtvigs politiske vækkelse, er *Politiske Betragtninger* vel nok det tidligste politiske skrift, som Grundtvig fik udgivet. Hensigten med *Politiske Betragtninger* er derfor at analysere udgangspunktet for Grundtvigs politiske udvikling og at spore kontinuitet og brud i de senere udgivelser.

Den politiske vækkelse hos Grundtvig, omkring 1830, er sammenfaldende med brisante nationale og europæiske begivenheder, som Grundtvig causerer over i *Politiske Betragtninger*, og som derfor må berøres her. Først og fremmest drejer det sig om julirevolutionen i Paris. Den var foranlediget af Karl d.10.'s opløsning af parlamentet og indskrænkning af skrivefriheden. Bevægelserne fra denne revolution bredte sig siden til Belgien, som i efteråret 1830 løsrev sig fra Holland og erklærede sig selvstændigt. Novemberopstanden i Warszawa fulgte efter. Den var vendt mod russernes opløsning af den polske regering, men blev dog relativt hurtigt slået ned. Dertil var den langvarige græske frihedskrig blevet afsluttet i 1829, hvilket resulterede i græsk selvstændighed fra Osmannerriget i 1832. Den internationale uro fik også indflydelse på de politiske forhold i Danmark, da embedsmanden Uwe Lornsen i et skrift, udsendt 5. november 1830, advokerede for at der skulle laves en fælles forfatning for Slesvig-Holsten ved indkaldelse af folkeforsamlinger¹⁰⁴. Selvom skriftet ikke blev vel modtaget, foreslog embedsmænd omkring nytåret 1830 oprettelsen af rådgivende stænderforsamlinger. Oprettelsen af stænderforsamlingerne blev endeligt vedtaget 28. Maj

¹⁰⁴ Wåhlin, Vagn (1994): "Grundtvig i politik op til 1830", *Grundtvig-Studier* 45(1)

1831. *Politiske Betragtninger* blev sendt til tryk 29. december 1830, og det var derfor i disse rørte vande Grundtvig fiskede med sit skrift¹⁰⁵.

5.2 Folket

Skriftet er inddelt i fire afsnit, hvor Grundtvig forholder sig overordnet til henholdsvis oprør, parlamenter og skrivefrihed og runder af med at diskutere Slesvig-Holstens tilhørsforhold til Danmark. I første del af skriftet, som er Grundtvigs livtag med de nylige begivenheder, bærer karakteristikken af folket præg af de nyligt afsluttede revolutioner. Gennemgående for afsnittet er, at revolutionsstifterne beskrives som børn, unge eller (skole)drengene, og folkebegrebets dimensioner dermed udgøres af ord, der skal stemple folket som værende for ungt til at have politisk magt. Folket er halv-voksne drenge og ungersvende, som sværmer for revolutionens idéer, og Grundtvig beklager sig over at det er unge fudentaster, der skal bestemme hvor gammel øvrigheden må blive, før den skal skiftes ud¹⁰⁶. Senere skriver han, at de der er vokset op i en anden tid, end dem der startede oprøret i Paris, ikke vil være til fals for de vildfarelser, som revolutionen har budt på. Dermed er den ældre generation med dens erfaring og ro en del af folkets differenskæde. Når folket ækvivaleres med børn, er det værd at holde sig for øje, at Grundtvig med dette spiller på konnotationer, der understøtter den kongetro linje. Det ses eksempelvis i sidste afsnit, betitlet ”Om Danmark og Holsten”, hvor kongetroen er udtalt. Her bruges ”børn” til at betone, at folket er kongens børn¹⁰⁷. Når børn og drenge bruges nedsættende om revolutionens børn, kan det også tolkes som, at Grundtvig ønsker at konnotere, at de er kongens børn, og derfor slet ikke har ret til at sætte sig op mod kongen, som det sker under revolutioner i monarkier.

Grundtvig fortsætter kritikken af folket og skriver: ”Hvad nytter det heller at dølgje for hinanden, hvad vi alle veed, at der i alle Lande er et stort Antal, end ikke blot i de laveste Klasser, som vi ei kan kalde andet end Fæ, eller tamme Dyr, i menneskelig

¹⁰⁵ Grundtvig nævner selv Lornsen og hans skrift på s. 61

¹⁰⁶ Grundtvig, N.F.S (1831): *Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsten*, s. 12 – i det følgende angives kun sidetallet, som henviser til *Politiske betragtninger*

¹⁰⁷ s. 69

Skikkelse...”¹⁰⁸ Her ækvivaleres store dele af folket med noget nærmest dyrisk. Et spor som Grundtvig også senere bevæger sig ind på, som jeg vil vende tilbage til. Værd er det også at bemærke, at Grundtvig i citatet ikke opfatter folket som en homogen enhed, men skelner klasserne i mellem, hvilket ikke taler for nogen populistisk diskurs. I den efterfølgende sætning beskrives det, hvor stor forskel der er på menneskers overblik og fatteevne – folket er altså en meget heterogen gruppe. Dette fortsættes, da han senere beskriver, at almuen er præget af ”Vantro, Selv-Klogskab og Selv-Raadighed”¹⁰⁹, når de kommer til magten, hvorved særligt den laveste del af folket ækvivaleres med slette personlige egenskaber. Den eneste formildende ytring Grundtvig bringer i beskrivelsen af folket er, at han glædes over, at almuen er et frit og forholdsvist uddannet folk af samme kød og ben som ”vi” (med dette vi sætter Grundtvig også sig selv i opposition til folket), og derfor på sigt kan gives mere frihed. Det kan virke en kende paradoksalt at Grundtvig ækvivalerer folket med frit og uddannet, når han netop har beskrevet hvor studentikost og politisk inkompetent folket er. Men folkets frihed gendrives også: ”... men Forskiel maa der altid blive i en Stat, der netop som eet Legeme maa have forskiellige Lemmer...”¹¹⁰ Dette organiske samfundssyn, hvor folket ikke er en monolit, men hvor forskellen med folk må fremstå tydelig, står i klar kontrast til populismens opfattelse af folket. Men man aner alligevel, at Grundtvig ligger en kim til folkets senere ankomst som politisk kategori, ved kortvarigt at dvæle ved de positive egenskaber ved folket.

Endelig ækvivaleres pøbel også til folkebegrebet, for at negere folkets politiske potent. Første gang det anvendes af Grundtvig, er til at beskrive de mange oprør i det antikke Rom, hvor ”Pøbel-Banneret” blev rejst mod ”Arilds-Throner og Herre-Stammer” og som udtømte de indvortes bånd i menneskesamfundet¹¹¹. I samme ombering anvender Grundtvig det antikke bonmot om brød og skuespil og skriver at pøblen kun gør oprør, når der mangles mad og penge. Altså pøblen som en trussel mod magthaverne. Der er ingen tvivl om, at Grundtvig er stærkt inspireret af antikens kritikere af folket, skriftet igennem, og hans brug af ordet pøblen gør, at folkets valør bliver negativ, da folket ækvivaleres med nedbrydningen af samfundets orden.

¹⁰⁸ s. 19-20

¹⁰⁹ s. 24

¹¹⁰ s. 24

¹¹¹ s. 5

Dette bruges som afsæt til at advare mod at pøblen sætter sig op mod magthaverne, som det er sket i Frankrig, hvor statsforfatninger er blevet afløst af vold fra pøblen, hvormed pøblen også sættes i differens til selve forfatningen, som vi senere skal se, at Grundtvig holder højt. I disse passager bruges pøbel og børn i ét væk, til at beskrive rædslerne hvis folket får magten:”[...] de halvvoxne Knøse, eller dog umyndige Ungersvende, der naturligviis sværme for de herskende Ideer, og beregne aldrig Følgerne, vil sætte sig i Spidsen, og hvor altsaa *Stats-Roret* aabenbar er i *Pøbelens* og *Børnenes* Hænder.”¹¹² Sammensmeltningen mellem folk, børn og pøbel er total.

Når Grundtvigs beskrivelse af folket holdes op mod folkebegrebets tre funktioner i populismediskursen, er der ikke meget der peger i retning af, at Grundtvig anskuer folket som det moralsk ophøjede, der skal tildeles politisk magt. Folket er absolut ikke den politiske suveræn, der skal høres som en del af styreformens. Tværtimod advarer Grundtvig i høj grad mod at folket bliver gjort til politisk suveræn, og kalder i den forbindelse demokrati for samfundets sidste olie¹¹³. Nogen folkelig kultur hylder Grundtvig heller ikke. Det nærmeste han kommer, er når han kort beskriver almuen som fri og forholdsvis uddannet sammenlignet med almuen i andre lande. Men den distinkte folkekultur mangler i sig selv moralsk legitimitet i kraft af sine karakterbrist og kan derfor ikke stå i modsætning til en amoralsk elite. Folket skal ifølge Grundtvig derfor ikke tildeles politisk magt på grund af folkekulturen. I Grundtvigs sondringer om hvornår et oprør er tilladt accepterer han, at hvis et land undertrykkes af udenlandske magthavere, som med vold og magt håner indbyggernes gudsdyrkelse, sprog og sæder, så kan en revolution komme på tale. Her ses det altså, at Grundtvig, som det også nævnes i litteraturen, har fundet frem til en forståelse af folket som etnisk grundlag for nationen. Senere skriver han: At Fædernelands-Kiærlighed, hvor den kan findes: hos Folk som har fælles Fædre, og har Land og sprog og Tænkemaade tilfælles med dem og hinanden [...]”¹¹⁴ Folket som etnisk kategori, der udgør nationen kommer naturligt nok også til udtryk i afsnittet som Grundtvig kalder ”Om Danmark og Holsteen”. Her nævnes for første gang folkeånden. Af respekt for Holstens sprog og partikularitet accepterer Grundtvig derfor også, at hertugdømmet ikke er dansk, da

¹¹² s. 12

¹¹³ s. 25

¹¹⁴ s. 31

folket skal være ét og ynde og forstå hinanden i den urolige tid¹¹⁵. Denne nationale tænkning søsættes primært i spørgsmålet om Slesvig-Holsten, og er derfor fraværende i spørgsmålet om folkets indflydelse i andre anliggender. Men i overvejelserne om en Rigsdag bliver folkets enhedsfølelse, eller hvad vi i dag vil kalde sammenhængskraft, alligevel gjort til et ideal¹¹⁶. Enhedsfølelsen skabes dog ifølge Grundtvig bedst af kongen, og ikke af folket, som strides indbyrdes. Man aner derfor Grundtvigs tænkning før 1830 går igen. Folket som indbyggere i et kulturelt og geografisk afgrænset område, nationen, er etableret, men det skal ikke ledes over i politisk indflydelse.

5.3 Eliten

Helt centralt for Grundtvigs analyse af julirevolutionen er blikket til en samfundsgruppe, som har stået over det jævne folk, og derfor har kunnet præge det. Denne gruppe ækvivaleres med en række punkter, som gør at den fremstår som en distinkt elite. Eliten som implicit nodalpunkt er derfor strukturerende for tekstens mening. Spørgsmålet er blot om dette bruges som en del af en elitediskurs. Han anfører først, at det var ”høioplyste Avis-Skrivere”, som aktivt opildnede pøblen til at starte opstanden¹¹⁷. Ved at kolportere nyheder om regeringens handlinger og viderebringe løse rygter har disse avisskrivere ifølge Grundtvig i særlig grad svigtet deres rolle som bolværk mod folket. Ækvivalenspunktet avisskrivere indikerer, at eliten udgøres af de veluddannede og medieeliten, der har mulighed for at præge folkets følelser. Allerede her genkendes et af populismens pejlemærker - kritikken af medierne. Ifølge den gængse populisme kritiseres eliten for at modarbejde folkets interesser, mens Grundtvig her anklager dem for det modsatte – at opildne befolkningen og løbe med deres ild. Yderligere er det værd at bemærke, at Grundtvig bruger avisskrivere som differensbegreb til folket, ved at kalde dem ”høioplyste”, da Grundtvig netop har beskrevet hvordan store dele af folket ikke er oplyste, hvilket på den anden side understreger, at avisskriverne er en del af en elite i opposition til folket.

Efterfølgende giver Grundtvig et grundskud til hele den tankegang, som ifølge ham gennemsyrrer de oplyste. Deres forkærlighed for rettigheder og friheder til hele folket

¹¹⁵ s. 58ff

¹¹⁶ s. 31

¹¹⁷ s. 13f

er en del af oplysningstidens utopi, som de med lidt mere historisk bevidsthed kunne have undgået. For ifølge Grundtvig er alle forsøg på at modne folkets politiske bevidsthed siden Middelalderen mislykkedes¹¹⁸. I Antikkens Rom havde man 700 år til at modne folket, uden det lykkedes. Når man nu hævder, at folket har forbedret sig, og er klar til politisk indflydelse, taler man mod bedre vidende. Dermed bliver Grundtvigs kritik af revolutionen en kritik af den bredere idéhistoriske strømning, hvorfra kravene om rettigheder og friheder også stammer fra. Når oplysningstidens bidrag her præsenteres som et blålys, og Grundtvig samtidig slår fast, at avisskriverne tilslutter sig dem, i modsætning til folket, som kun ledes i fordærv af eliten, tages der så småt tilløb til at opfatte eliten som en homogen gruppe med distinkte værdier, og som der bruger deres dårlige moral til at udelukke folket fra magten.

I Grundtvigs causeren over mulighederne for en rigsdag diskuterer han, om det lader sig gøre at sammensætte en rigsdag, der tager sig af folkets vel. Her argumenterer han for, at: ”Ordenligviss vil baade ved Valgene, og paa Rigs-Dagene, de faae *de* fleste Stemmer, som enten betale bedst, eller har baade Mund og Hjerte til at sige Vedkommende, hvad de helst gide hørt [...]”¹¹⁹. Her er det altså økonomisk magt, der bliver en del af ækvivalenskæden til eliten. Populismens moralske elitekritik kan genkendes, idet rigdommen fører til korrupsion og demagogi. En anden reminiscens af den populistiske elitekritik, er selve forestillingen om, at flere typer magt smelter sammen, når både den politiske og økonomiske smelter sammen, i dette tilfælde i Rigsdagen. Grundtvig er derfor, som enhver populist, derfor forbeholden overfor elitens politiske indflydelse, når eliten bruger sine ressourcer til at tilrane sig den politiske magt udenom folket. Men bliver opfattelsen af eliten brugt til at forklare hvorfor folket ikke besidder magten som populismen foreskriver? Nej, for kritikken af eliten kobler Grundtvig ikke sammen med ønsket om give folket politisk magt, idet han udelukkende betragter politik som en kamp mellem folkets og elitens interesser.

Det senere afsnit om skrivefriheden er ganske sigende for Grundtvigs syn på eliten, og hvilken politisk magt den skal tildeles. Her drøfter han i første omgang, om skrivefriheden er tilrådelig. Fordelen ved skrivefriheden er ifølge Grundtvig, at den kan bruges til at beskæftige de kloge på en måde, så de hjælper hele Danmark. Med en

¹¹⁸ s. 18

¹¹⁹ s. 37

rigsdag udgjort af de rigeste og klogeste vil de bruge deres energi på at strides internt i stedet for at mægle mellem kongen og folket, i tråd med den opinionsstyrte enevælde, som Grundtvig ønsker¹²⁰. En del af elite-ækvivalenskæden er derved, at eliten skal spændes for det danske samfunds vogn og tjene Danmarks ve og vel, hvormed Grundtvig nedtoner den tidligere så ellers harske elitekritik. Men skrivefriheden er, med samtidens begivenheder in mente, ganske farlig, og må for alt i verden ikke havne i pøblens hænder, som med den i hænderne allerede har udrettet katastrofer andre steder¹²¹. Den må derfor også benyttes afsondret fra pøblen. Lige såvel som at en rigsdag udgøres af de dygtigste i landet, skal erstatningen for rigsdagen, skrivefriheden, også kun gælde for de dygtigste. Ved kun at tildele skrivefriheden til de oplyste vil de i højere grad betragte det som et privilegium, og derfor moderere sig, for at beholde privilegiet¹²². Men Grundtvig har netop kritiseret de oplyste, for at have været dybt involveret i juliopstanden. Endnu en forholdsregel, der skal sikre at skrivefriheden ikke på lignende vis misbruges i Danmark, er derfor ønsket om, at der fastsættes yderligere kriterier for hvornår man kan få skrivefrihed. Derfor foreslår han at skrivefriheden kun skal gælde for veluddannede mænd over 40 år¹²³. En forholdsvis høj alder er derfor også en del af ækvivalenskæden, der forbindes med eliten, og står i modsætning til beskrivelsen af folket, som oftest blev udlagt som ungt og umodent. Ligeledes kan skrivefriheden også kun tildeles til *studeerte Folk*, og Grundtvigs klassiske opfattelse af eliten som de veluddannede trænger endnu engang igennem. Dog med den nuance at uddannelse er en nødvendig, men ikke en tilstrækkelig betingelse for, at man er en del af eliten. For efterfølgende diskuterer Grundtvig vilkårligheden ved at skulle trække en linje mellem de oplyste og uoplyste. Den jævne mand kan være oplyst, og den lærde kan også være uoplyst, hvilket er med til at understrege Grundtvigs nuancerede syn på de to samfundsgrupper, som ikke nødvendigvis er hinandens antagonist. For at komme den vilkårlige linje til livs skal bønderne på sigt uddannes, så de også kan deltage i den politiske samtale. Her fremlægger Grundtvig for første gang sit ønske om folkehøjskoler. Det bliver derved ganske tydeligt, hvordan folket er en del af differenskæden til elite-begrebet, og særligt deres manglende uddannelse udgør differensen. Idéen om højskolerne er derfor i diametral modsætning

¹²⁰ s. 40

¹²¹ s. 50

¹²² s. 45

¹²³ s. 50

til populismen: Folket besidder ikke uden videre den moralske ret til at blande sig i politik. Kun ved at uddanne sig kan man det. Grundtvig er efter populismens målestok derfor elitært orienteret, og ikke populistisk i 1830.

Den særlige form for fejhed, hvor eliten på afstand har betragtet pøblens excesser, uden at gribe ind, når det har været tilrådeligt, vidner om at Grundtvig på den ene side tillægger eliten en særlig politisk rolle, da de skal tæmme det vilde folk, men på den anden side ikke ukritisk forholder sig til elitens gøren og laden. Man kan derfor opfatte anskuelserne af eliten som todelt: På den ene side ønsker Grundtvig, at der arbejdes for folkets bedste. Men på den anden side, er det eliten der skal bruges som det afgørende instrument i de bestræbelser. Ikke som i populismen, hvor eliten aktivt vendes ryggen, og det er folket selv, der skal sikre sig sin lykke. Når Grundtvig ikke vender eliten ryggen som populismen foreskriver, kan elitediskursen ikke være en del af en samlet populistisk diskurs i *Politiske Betragtninger*. At bestemme elitebegrebets valør er derfor ret komplekst, for en vigtig del af populismens simplificerende sprog, er at betragte folket og eliten som homogene enheder. Men Grundtvig ser ikke eliten som homogen, og det er derfor svært at bestemme én valør. Der skelnes skarpt mellem de avisskrivere, som byder sig til falds for folket, og dem som ikke gør, for de er de sande oplyste. Kun Grundtvigs kritik af sammensætningen af en eventuel Rigsdag rummer en af de afgørende faktorer i populismen - frygten for at eliten på sigt rotter sig sammen mod folket.

5.4 Almenviljen

Almenviljen er det mest komplicerede begreb at udrede i teksten, da det som begreb ikke dukker op til tekstens overflade, men som princip alligevel er strukturerende for tekstens indhold. I Grundtvigs ræsonnement over de forskellige slags revolutioner skelner han mellem gode og dårlige revolutioner, ud fra hvad der kunne tolkes som hensyntagen til almenviljen. Revolutioner kan under ganske særlige betingelser accepteres. Dog skal opstanden skabes af ”... den kraftigste Deel af Folket, baade Høie og Lave¹²⁴”, før den kan skabe freden, for ad den vej har de lært at kæmpe for det fælles bedste. Med andre ord: Hvis *hele* folket har kæmpet sammen, og igennem kampen er kommet til en fælles forståelse, og folkets vilje dermed er blevet anvendt

¹²⁴ s. 11

som løftestang i den politiske kamp, kan en revolution, som Grundtvig ellers er meget kritisk overfor, godt accepteres. Dermed bliver undertrykkelse fremført af udenlandske magthavere et differensbegreb, som Grundtvig definerer almenviljen op imod. Almenviljen som princip skal bruges til at lede oprøret, da de udenlandske magthavere ikke kan sikre almenviljen. Men selvom Grundtvig her principielt anerkender almenviljen, er det kun i nødsituationer, at den skal udøves af folket. Revolutions skepsissen gør, at nedbrydningen af samfundets orden ikke er den optimale vej frem.

Grundtvig genbruger i teksten en af Platons allegorier, for at hudflette de oplystes tyrkertro på almenviljen og folkets oplysning. Her sammenligner han staten med en gård og mener, at en gård bliver dysfunktionel, hvis alle parter skal høres inden hver eneste beslutning træffes¹²⁵: "[...] under den overlegne Grublen paa det Heles Beste, Heste-repræsentanterne fik Kuller, Kvæg-Repræsentanterne blev uvane, og Hunde-Repræsentanterne blev gale, mends hvert ordenlig Menneske, der lykkeligviis undgik dem, maatte stoppe Fingrene i øret..." Det er altså "ordentlige mennesker", der er en del af almenviljens differenskæde, idet de bliver gjort til uskyldige ofre for dens hærgen. Efterfølgende kalder han oplysningstroen for den rene overtro. Her opponerer han også mod tanken om, at "skiøndt de Enkeltes Egen Nytte ligger i aaben Feide med det Heles Velfærd, blomstrer dog Samfundet som en Rose¹²⁶", med andre ord tror Grundtvig ikke at almenviljen er stærk nok til at underkue alles vilje. Igen sætter Grundtvig troen på almenviljen ind i dens idéhistoriske kontekst og holder eliten ud i strakt arm, for at stole blindt på den. På den måde får Grundtvig flettet kritikken af elitens konkrete leflen for folket sammen med kritikken af almenviljen som abstrakt princip. Når man læser almenviljen som en del af oplysningstidens vokabularium, er der ingen tvivl om, at Grundtvig i relation til begivenhederne i 1830 ser almenviljen i hænderne på folket som en trussel, i modsætning til nutidens populistiske leder og sekundært flere folkeafstemninger. Almenviljen lurder også i kulissen i Grundtvigs sondringer om en eventuelt kommende rigsdag er tilrådelig. Her anfører han igen, at rigsdagen ikke ville kunne sikre almenviljen, da den parlamentariske kamp uvægerligt vil ende ud i kampen om alles vilje, hvorimod kongen ville kunne sikres "Folke-Vellets

¹²⁵ s. 19

¹²⁶ s. 22

Fremme”¹²⁷. Almenviljen sættes altså i ækvivalenskæde som et politisk ideal, men samtidig gøres almenviljen sat på parlamentarisk formel til noget i differenskæde til politisk effektivitet, hvilket er med til at understrege at Grundtvig knytter almenviljen til enevælden.

Som Tine Damsholt også skriver, var Grundtvig meget enevældebegeistret i denne fase af forfatterskabet, og det skinner også igennem i *Politiske Betragtninger*. I hyldesten til kongen skriver han utvetydigt, at kongen har sit mandat fra det Guddommelige¹²⁸. Her er der altså ikke tale om nogen demokratisk logik, der sætter folket i centrum og kræver direkte demokrati. Men alligevel skriver han, at samtlige stænder har overdraget ham magten, for at sikre det fælles bedste. Derved bliver almenviljen tydeligt ækvivaleret med enevælden. Grundtvigs fortolkning af almenviljen kan derfor sammenlignes med de argumenter, som nutidige populistiske benytter sig af. Når der plæderes for det illiberale demokrati, som eksempelvis af Victor Orban i Ungarn, er det ofte med argumentet om, at det er mere effektivt til at efterleve almenviljen, end det parlamentariske demokrati. Hvor barokt det end lyder, er argumentet, at befolkningen får mere demokrati, af at indskrænke det. Det samme argument kan genfindes her. Grundtvig holder det fælles bedste som samfundsideal, men mener at kongen bedst sikrer dette, mens almenviljen misbruges i folkets hænder. Når skrivefriheden af Grundtvig gøres til en betingelse for en succesfuld enevælde, kan man høre ekkoet fra Rousseaus *Samfundspagt*, hvor Rousseau plæderer for, at almenviljen skal findes gennem den offentlige samtale. Den afgørende forskel er dog at Rousseau ønsker at folket skal varetage almenviljen, mens Grundtvig på leviathansk vis ønsker at kongemagten skal stå for det. Almenviljen er derfor et underliggende element i skriftet, som er strukturerende for Grundtvigs budskaber, men han er ikke så radikal i sine betragtninger, at han ønsker at drage den ultimative konsekvens af Rousseaus tanker, nemlig direkte demokrati.

5.5 Sammenfatning

I *Politiske betragtninger* benytter Grundtvig sig ikke utvetydigt af en populistisk diskurs. Ganske vidst betragter Grundtvig de seneste begivenheder skematisk ud fra en

¹²⁷ s. 31

¹²⁸ s. 66

distinktion mellem folk og elite. I revolutionerne er det folket der har forestået det praktiske arbejde, mens eliten har stået i baggrunden og trukket i trådene. Men deri ligger netop problemet, når Grundtvig skal tolkes ind i en populistisk diskurs. Han anskuer ikke politik som et nulsumsspil mellem folket og eliten, men en vekselvirkning hvor folk og (dele af) eliten i en uheldig alliance virker som brandstiftere. Videre ser Grundtvig hverken folket udelukkende som et positivt politisk begreb, eller eliten som moralsk anløben, selvom der åbner sig et par sprækker til denne skematiske samfundsopfattelse. Tilbage står, at han i skriftet stiller sig mere på elitens side. Hans subtile brug af almenviljen indikerer dog en åbning til populismen, som skal undersøges i den videre analyse. Almenviljen bruges til at styrke kongens magt, og er derfor den diametrale modsætning til populismen, der stipulerer folkets magt. Men denne facet af skriftet kan også være en konsekvens af den censur Grundtvig var underlagt. Når Grundtvig trods alt bruger almenviljen i hans politiske terminologi, kræver det blot, at den fortolkes ind i politisk program, hvor folket spiller en mere aktiv rolle i sikringen af almenviljen, før en populistisk diskurs kan opstå. Det skal også bemærkes, at selvom Grundtvig ikke beskriver hverken folk eller elite som homogene grupper, så er der tilløb til at beskrive dem som homogene grupper, når han roser folket og tilsvarende kritiserer eliten. Eliten besnæres af oplysningstankerne til skade for landet, og kort nævnes det, at det jævne folk besidder en række positive egenskaber. Om disse snigende tendenser fortsætter i løbet af forfatterskabet, vil jeg nu undersøge ved at vende blikket mod en Grundtvig-tekst fra 1836, *Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet*.

DET DANSKE FIIR-KLØVER ELLER DANSKHEDEN PARTISK BETRAGTET (1836)

6.1 Konteksten

Som nævnt i forskningsgennemgangen gik Grundtvig ret hurtigt fra at være meget skeptisk overfor stænderforsamlingerne til at være yderst positiv. Denne kilde er derfor valgt, da den sammen med foregående tekst netop skal forsøge at indfange dette holdningsskred. Efter vedtagelsen af stænderforsamlingerne blev det første valg afholdt 17.-24. november 1834, hvorefter den første stænderforsamling fandt sted fra 1. oktober 1835 til 26. februar 1836. *Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet* (herefter *Det Danske Fiir-Kløver*) er den af Grundtvigs politiske udgivelser, der tidsmæssigt er nærmest den endelige oprettelse af stænderforsamlingerne, og kan derfor bruges til at undersøge, om den nye politiske struktur har nogen indflydelse på, om Grundtvig benytter sig af en populistisk diskurs. Grundtvig var på daværende tidspunkt stadig under politisk censur, og det spiller naturligvis også ind i vurderingen af hans politiske holdninger. Desuden er det i denne periode, at hans højskoletanke så småt tager fart. Derfor regnes skriftet af mange som Grundtvigs første egentlige højskoleskrift¹²⁹. Om Grundtvigs højskoletanke drives fremad af en populistisk diskurs, er derfor også et væsentlig spørgsmål, der skal undersøges i denne kilde, da det i foregående kilde var bemærkelsesværdigt, at dikotomien mellem folket og eliten var mest udtalt, når emnet blev ledt ind på uddannelsen af folket, og dermed højskoletanken.

6.2 Folket

Skriftet er inddelt i to afsnit – et om henholdsvis Kongen og Folket og et om Fædrelandet og Modersmålet, og i tekstens forord sætter Grundtvig dagsordenen for disse to dele. Til dette formål benytter han sig flere gange af udtrykket “partiskheden” som udtryk for den partikularisme, som Grundtvig lader teksten gennemstrømme af. Denne partiskhed opfatter Grundtvig som revisionistisk, da han selv betragter universalisme og forkærligheden for det fremmede som herskende dyder i det danske sam-

¹²⁹ Yde, Henrik (2012): Indledning til ”Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet”, findes på [http://www.xn--grundtvigsvrker-71b.dk/tekstvisning/655/0#{\"0\":0,\"k\":3,\"v0\":0}](http://www.xn--grundtvigsvrker-71b.dk/tekstvisning/655/0#{\)

fund, der må gøres op med. Det partikulære danske henleder Grundtvig på det betitlende firkløver. Firkløveren består af konge og folk, fædrene-land og modersmål¹³⁰. Her bliver en del af folkebegrebets dimension altså, at folket er partikulært dansk, med traditioner, sprog og kultur, der skal beskyttes. Den revisionistiske dyrkelse af det partikulære i opposition til universalismen er et af kardinalpunkterne i populismens doktrin. Eliten er oftest ubestemmelig og truer folket med sine anti-nationale standpunkter, og uden et partikulært og afgrænset folk er det svært at fremmane et billede af hvem der er truet.

Et andet af kløverbladene i firkløveren er modersmålet, som folket i høj grad sættes i ækvivalenskæde med. Faktisk skriver Grundtvig, at ”Et *Folk* uden *Moders-Maal*¹³¹ er som en *Konge* uden *Rige*, og Begge er i Grunden lige ilde tjent med at deres Besiddelser kun staae *paa Papiret [...]*”¹³². Her ses hans inspiration fra Herder og Fichte tydeligt, da folket slet ikke eksisterer uden sproget. Senere skriver han, at ”det søde *Moders-Maal*” er det danske folks ejendom, lige såvel som at andre sprog også er ejet af det tilhørende folk. Men i modsætning til andre sprog, er dansk så raffineret, at alt smukt og godt kan oversættes til dansk, mens dansk ikke lader sig oversætte til andre sprog¹³³. Modersmålets historie beskrives teksten igennem som en U-formet trope. I lang tid har det danske sprog befundet sig i en nedgangstid på grund af truslen fra fremmede sprog, der har holdt dansk i trældom, men nu genrejses det danske sprog, blandt andet med Grundtvigs hjælp. Den revisionistiske historiefortælling skinner med andre ord også igennem her.

I *Det Danske Fiir-Kløver* udruller Grundtvig for alvor sit syn på danmarkshistorien. Mens foregående skrift var en samtidskommentar, gestalter Grundtvig nu folket som den afgørende aktør i hans gennemgang af Danmarkshistorien. Der bæres yderligere brænde til partikularismens bål, da det anføres, at folket er primordialt. Folkets fædrene linje kan ifølge Grundtvig spores ubrudt fra sagnkongerne Skjold og Frode til Frederik d. 6, men samtidig skriver han også resignerende, at folket faldt i en dvale i

¹³⁰ Grundtvig, N.F.S (1836): *Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet*, s. 8 – efterfølgende angives kun sidetallet

¹³¹ Hvis ikke andet er angivet, er kursiveringerne i citaterne Grundtvigs egne

¹³² s. 72-73

¹³³ s. 45

1147, som det først er på vej til at vågne fra¹³⁴. Dvalen skyldtes det lidet succesfulde vendertogt og den efterfølgende borgerkrigs-lignende tilstand i landet¹³⁵. I den videre historieskrivning glædes Grundtvig også, så snart historiens vinde har blæst folkets vej. Eksempelvis ved hans beskrivelse af Reformationen, som han anfører var langt mere folkelig i Danmark end andre lande, selvom dens sprænglærde natur også lod en del tilbage at ønske¹³⁶. Folkets ækvivalenspunkt, dvs. deres stolte aner, bruges af Grundtvig som trinbræt til en demos-opfattelse af folket. Folket besidder en historisk ret til at have politisk indflydelse – en tanke som heller ikke er fremmed blandt nutidens populistler. Med blik på samtiden skriver Grundtvig også, at det er altafgørende om kongemagten har *selvtaget* magten eller om det er modtaget af folket til landsfaderlig anvendelse, som i det danske tilfælde¹³⁷.

Grundtvigs syn på enevælden er altså garneret i hans voksende veneration for folkesuveræniteten. At folket er en historisk kategori, der altid har besiddet den sande kærlighed til Danmark skyldes at fædrelandskærligheden er selve sjælen i folkelivet¹³⁸. Folket ækvivaleres her med det andet kløver, *Fædrelandet*, og mere præcist kærligheden til det. Det er påfaldende, hvordan det danske folk i denne kilde skrives ind i den danske historie. I *Politiske Betragtninger* hæftede Grundtvig sig i langt højere grad ved folkets rolle i samtiden og deres trussel mod kongemagten. Det kan selvfølgelig skyldes det revolutionære perspektiv i foregående tekst, og at Grundtvig derfor koncentrerede sig om folkets bratte opstigen fra Den Franske Revolution og frem. En anden årsag kan som anført i introduktionen til kilden være, at Grundtvig nu har set, hvordan folket til fulde har indfriet dets rolle i stænderforsamlingerne. Derfor ønsker han yderligere at cementere denne position ved at legitimere den historisk.

Et andet udtryk, Grundtvig sætter i ækvivalenskæde med folkets historie er frihed. Han fortsætter altså det frihedsspor, som han fandt ind på i beskrivelsen af folket i foregående skrift. For Grundtvig er folket naturligt frit, og har aldrig helt mistet sin

¹³⁴ s. 19

¹³⁵ <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/vendertogter-ca-1100-1185/>

¹³⁶ s. 21

¹³⁷ s. 25

¹³⁸ s. 50

frihed på trods af fremmede magters forsøg på at omklamre folket¹³⁹. Sigende for dette friheds-ækvivalenspunkt er også, at den eneste kritik af den danske kongemagt er rettet mod Knud den Hellige for at have påtvunget folket kristendommen som et brud på folkefriheden. Præsten Grundtvig satte altså trosfriheden over kristendommen - et udtryk for den britiske liberalisme han også var rundet af. Når frihed gøres til et ideal, og samtidig ækvivaleres med folket, er det et tegn på den meget positive valør, folket har i dette skrift.

Folket associeres desuden med marken og bønder, som med relation til folket nævnes otte gange i teksten. Med dette ækvivalenspunkt betones folket som den bondestand, der også udgjorde majoriteten af folket. Det er på marken blandt bønderne, at modersmålet holdes i live, mens latinen og det tyske forstummes¹⁴⁰. Derfor konnoterer bønderne også det oprindelige danske, og det cementerer det urdanske folk som en del af Grundtvigs folkediskurs. I kontrast til foregående skrift spiller det jævne folk altså en langt mere betydelig rolle her. Folket som en bestemt socioøkonomisk gruppe, bønderne, holdes højt af Grundtvig, da bønderne stadig besidder det oprindelige sprog. Ved at hæfte sig ved dette kontrasteres folket automatisk med den del af befolkningen, der kun har forkærlighed for det fremmede. Magten hos dem der står i opposition til folket delegitimeres ad den vej.

I foregående skrift benyttede Grundtvig sig ikke af en populistisk diskurs. Dette skyldes navnlig, at han ikke anså folket som en naturlig politisk suveræn, men som en gruppe der først skulle uddannes til at kunne varetage hvervet. I *Det Danske Fiirkløver* kommer Grundtvig med en meget væsentlig tilføjelse til dette standpunkt. Her skriver han, at uddannelse af folket ikke skal bruges til at ”opelske Læse-heste eller at forberede til ”Examen”, men blot [om] at vække og nære *Fædernelands-Kiærlighed* og skaffe Styrke og Rigdom i *Moders-Maalet [...]*”¹⁴¹. Her er det særligt verbet vække, der bliver interessant. Med dette betoner Grundtvig, at folket allerede besidder evnerne og dermed den politiske legitimitet. En anden signifikant pointe i dette citat, som er gennemgående for omtalen af folket i denne kilde er, at Grundtvig nu opfatter folket som homogent. Væk er idéen om, at noget af folket er godt og oplyst, mens

¹³⁹ s. 13

¹⁴⁰ s. 53

¹⁴¹ s. 56

mange andre slet og ret er dumme. Folket er blevet til en monolit med historisk ret til landet. Senere skriver Grundtvig også, at det danske ikke gøres levende af streng videnskabelighed, men af folkeånden, og folket må indpodes folkeånden, før de kan deltage politisk¹⁴². Det er også her, at ønsket om oprettelsen af folkehøjskolerne kommer ind for at give folket yderligere politisk potens. Argumentationen bag oprettelsen af folkehøjskolerne er derfor marineret i den populistiske diskurs. Så selvom folket skal vækkes, før det er politisk modent, er det altså ikke et spørgsmål om klassisk uddannelse, men fædrelandskærlighed, der danner grundlag for evnen til at træffe beslutningerne.

Folkebegrebets tre funktioner i den populistiske diskurs er alle præsentet i teksten. Folket som politisk suveræn er et toneangivende princip i kilden, da landets konjunkturer bevæger sig alt efter, om folket har politisk indflydelse. I løbet af gennemgangen af folkets historie anvendes folket desuden ganske tydeligt som en socioøkonomisk gruppe, Det Jævne Folk, hvis kultur er distanceret fra elitens. Sproget er det springende punkt i denne sammenhæng, da bekendelsen til det danske modersmål, er det der moralsk adskiller bønderne fra eliten. Endelig er folket som nationens etniske grundlag langt mere markant end i forrige kilde. Grundtvig forsømmer ikke en chance for at beskrive danskerne som et ældgammelt folk, der besidder den moralske ret til landet. Et centralt tema i Grundtvigs folkediskurs er derfor ønsket om at genskabe og genrejse folket, både som politisk suveræn, sociokulturel gruppe og etnicitet. Når det bringer reminiscenser af ”Make America Great Again”-sloganet, er det ikke tilfældigt, eftersom populismen næres af og nærer følelsen af, at folket er blevet underkuet og derfor skal genskabes. At Grundtvig ville genskabe folket, er ikke en fremmed tanke i Grundtvigforskningen, men det er fortrinsvis tolket som et mere apolitisk udtryk for Grundtvigs nationalromantiske sindelag, men her smelter ønsket også sammen med Grundtvigs politiske tanker i en populistisk diskurs.

6.3 Eliten

Adelen er en anden dominerende skikkelse i Grundtvigs docerende genfortælling af Danmarks historie. Interessant er det derfor, at adelens, og dermed den historiske elites valør vurderes ud fra hvor patriotisk den har været i løbet af historien. Eksempel-

¹⁴² s. 61

vis er en af de få passager, hvor Grundtvig priser adelen i beskrivelsen af tiden efter reformationen. Her roses adelen fordi den ofrede sig på fædrelandets alter, både med liv og økonomi som indsats¹⁴³. Tilsvarende roses Christian d. 4. for at få adelsmændene til at elske deres fædreland¹⁴⁴. I de efterfølgende år blev adelen dog gradvist mere og mere slet, fordi den ragede til sig og kom i opposition til folket og fædrelandet frem mod indførelsen af enevælden. I denne sammenhæng er det også bemærkelsesværdigt, når Grundtvig noterer sig, at meget af adelen var bondefødt, og derfor tilgodeså bønderne, på trods af at "slette Tydske Exempler" påførte bønderne stor smerte¹⁴⁵. Grundtvigs syn på eliten, i dette tilfælde adelen, fremstår her krystalklar: I de få tilfælde hvor eliten taler bøndernes sag er den god, mens eliten er dårlig, så snart den ikke gør det, og i stedet orienterer sig mod sine udenlandske interesser. Denne tendens gør sig gældende skriftet igennem - eliten kan til nøds accepteres, hvis den er dansk- og bondesindet. Dette let genkendelige nulsumsspil mellem folket og eliten udbasuneres senere: "hvor *Geistlighed* og *Adel* er saagodtsom Alt, der er dog *Konge* og *Folk* saagodtsom intet, og der er *Fæderne-land* og *Modersmaal* med alt *Folkelig* i *Skiær-Ilden*"¹⁴⁶. Derfor er det for Grundtvig også begrædeligt, at adelen mistede modspil efter reformationen, hvor gejstligheden blev trængt¹⁴⁷. Dette mønster, at eliten kun tillægges en positiv betydning, når det udtrykker fædrelandssind, går også igen i Grundtvigs beskrivelse af tiden under Napoleonskrigene, hvor han begejstret så "Danmarks boglærde ungdom" stå med tindrende øjne og glødende kinder, klar til at ofre sig for fædrelandet¹⁴⁸. At netop boglærd og ungdom knyttes til noget positiv, vidner i høj grad om, hvilket udvikling Grundtvigs syn på eliten har gennemgået i de fem år siden *Politiske Betragtninger* blev udgivet. Som led i hans nationale vækkelse bruges hverken lærde eller ungdommelig nedsættende i denne sammenhæng, men kan fuldt ud accepteres, da de viser viljen til at beskytte fædrelandet.

At sprogkampen eskalerer i disse år, kan også spores i Grundtvigs omtale af eliten. Den ækvivaleres adskillige gange med "latinerne", og Grundtvig skriver suggestivt, at

¹⁴³ s. 22

¹⁴⁴ s. 67

¹⁴⁵ s. 20

¹⁴⁶ s. 18

¹⁴⁷ s. 22

¹⁴⁸ s. 50

han selv blev forgiftet af latinen.¹⁴⁹ Tidens udenrigspolitiske spøgelse, den politiske vækkelse i Tyskland, spøjte også i Grundtvigs beskrivelsen af eliten. Ikke alene beskyldte han adelen for at have været stærkt tysksindet - de havde også gjort landet al den ulykke de kunne, og Danmark havde været under sekshundrede års trældom af latinen og tysken¹⁵⁰. Et bevis for, at underkuelsen af det danske sprog har været en trældom er for Grundtvig, at man på stænderforsamlingerne nu kun taler dansk¹⁵¹. Fravælgelsen af det danske til fordel for det udenlandske er også den anklage mod eliten, der har størst tyngde: "Man siger nemlig, at Alting i *Danmark* synes med den største *Selvfornektelse* at være indrettet deels efter de *Fremmedes Bekvemmelighed* og dels efter deres *Smag*, og at det er aabenbar i *Folkets Aand* eller Aandløshed, da de *Dannede* sædvanlig veed meget bedre hvad alle Departementerne i Frankrig og Gou-vernementerne i Rusland hedde, end hvor Salling og Thy er at finde [...]"¹⁵² Den anklagende finger vendes her mod den hjemlige elite og dens mangel på fædrelandskærlighed. Man må gå ud fra at de *Dannede* her er danskere, siden de kritiseres for ikke at kende nok til de indre anliggender. Således bliver den samtidige og hjemlige elite også inddraget i Grundtvigs kritik. Grundtvigs populistiske diskurs besidder netop i dette citat også den indvortes brod, som Uffe Østergaard overser i hans artikel.

Skolemestre er et andet udtryk, som ækvivaleres med eliten, og som Grundtvig gentagne gange benytter som folkets fjendebillede. Her tages der sigte på den veluddannede elite og de intellektuelle vildfarelser de gør, når skolemestrene forsøger at gøre folket oplyst imod deres vilje¹⁵³. Den dominerende beskyldning der rettes mod dem er, at de lider af den vrangforestilling, at man kan gøre "af hvilket som helst Folk hvad det skal være"¹⁵⁴, og derfor er en fjende af folket, der har slået folket åndeligt ihjel.¹⁵⁵ Deres fejlagtige antagelser skyldes, at de i stedet for at lære af livet og menneskene har brugt deres tid på *Classikerne*¹⁵⁶. En anden væsentlig kontrast mellem skolemestre og folket er, at førstnævntes styrke sidder i hovedet, mens folkets styrke

¹⁴⁹ s. 44

¹⁵⁰ s. 52

¹⁵¹ s. 55

¹⁵² s. 47

¹⁵³ s. 37

¹⁵⁴ s. 14

¹⁵⁵ s. 78

¹⁵⁶ s. 15

bæres i hjertet¹⁵⁷. Den moralske dimension i elitekritikken er blottet, og skolemestrenes dyder står i skærende kontrast til de passionerede og følelsesladede dyder, som folket dyrker, ifølge Grundtvig. Kritikken af de oplyste og deres tankesæt genfindes her fra sidste skrift, men det manikæiske forhold mellem folket og eliten er til forskel trukket tydeligt op i dette skrift. Grundtvigs kritik af skolemestrene er et udtryk for den animositet overfor de vidende og veluddannede han også dyrkede i *Politiske Betragtninger*. En forskel fra dette skrift er dog, at den boglærde elite i foregående skrift var heterogen, og derfor i visse tilfælde kunne oplyse folket til gavn for samfundet, mens den her er homogen og en trussel mod folket. Som Margaret Canovan allerede skrev i 1980, er eliten i det populistiske univers en folkefjende, der boltrer sig i uddannelsessystemet. Den akademiske elite er derfor en skydeskive, som populistiske ganske ofte tager sigte mod. Kritikken af uddannelseseliten er med til at understrege hvorfor Grundtvig ønsker sig en *folkelig* oplysning.

En anden samfundsgruppe, der tilhører de oplyste, er naturligvis gejstligheden, som Grundtvig også kritiserer for at skade folket. Grundtvigs udfald mod gejstligheden og præsterne understreger prægnant den paradoksale situation intellektuelle populistiske befinder sig i. Grundtvig var selv præst, men skælder alligevel præstestanden ud for noget, som man med en aforisme kunne kalde landsskadelig virksomhed. At anklagen ikke falder tilbage på ham selv, er endnu engang en af populismens paradokser, der understreger populismens diskursive natur. Kan man fremstille sig selv på folkets side, kan man også kritisere den stand, som man objektivt tilhører.

Der er dog én elitegruppe, som konsekvent bliver beskrevet i høje vendinger. Skjaldene. Selvom det ikke nævnes direkte, må der her tænkes på de veluddannede nationalromantikere, der personificerede den litterære nationalisme, der havde domineret dansk åndsliv siden starten af århundredet. Disse skjalde lovpriser af Grundtvig for deres hjælp med at genrejse folkets selvbevidsthed¹⁵⁸. Konkret er det sket ved, at de i slutningen af det 18. og i starten af det 19. århundrede levende har udtrykt modersmålet. Ikke ved at dyrke det teoretiske og latinske, men ved at *lytte* til folket. Tilsvarende er deres kærlighed til modersmålet ikke blot blevet nedskrevet, men har også forplantet sig hos folket, fordi skjaldene har befundet sig blandt dem. På den måde har de

¹⁵⁷ s. 79

¹⁵⁸ s. 52ff

som aktører bidraget til at genkalde folkeånden. For Grundtvig er skjaldene de naturlige præster og profeter, der har søgt stor inspiration i folkesproget, som folket siden har tabt forkærligheden for: ” [...] saa det kan endnu blive godt med Alt hvad *Moderes-Maalet* har lidt og tabt, naar det blot kan faae Lov til at *forplante sig levende* paa Marken, som det lever endnu adspredt hos Folket, men kun samlet hos sine *naturlige* Præster og Propheter, som *Skjaldene* er.”¹⁵⁹ Derfor giver de folket det tilbage, som oprindeligt er deres, modersmålet. Skjaldenes rolle sættes altså her i differens til det latinske sprog, som netop ækvivaleres med eliten. Det er derfor igen tydeligt, hvordan sproget og fædrelandskærligheden er en afgørende faktor, når Grundtvig bestemmer elitens valør. Værd er det også at hæfte sig ved, at Grundtvig bruger betegnelsen skjalde. På den måde konnoteres den historiske anciennitet, da skjaldene kendes helt tilbage fra vikingetiden og middelalderen, og derfor er emblematiske for den nordiske identitet Grundtvig plejede gennem sit forfatterskab, blandt andet gennem hans læsning af islandske sagaer. Grundtvigs anerkendelse af skjaldene beror således også på, at deres virke er i tråd med den danske historie. Man kan diskutere, om skjaldene vittelig er en elitegruppe, som det bliver udlagt i denne analyse, eller om de blot er en gruppe der, i Grundtvigs egen selvforståelse, medierer i stridigheden mellem folket og eliten, i kraft af deres indsigter i begge lejre, og derfor ikke tilhører nogen af dem. Men da Grundtvig utvetydigt sætter skjaldene i differenskæde til folket, der som udefrakommende kraft skal vække folkets selvbevidsthed, må man betragte det som en elitegruppe, der dog har blik for folkets interesser. Som bekendt var Grundtvig en polyhistor, der også havde sans for det lyriske, og han må derfor medregnes blandt skjaldene. Når Grundtvig lovpriser skjaldene for deres evne til at forstå folkets dybe røst, får Grundtvig ad omveje også beskrevet sig selv som en god populist, der kan hjælpe folket.

I dette skrift er eliten både bundet op på deres politiske, kulturelle og økonomiske magt. Eliten er i modsætning til *Politiske Betragtninger* en klar antagonisme til folket, elitens indflydelse har forudsat, at folket trængtes i baggrunden. Vigtigst for denne analyse er det dog, at eliten som ét spiller rollen i den populistiske diskurs som en diffus gruppe, der har forhindret folket i at få den politiske magt. Linjerne mellem folket og eliten er derfor skarpt optrukket i *Det Danske Fiir-kløver*. I forhold til det

¹⁵⁹ s. 54f

foregående skrift er forskydningerne i Grundtvigs elitediskurs, at eliten nu i mindre grad er en økonomisk elite, der truer med at ødelægge folkets interesser, men i stedet kontrær til det danske folk, fordi de er præget af forkætrerede udenlandske strømninger. I Uffe Østergaards artikel hang Grundtvigs populisme uløseligt sammen med tyskerhadet. Vel spiller tyskerne en rolle som én blandt flere af folkets fjender, men gennemgangen af Grundtvigs elitekritik afslører, at opfattelsen af eliten og dermed populismen er langt mere facetteret. Sprogkampen gøres også til en brik i det indenrigspolitiske spil, da han indlader sig til at kalde oppositionelle stemmer for udanske og udenlandske. Hvis almenviljen også bruges af Grundtvig som politisk princip, kan Grundtvigs populisme tidsfæstes til tidligere, end hvad Uffe Østergaard gør.

6.4 Almenviljen

Som nævnt i afsnittet om folket, har folket ifølge Grundtvig i store dele af danmarkshistorien haft politisk indflydelse i samkvem med kongen. Almenviljen har derfor ifølge Grundtvig en glørværdig historie i Danmark. Da det danske folk faldt i dvale i 1147, var det også den stolte tradition for folkestemmen der hensov, da adel og gejstlighed opslugte den fri bondestand, der derefter forstummede¹⁶⁰. At Grundtvig sammenstiller almenviljen med noget oprindeligt dansk kommer derfor til udtryk flere gange i skriftet. Almenviljens genkomst er sket i kraft af de to historiske kæmpeskridt, hvoraf det første var indførelsen af enevælden i 1660. Selvom enevælde ikke rimer på almenvilje, var den ifølge Grundtvig forudsætningen for, at man kunne sikre det fælles bedste. Efter den politiske uro, der havde hersket siden folket forsvandt ud af billedet, og adelen med de udanske interesser gradvist fik mere magt, var der brug for en mild regering, der kunne sørge for at politik ikke blev en kamp mellem de forskellige stænder. Enevælden kunne derfor sikre folket det bedste, i skærende kontrast til adelsvældet. Der manglede dog én ting under enevælden. Den fri folkestemme. Med oprettelsen af ”det *Folkelige Stats-Raad*” genskabte man den naturlige forfatning: folkets eneherredømme og stemmefriheden¹⁶¹. Derfor beskriver Grundtvig flere gange almenviljen som noget på én gang gammelt og nyt¹⁶². Det er kun kongen, der

¹⁶⁰ s. 19

¹⁶¹ s. 27

¹⁶² s. 29

har kunnet frelse folket fra trældommen¹⁶³. Almenviljen sættes altså også i ækvivalenskæde med fremskridt, og ikke som i foregående kilde, hvor almenviljen oftest var et fodslæbende princip, der truede med at lamme monarkiet. At almenviljen først endegyldigt er genkommet med stænderforsamlingerne, skyldes adelens, præstestandens og borgerstandens skurkagtige natur, som har holdt folket nede¹⁶⁴. Disse tre samfundsgrupper sættes dermed i differenskæde til almenviljen, som folket og kongen omvendt får endnu mere ejerskab over.

Kongemagtens positive syn på almenviljen er accentueret i dette skrift, da det er kongen der har ladet almenviljen indtage sin rette plads. På den måde undgår Grundtvig at fremstå som republikaner, når han hylder stænderforsamlingerne. Samtidig gøres almenviljen endnu engang til en kontinuerlig faktor i den danske historie, da kongemagten også er det. Helt tilbage fra Valdemar og Biskop Absalons dage har kongen sigtet mod at regere til det almindelige bedste¹⁶⁵. I tråd med dette kaldes stænderforsamlingen også her for den oprindelige forfatning¹⁶⁶. Almenviljen ækvivaleres derfor som noget naturligt dansk. Dette understreges yderligere, når Grundtvig anfører at modersmålet er forudsætningen for, at almenånden trives¹⁶⁷.

Et modbegreb til almenviljen er begrebet staten: "Hvor Man før sagde: *Kongen eller Øvrigheden, Rigets Vel eller det almindelige Bedste*, siger Man nu sædvanlig "*Staten*"¹⁶⁸. Man ved, hvem kongen og øvrigheden er, og at man med rigets vel og det almindelige vel ved hvad der tænkes på, men problemet med staten er for Grundtvig, at staten er ubestemmelig og grænseløs, og derfor truer harmonien i landet. Endnu værre er det, at staten er et *fremmed* begreb, der kan bruges om styreformen i alt fra det Tyrkiske Sultanat til det Mexikanske Anarki, og som får de politiske aktører til at fortabe sig i stridigheder om statsforfatninger. Når statsbegrebet bruges bliver spørgsmålet ikke hvordan magten anvendes, men hvem der har magten¹⁶⁹. Ovenstående citat er med til at tydeliggøre, at almenviljen er noget sakrosankt, der trues af

¹⁶³ s. 80

¹⁶⁴ s. 31-32

¹⁶⁵ s. 66

¹⁶⁶ s. 12

¹⁶⁷ s. 73

¹⁶⁸ s. 9

¹⁶⁹ s. 11

(andre) udenlandske idéer, i skærende kontrast til foregående skrift, hvor almenviljen blev ækvivaleret med den udenlandske oplysning – her er det almenviljen der er dansk og dens antagonisme, der er udenlandsk. Det fælles bedste er derimod et princip, der skaber lykke. For at undgå at fortabe sig i disse statsanliggender, der strider mod almenviljen, skal man holde sig til det partikulære firkløver, der understøtter almenviljen, eller dog ”den danske stat”, så man ved, at det er et afgrænset fællesskab. Denne kritik af staten og det politiske systems forvitring af almenviljen er som bekendt et kardinalpunkt i populismen, da populismens agenda er at beskytte almenviljen mod den politik, der ikke er baseret på folkets interesser.

Hyldesten til *Folke-Stemmen* bruges også som afsæt til en forsigtig kritik af det repræsentative system, som en populistisk diskurs forudsætter. Kritikken henledes på de ejendomsbesiddere og livstidsfæstere, der af stemmetaktiske årsager rotter sig sammen og ødelægger det politiske system: “Dette, som *Latinerne* kalde det *repræsentative System*, er unægtelig en rar, jeg troer engelsk, Opfindelse fra Middel-Alderen, men som naturligviis bliver hæsliq misbrugt, hvor Folk gjør en Pung af deres Mund, og som jeg derfor har ønsket, aldrig at see anvendt i Danmark [...]”¹⁷⁰. Her er det altså de økonomiske motiver, der ødelægger det repræsentative system, ved at give alles vilje forrang overfor almenviljen, og Grundtvig beskriver derfor det repræsentative system som kunstigt. At det repræsentative system og dets bias overfor den økonomiske elite gøres til almenviljens differenspunkt er en gentagende anklage, som Grundtvig bringer, eksempelvis da han senere advarer mod, at ”Eiendommerne” vil komme til at udgøre magtelisten, og derfor kun vil have blik for deres egne fordele i stedet for at gøre de opofrelser der kræves, for at sikre det *almindelige bedste*¹⁷¹. Værd er det også at bemærke den rest af misantropi fra foregående skrift, som Grundtvig her giver udtryk for, når folket mistros evnen til at styre udenom korruptionen. Anklagen mod det repræsentative system gendrives dog hurtigt, da kongen ifølge Grundtvig forebygger dette misbrug med alle midler. Igen formår Grundtvig den svære balancegang at plædere for magten til hele folket, og samtidig bakke op om kongemagten. Ligeledes gøres de lærdes oplysning også til et differenspunkt til almenviljen, idet Grundtvig skriver, at varmen for det højeste borgerkald i stænderforsamlingerne ikke skabes af videnskabelighed eller latin, men fædrelandskærlighed

¹⁷⁰ s. 30

¹⁷¹ s. 58

og en jævn dansk tankegang¹⁷². Den folkelige dannelse, som befolkningen skal indføres i, skal derfor også udbredes til stænderforsamlingernes medlemmer.

Almenviljen er et strukturerende princip i denne kilde, da det *fælles bedste* og *almindelige bedste* er et prisme, som Grundtvig tolker den politiske historie igennem, og som han derfor også ønsker at indrette samfundet anno 1836 efter. For første gang ses også den kritik af det repræsentative demokrati, som Rousseaus *Samfundspagten* også rummer. Grundtvig trækker dog i land, og ønsker ikke direkte demokrati her, men han udpeger de negative sider af det repræsentative demokrati. Derfor foreslår han hvad der kan lade sig gøre indenfor de politiske rammer: at befolkningen dannes, så de kan forholde sig kritisk til deres repræsentanter, og på den måde nedtone de politiske aktørers rolle, når almenviljen skal danne grundlag for den førte politik.

6.5 Sammenfatning

Nulsumsspillet mellem folket og eliten er det altafgørende princip, som argumentationen i *Det Danske Fiir-Kløver* kredser om. Folket er det moralsk retskafne, der af Grundtvig anmærkes for dets positive egenskaber såsom dets sprog, kultur og historie. Deri ligger også, at folket er den politiske suveræn, der hersker i samarbejde med kongen. Omvendt er beskrivelserne af de forskellige former for eliter i teksten et skoleeksempel på, hvordan de kan gives skylden for samfundets dårligdomme. Hvad end det drejer sig om adelen, gejstligheden, latinerne, tyskerne eller slet og ret de fremmede, har de ifølge Grundtvig som regel modarbejdet det danske folks interesser. Den eneste formildende omstændighed for omtalen af eliten er, hvis de på den ene eller anden måde har hjulpet folket eller udvist fædrelandskærlighed. Den moralske tomestok bruges også her, når eliten skal bedømmes. I skriftet findes der altså både en politisk, kulturel og økonomisk elite, som alle har modarbejdet folket. Hvordan den heterogene elite præcist har modarbejdet folket, fremgår ikke altid klart, og Grundtvigs elitekritik er derfor diffus og konspiratorisk, som populismens elitekritik ofte er. Almenviljen er et strukturerende nodalpunkt i denne tekst, da den er princippet, der gør Grundtvig i stand til at stille sig på folkets side og i opposition til eliten. Folket er per automatik en del af almenviljen, mens eliten undertrykker den. Tekstens narrativ – at folket endelig vender tilbage til overfladen, efter at have været under elitens åg -

¹⁷² s. 61

styrkes derfor, når Grundtvig anvender almenviljen som et politisk princip der skal efterleves.

Alt dette indrammes af en kort passage i en af Grundtvigs talrige drøftelser om uddannelsen af folket: "[...] Kløften mellem *Menig-Mand* og de *Bog-Lærde* er giennem Aarhundreder voxet til et svælgende Dyb [...]"¹⁷³. Hvis man ikke vidste bedre, kunne man tro, at det var sagt af en politiker i løbet af de sidste par år. Ikke desto mindre er det et 181 år gammelt citat fra *Det Danske Fiir-Kløver*. Hvis man fagligt eller mere overfladisk beskæftiger sig med den nutidige populisme, bør det derfor tages ad notam, at populisme bestemt ikke er et nyt fænomen. Som det gælder hele specialet igennem, skal de direkte sammenligninger af populisme i det 19. århundrede og populisme i dag dog tages med et gran salt, da mange politiske faktorer har ændret sig siden da, men isoleret set, og det er anliggendet i dette speciale, er ovennævnte citat med til at fastnagle Grundtvigs helstøbte populistiske diskurs.

¹⁷³ s. 74

DANSKEREN – ET UGEBLAD (1848-1851)

7.1 Om kilden

Med *Danskeren* indskrev Grundtvig sig i de omvæltende begivenheder, der fandt sted i Danmark i løbet af den korte årrække, hvor bladet blev udgivet. Her tænkes både på Grundloven, hvor Grundtvig var en del af Den Grundlovgivende Rigsforsamling, og siden blev valgt til Folketinget i 1849, og ikke mindst Treårskrigen, (1848-1850), hvor blandt andet to af Grundtvigs sønner deltog. En væsentlig forskel fra de tidligere kildeanalyser er derfor, at Grundtvig for alvor trådte ind i politik i denne periode. Derfor skal de udbasunerede meninger i *Danskeren* ikke blot analyseres som luftige tilkendegivelser, men jordnære anvisninger på, hvordan Grundtvig opfatter treenigheden folk, elite og almenviljen under denne urolige periode.

Denne sidste og afsluttende del af analysen er opbygget en smule anderledes end de to første dele. Da *Danskeren* var et ugeblad, der blev udgivet henover fire år, har det været nødvendigt med en selektion i materialet. Denne selektion udspringer af en række metodiske overvejelser. Én overvejelse har været ønsket om at bruge udgivelser af *Danskeren*, som er udgivet så sent som muligt. Ved at gøre dette er de historiske begivenheder, og særligt vedtagelsen af Grundloven, kommet en smule på afstand. Hvis Grundtvig stadig indhyller sine tanker om Grundloven og krigen i en populistisk diskurs, styrker det argumentet om, at han var en systematisk populistisk tænkter, da det derfor ikke kun kan være et udtryk for et øjeblikks ophidselse. Med hensyn til selve udvælgelsen af teksterne, er risikoen ved at udvælge tekster indenfor en lille tidshorisont, at Grundtvigs standpunkter kan være så særegne, at de ikke findes i den resterende del af ugebladet, og analysen derfor ikke er repræsentativ for hele udgivelsen. Her ville alternativet være, at udvælge nogle udgaver af *Danskeren* fra forskellige perioder, for at kunne spore en udvikling. Men i modsætning til de to første analyser vil kildematerialet i så fald ikke være fra én sammenhængende tekst. Hvis teksterne udspandt sig over en stor tidsperiode, kunne man argumentere for, at det var en mindre tilsnigelse at præsentere Grundtvigs holdninger til folket, eliten og almen-

viljen som én samlet diskurs. Omvendt kunne man anføre, at siden Grundtvig var eneudgiver af *Danskeren*, er der tale om én sammenhængende diskurs hele udgivelsen igennem. I sidste ende har jeg valgt fire udgaver af *Danskeren*, udgivet i perioden 1. marts - 3. maj 1851. Her vil jeg argumentere for, at dette udvalg af tekster på flere måder ligner de to foregående kilder. Det var også tekster med flere afsnit, der kunne læses mere eller mindre uafhængigt af hinanden. Ligeledes kunne i hvert fald *Det Danske Fiir-Kløver* meget vel være skrevet over nogenlunde samme tidsspand som teksterne fra *Danskeren*. Derved mindskes forskellene mellem kildernes ydre omstændigheder og tilblivelse så meget som muligt, så dét ikke står tilbage som den afgørende forskel.

Overvejelserne er altså et kompromis mellem det metodisk holdbare og det muliges kunst, og derfor bliver eksemplerne fra *Danskeren* brugt til at belyse en mulig populistisk diskurs hos Grundtvig, i lyset af Grundloven og siden treårskrigen. Velvidende at de ikke fuldt ud kan være repræsentative for et ugeskrift, hvis samlede omfang er 3400 sider, og derfor ikke kan analyseres in extenso.

7.2 Folket

I teksten "Grundloven, Statsrådet og Rigsdagen II" fra 1. marts kredser Grundtvig om Grundloven og dens tilblivelse¹⁷⁴. Her imødegår han megen af den kritik, der har været af Grundloven, som han mener kun styrker positionen hos Danmarks fjender, tyskerne. Et kritikpunkt har været, at Grundloven er en hedensk lovgivning. Mellem kristendom og demokrati vælger Grundtvig utvetydigt side til fordel for folket, da han ønsker, at Grundloven skal være så hedensk som muligt, så længe det sker i Nordens ånd, og tjener folkedyden, folkeretten og folkefriheden¹⁷⁵. Når Grundtvig her anvender folkets ret og folkets dyd, som bevæggrunde for Grundloven, er det både det suveræne og jævne folks dyder, som betones. Folkebegrebets tredje ben, det etniske folk, vender stærkt tilbage i billedet senere.

Kort tid efter anvender han også folkelig som et adelsmærke. Om de forskellige love er gode eller ej afhænger nemlig af, om de er folkelige eller ej. Det folkelige ækviva-

¹⁷⁴ Den første af de tre tekster er bragt i en tidligere årgang, og er derfor ikke med i analysen

¹⁷⁵ Grundloven, statsrådet og rigsdagen i Danmark II, s. 131

leres dermed med noget positivt, der skal bruges som løftestang i det spæde proto-demokrati. Her demonstrer han også, at han betragter folket som suverænen, fundamentet for den politiske magt: "[...] at det Bedste der hersker hos Folket, vil ogsaa komme til at herske over Riget og give det Love."¹⁷⁶. Folkebegrebets valør er derfor ganske afgjort positivt.

Et andet sted hvor folket anvendes med en positiv valør, er i en udgave af *Danskeren*, hvor Grundtvig indledningsvist forholder sig til debatten om navngivningen af det nye tokammersystem. Grundtvig har ønsket, at bruge udtrykkene "Riigsraad og Folketing" og ikke "Statsraad og Rigsdag", da de to førstnævnte ord "[...] er meget danskere, altsaa hos os folkeligere Ord end "Statsraad og Rigsdag"¹⁷⁷". Desværre har man foretrukket "cancelli-stilen", og folket sættes altså i differenskæde til det hedengangne cancelli, og endnu engang det politiske system, som underkuede folket. Ved at anvende rigsrådet og folketing betones det ifølge Grundtvig, at regeringen er ansvarlig for Danmarks rige og dets folk, uanset hvad de politiske institutioner kaldes¹⁷⁸. Efterfølgende harcelerer Grundtvig også over den fortsatte brug af udtrykket staten, ligesom han gjorde i foregående skrift, da han satte det i differenskæde til almenviljen. Igen gælder det, at riget er kongen og folkets, mens staten er en underlig skabning, der ikke rigtig tilhører nogen.

Folket ækvivaleret med det gamle og distinkte danske, der bunder i sprog, kultur og historie, som det så hyppigt blev gjort i *Det Danske Fiir-Kløver*, har også en fremtrædende plads i *Danskeren*. Det partikulære danske folk træder frem i dikotomien mellem det danske og tyske folk. Her begræder Grundtvig risikoen for, at det ældgamle danske rige, kan havne i det splinternye tyske rige¹⁷⁹, og konnoterer derved Danmarks, i hans optik, gloværdige historie. I teksten "Dansken, Indfødsretten og Dannelsen i Danmark" fra 8. marts ønsker Grundtvig at få opregnet hvor mange der dagligt taler dansk. For kun hvis man har det danske sprog, er man rigtig dansker, og altså endnu et eksempel på at det partikulære danske agtes¹⁸⁰. I differenskæde til danskerne står tyskerne, som er nærige, umættelige og nærgående. Den danske egenart tages der

¹⁷⁶ Grundloven, Statsrådet og rigsdagen i Danmark II, s. 141

¹⁷⁷ Grundloven, statsrådet og rigsdagen i Danmark III, s. 210

¹⁷⁸ Ibid. S. 212f

¹⁷⁹ Grundloven, Statsrådet og Rigsdagen i Danmark II, s. 135

¹⁸⁰ Dansken, Indfødsretten og Dannelsen i Danmark, s. 161f

også fat i d. 15. marts. Her bevæger Grundtvig sig ud i en større diskussion om der findes ét eller flere danske hoveder. Grundtvig advokerer her for, at der i Norden er et fælles hoved, som står i opposition til de tyske hoveder. Oprindelsen til dette fællesnordiske hoved sporer Grundtvig til Nordens tungemål og tankegang, som historisk er kommet til udtryk gennem den nordiske mytologi. Gennem oplysning skal man gøre folket bevidst om, at det ikke er noget tilfældigt påhæng til det tyske hoved, men et lyslevende og partikulært nordisk folk, både i kulturel og etnisk forstand. Kun ved fortsat at bruge det danske sprog aktivt kan dette folk reddes. I differenskæde til det dansk/nordiske hoved sætter Grundtvig de to begreber lånehoveder og købehoveder¹⁸¹. Med lånehoveder distancerer han sig fra den udenlandske kultur ved at understrege at den danske egenart ikke er noget der er lånt fra udlandet, men kommer indefra. Tilsvarende betoner han med købehoveder, at danskernes partikularitet ikke er noget forlorent, som man til lejlighed kan hive frem fra købte bøger, men er noget der kommer indefra.

Den nordiske vitalitet vil Grundtvig konkret omsætte ved at give nordiske borgere dansk statsborgerskab, så snart de bosætter sig i Danmark. En bemærkelsesværdig udvikling i *Danskeren* fra tidligere kilder er, at skandinavismen har gjort sit indtog i Danmark. Derfor ækvivaleres folket med det nordiske, men hvordan skal man tolke sammenhængen mellem populisme og skandinavisme? Hvis Danmark og danskheden ikke længere essentialiseres og det distinkt danske gemmes væk til fordel for noget fælles skandinavisk, kunne det tolkes antinational og ikke populistisk. Men på den anden side er det et yndet trick fra Grundtvigs side at binde dansk historie og kultur sammen med det fællesnordiske, eksempelvis gennem hans oversættelser af islandske sagaer¹⁸². I både *Det Danske Fiir-Kløver* og nærværende kildesamling bruges det fællesnordiske også til at give legitimitet til det danske folk og rige, og netop betone den glørværdige historie, og ikke til at opløse de to enheder i et panskandinavisk fællesskab. Derfor skriver han at danskhed, svenskhed og norskhed også er hos os. Skeler man til den skandinavisme, som blomstrede i 1840'erne, og som Grundtvig også var en stor bidrager til, voksede den sig hurtigt til en folkesag. Derfor kan det nordiske

¹⁸¹ Dansken, Indfødsretten og Dannelse i Danmark, s. 165

¹⁸² Når Grundtvig benytter sig af Norden, og ikke Skandinavien i denne tekst kan det netop skyldes ønsket om at inkludere de frie islændinge som forlæg for den danske identitet

islæt være en indirekte måde at bekræfte folkets magt på, og så længe dette nu nordiske folk afgrænses negativt i forhold til det tyske, kan folket stadig være distinkt.

Når folket bliver brugt som metafor for kroppens hoved ækvivaleres det automatisk også med klogskab og intelligens. Som regel er folket og det folkelige selve kroppen, fra regnet hovedet, som i stedet er de intellektuelle. At Grundtvig nu ser folket som hovedet understreger også, at han betragter folket som arvtager af de intellektuelles rolle som politisk magt. I teksten ”Dansk Oplysning” fra 3. maj 1851 defineres det danske folk igen i differenskæde til tyskerne. Her er det ifølge Grundtvig overraskende kristendommen, der udgør den afgørende forskel mellem dansk og tysk oplysning. Det er i sig selv en bemærkelsesværdig ændring, at oplysning nu kan være helt og holdent god, hvis den vel og mærke er dansk, og sættes i differens til den tyske oplysning. I både *Politiske Betragtninger* og *Det Danske Fiir-Kløver* var selve idéen om oplysning en udenlandsk tanke, der truede det danske. Nu har de oplyste danskere skiftet alliancepartnere, og får derfor en positiv valør. Dette skift kan derfor også danne baggrund for Grundtvigs voksende veneration for højskolerne. Den danske oplysning er ifølge Grundtvig præget af ønsket om at styrke fædreland, modersmål og vennelag, mens den tyske oplysning er falsk, fordi den bærer ønsket om at gøre Danmark til en del af Tyskland¹⁸³. At udspaltningen mellem den danske og tyske udgave af oplysningen har rod i skismaet mellem romantikken og oplysningen udpeger Grundtvig også i denne sammenhæng. Den tyske oplysning er hedensk og præget af den rene fornuft, som man tror kan adskilles fra sjælen, mens den danske er lidenskabelig og kristen¹⁸⁴.

Opsummerende er folket endnu engang den afgørende kilde til den politiske magt, og bruges derfor af Grundtvig som politisk suveræn. Vurderingen af Grundloven beror på, om den afspejler folkets præferencer. Fremhævet som en sociokulturel gruppe spiller folket en langt mindre rolle i *Danskeren*, end de to andre kilder. At Grundtvig ikke spiller på det folkelige klaviatur kan være et indicium på hans forbeholdne indstilling til Grundloven, men det kan netop også bunde i, at folket ifølge Grundtvig har fået en passende magt, og der derfor ikke længere er grund til at gøre opmærksom på, at Bonden på Marken skal have politisk indflydelse. Etniciteten bliver i *Danskeren*

¹⁸³ Dansk Oplysning, s. 279

¹⁸⁴ Ibid, s. 284

ikke overraskende den afgørende markør til at bestemme folket. Folket er negativt afgrænset overfor tyskerne, som i alle henseender er et andet folk. Det fællesnordiske slægtskab udpensles i høj grad i modsætning til det tyske folk og på den måde adskilles folket fra tyskerne, som er det helt store fjendebillede.

7.3 Eliten

Flemming Lundgreen-Nielsen tidsfæstede oprindelsen til Grundtvigs eksplicite tyskerhad til 1847. Ganske rigtigt er der til forskel fra *Det Danske Fiir-Kløver* også tilføjet et væsentligt udtryk til Grundtvigs vokabularium, der er strukturerende for diskursen i de udvalgte tekststykker. Hjemtyskerne. Grundtvig definerer hjemtyskerne således: "[...] for at nøde de indenlandske Fremmede, som vi med eet Ord vil kalde "Hjemtyskerne" til enten at reise udenlands eller at stikke Fingeren i dansk Jord og lugte, hvor de er, alt efter vort gamle Ordsprog "Skik følge eller Land Flye"¹⁸⁵.

Værd er det at bemærke, at de fremmede danner sprogligt afsæt for at kritisere tyskerne og hjemtyskeriet. I foregående kilde var Grundtvig mere loren ved at udpege tyskerne eksplicit, men brugte i stedet "fremmede" som betegnelse, mens hadet mod tyskerne er vokset så stort, at han ikke viger fra at bruge tysker som betegnelse. At disse hjemmetyskere for Grundtvig også er et af elitens ækvivalenspunkter fremstår tydeligt, da det var Danmarks ejermænd, folkets ledere og læremestre, som udgjorde hjemtyskerne. Hvem disse mere præcist er, fremgår ikke. Men Grundtvig peger her på både uddannelseseliten, den politiske elite og sandsynligvis også finanseliten, da "ejermænd" kunne være en eufemisme for de velhavende. Når hjemtyskeriet spænder så vidt, så gør antallet af hjemtyskere ikke nogen forskel, for de har evnen til at præge hele samfundet. Den store brøde, som disse hjemtyskere har begået, er deres evige leflen for tyskerne og ønsket om at gøre Danmark til en del af Tyskland. Disse hjemtyskere, som altså tilhører eliten, gruer mere for, hvad de øvrige lærde folk og tyskerne vil mene om dem, end hvad folket ønsker¹⁸⁶, og hjemtyskerne regner selv sympati for tyskerne som den vigtigste del af dannelsesidealet. Igen aner man, at eliten bliver gjort til en diffus masse, som i kraft af sin dårlige moral er til skade for folket. Efterfølgende ækvivalerer Grundtvig endnu engang oplysningstankernes (falske) dan-

¹⁸⁵ Dansken, indfødsretten og Dannelsen i Danmark, s. 164

¹⁸⁶ Ibid, s. 170

nelsesideal med eliten, som står i differenskæde til folket. Han skriver nemlig, at hvis man kan stave og lægge sammen - ikke blot i en bog, men i egen pande, så kan man godt se igennem dette hjemtyske blændværk¹⁸⁷. Bøgerne som ækvivalenspunkt er med til at understrege, at det altså er de lærde, som er forfaldet til hjemtyskeriet. Endnu engang er der altså en hyldest til det jævne folks fornuft, der står i opposition til elitens.

Undertiden bruger Grundtvig også betegnelsen ”vildtyskerne”, til at beskrive den på en gang konkrete og abstrakte fjende, som et ækvivalenspunkt til eliten. Det særligt vildtyske er afkoblet fra kærligheden til det tyske, men er blot ønsket om at råde over hele verden, herunder også Danmark¹⁸⁸. Den tyske inspiration, som langsomt breder sig hos eliten, er med til at sætte landets territoriale integritet på spil. Tyskerne har ikke samme fædrelandskærlighed som danskerne, så når Grundtvig eksalteret udskammer eliten for at være for tysksindet, jager han også en kile ned mellem folket, som er fyldt af fædrelandskærlighed og eliten, som knapt nok ved hvad det er.

Et andet sted, hvor eliten træder frem, og hvor Grundtvig konnoterer den med negative egenskaber, er i gennemgangen af Grundloven. Hovedårsagen til, at Grundtvig støtter Grundloven af 1849 (selvom han undlod at stemme for den), er ifølge ham selv, at den i sin essens beskytter folket mod magthaverne. Med brod mod Grundlovens kritikere skriver han, at de der argumenterer mod Grundloven ønsker at vende tilbage til, ”at syv Ministre og en haandfuld andre høie Embedsmænd på ny bag Kongens Ryg og under Enevoldsmagtens Skjold skulde upaatalt kunne gjøre og lade alt hvad de vilde, handle med Folket og Riget og alt hvad der i dem efter Lykke.”¹⁸⁹ Et sådant politisk system kalder han endvidere udansk, plattysk, iskoldt, stramt og et luftigt dødbiddervæsen. Også den politiske elite er korrumperet af de tyske forbindelser. Så snart ministrene får den rene magt, løber de tyskernes ærinde og underkuer folket ved at tvinge dem væk fra deres modersmål gennem tyskernes skole. Det elitesyrede politiske system før Grundloven påklistres altså nogle af de eder, som Grundtvig gennemgående bruger i sit forfatterskab. Eliten står her i tydelig opposition til folket, som først og fremmest er dansk, men også driftigt og fyldt med vitalitet. Sam-

¹⁸⁷ Dansken, Indfødsretten og Dannelsen i Danmark, s. 163

¹⁸⁸ *ibid.* s. 169

¹⁸⁹ Grundloven, Statsrådet og Rigsdagen II, s. 133

menblandingen mellem uddannelseseliten og den politiske elite er Grundtvig ligesom i foregående tekst ikke karrig med at bruge til at fremmane folkets fjendebillede. Forskellen mellem de to kilder er, at det i *Danskeren* eksplicit er det landsskadelige hjemtyskeri, der forbinder de to eliter.

I *Danskeren* fortsætter Grundtvig også den excessive kritik af skolevæsenet som en landsskadelig elitegruppering. Her beskriver han hvordan latinskolen med universitetet og eksamensvæsenet er som en sten, der ligger i vejen for den hule, hvor alt det folkelige gemmer sig. Billedligt talt kan folkets røst kun komme til udtryk, hvis stenen, som de oplyste repræsenterer, fjernes. Kritikken af skolevæsenet kombineres også med frygten for hjemtyskerne. Hjemtyskerne har præget skolerne i en tysk retning, der har stipuleret ensretning, der gør danskerne til trældyr og abekatte, som et led i at undergrave danskheden. De lærdes kultur og præferencer reproduceres ydermere, fordi de ikke ønsker at oplære deres børn i det danske, da de i stedet prioriterer de muligheder der opstår, når man dygtiggør sig indenfor det tyske og latinske. Dette valg gendriver Grundtvig ved at skrive, at den danske opdragelse skal danne grundlag for den senere uddannelse i eksempelvis det latinske¹⁹⁰. En negativ konsekvens af det tyske skolesystem er, at det breder sig til skade for det jævne folk. For det er en stedmoderlig behandling af det jævne folk, der bliver tvunget til at interessere sig for det tyske, og derfor ikke lærer dansk ordentlig. Billedet af en lille og indesluttet elite uden forbindelse til folket, der vægrer sig ved det danske, er tydeligt. Konkret slår Grundtvig på tromme for, at ”de såkaldte Candidaters Forret til visse Embeder og Levebrød”¹⁹¹ brydes. Kun hvis det kan begrundes ud fra det almene vel, kan visse grupper få forrang til stillinger. På grund af hjemtyskernes tilrænselse af vigtige positioner i det danske samfund, kræver Grundtvig også offentlighed og mundtlighed i hele retsplejen, hvilket også er nedskrevet i Grundloven. At der plæderes for mere åbenhed i det politiske system kan også tolkes ind i den populistiske diskurs. Elitens funktion i den populistiske diskurs er at udgøre en diffus enhed, som har franarret folket magten, ofte gennem uigennemskuelige processer. Når Grundtvig ønsker mere åbenhed demonstrerer han ganske tydeligt, at han ikke betror denne elite magten.

¹⁹⁰ Dansken, Indfødsretten og Dannelsen, s. 173

¹⁹¹ Grundloven, Statsrådet og Rigsdagen III, s. 221f

Ganske rigtigt fylder kritikken af hjemtyskeriet store dele af Grundtvigs beskrivelse af eliten i uddragene fra *Danskeren*. Det er først og fremmest en videreførelse af kritikken af den kulturelle elite, og ”de lærdes tyranni” fra foregående kilder, men man må ikke være blind for, at det også er en kritik af tysken som sådan. Derfor er der også en væsentlig etnisk dimension i kritikken af eliten, selvom dem Grundtvig oftest er ude efter er etniske danskere. Skulle man perspektivere denne kritik til noget nutidigt, er ungarske Victor Orban endnu engang leveringsdygtig. Gentagne gange har Orban og ministre fra regeringspartiet, Fidesz, kritiseret den ungarsk-amerikanske forretningsmand George Soros for hans donationer til blandt andet globaliseringsbegejstrede menneskerettighedsorganisationer¹⁹². Anklagerne er beskyldninger om, at Soros fungerer som en trojansk hest, der burde støtte den enkelte ungare, i stedet for at pleje hans kosmopolitiske interesser til skade for netop ungarene. Akkurat som Grundtvigs anklager mod hjemtyskernes brøde overfor folket. Derudover bruges hjemtyskeriet til at støbe kugler mod regeringen, som ikke tjener Folket bedst. Accepten af den ikke ufejlbarlige Grundlov bunder hos Grundtvig i, at han for alt i verden ikke vil vende tilbage til systemet før Grundloven. Det udmærkede sig ifølge Grundtvig ved at være styret af et embedsvælde, der kunne gøre som det ville. Men når Grundtvig også anerkender demokratiet og dermed regeringens berettigelse, er noget af det dikotome forhold mellem folket og den hjemlige elite en smule nedtonet i forhold til foregående kilde. I stedet glider den over i etnisk elitekritik. Den økonomiske elite, som Grundtvig ellers havde frygtet ville kunne udnytte det parlamentariske system, fortøner sig til dels i baggrunden. De kobles i stedet også på hjemtyskeriet, da rigets ejermænd også begår den brøde.

7.4 Almenviljen

At Grundtvig ønsker, at det politiske system afspejles af almenviljen fremstår tydeligt i dette uddrag fra *Danskeren*: ”Naar vi derfor paa den ene Side indseer, at bedre end det Folk er, vi lever iblandt og tilhører, kan umuelig den herskende Mening og offentlige Tilstand blive og indsee vi paa den anden Side, at saa god, som Folket i grunden er, kan den herskende mening og den offentlige Tilstand kun blive ved borgerlig Frihed og Folkelig Oplysning[...].”¹⁹³. Særligt i den første del af citatet bakker Grundtvig

¹⁹² <https://www.theatlantic.com/business/archive/2017/12/soros-philanthropy/547247/>

¹⁹³ Grundloven, Statsrådet og Rigsdagen II, s. 143

op om almenviljen. Samfundets tilstand afspejles af folkets tilstand, og at den moralske tilstand derfor aldrig kan blive bedre end folkets meninger er en væsentlig understregning af, folket har én fælles vilje, som politikken skal tage udgangspunkt i.

I diskussionen om navnene til de nye semidemokratiske instanser anvender Grundtvig almenviljen som princip til at agitere for navnene Rigsrådet og Folketinget. Her runder han sin argumentation af med at sige, at uanset hvad man kalder de to kamre, så skal man holde fast i, at regeringen bærer ansvaret for rigets bedste og almenvellet¹⁹⁴. På den måde ækvivalerer Grundtvig tokammersystemet med almenviljen, på trods af deres fejl og mangler. Derfor venter der også en opgave forude med, at rigsdagen bliver en afspejling af folkets røst i sin bedste og frieste tone¹⁹⁵. Grundtvig anviser efterfølgende frihed og oplysning, som de to redskaber, der gradvist skal forbedre det politiske system, til sikring af almenviljen. Almenviljen ækvivaleres altså direkte sammen med frihed, som Grundtvig holdt højt hele forfatterskabet, men nu også oplysningen, som han har set sig mere lun på, så længe den er til gavn for folket.

Et andet begreb der ligger Grundtvig på sinde, og som kan tolkes ind i hans brug af almenviljen, er ministeransvaret. Som tidligere nævnt er Grundtvig yderst kritisk overfor den ministerielle ledelse, og ser derfor den nytilkommende ministeransvarslov, som et bolværk mod denne. Faktisk skriver han, at ministeransvarsloven sammen med folkets frie røst, er Grundlovens kardinalpunkter, som sikrer den fremtidige politiske stabilitet. Disse to principper er nemlig altafgørende, når et oplyst folkeråd og et folkelig rigsråd skal tilfredsstille hele folkets rimelige ønsker og krav¹⁹⁶. Ministrene og embedsværkets holdninger og præferencer sættes altså i differenskæde til almenviljen, mens ministeransvarsloven omvendt er en del af ækvivalenskæden. Dette differenspunkt understreger tydeligt, at aversionen overfor eliten stadig gør sig gældende. Det er altså ikke den politiske elite der kan sikre almenviljen, tværtimod. Men her slår Grundtvig også ind på en mindre radikal vej end tidligere, og derfor muligvis også mindre populistisk. Han accepterer at folkets røst godt kan høres gennem rigsdagen, så længe dem der skal høre den, kan stilles til ansvar. Det kan tolkes som en accept af det repræsentative demokrati, som Grundtvig ellers tidligere var så kritisk

¹⁹⁴ Grundloven, Statsrådet og Rigsdagen III, 212

¹⁹⁵ Grundloven, Statsrådet og Rigsdagen II, s. 142

¹⁹⁶ Grundloven, Statsrådet og Rigsdagen III, s. 223

overfor, og derfor i mindre grad det rene destillat af populismen, som stipulerer direkte demokrati. På den anden side er der her tale om det populistiske kompromis, som de fleste populister også indgår i dag. I princippet er det direkte demokrati at foretrække, men ikke i praksis. Modstillingen mellem ministrene og folket benytter Grundtvig sig også af under sit forsvar for Grundloven. Her skriver han, at hvis riget og folket skal reddes, må det være Grundloven og rigsdagen der skal gøre det, for alternativet er det ministervælde, som blev behandlet i afsnittet om eliten. Desuagtet hvor dårlig rigsdagen er sammensat skal man derfor støtte den, da man derigennem støtter Grundloven og folket¹⁹⁷. Grundtvig er altså ikke blind for, at rigsdagen ikke nødvendigvis er repræsentativ, og har igen inkorporeret almenviljens kritik, men her overtrumfer folkets ve og vel altså. Selv hvis man forestillede sig det helt perfekt sammensatte ministerium, vil dets arbejde kun blive bedre, hvis rigsdagen også indtages, da lovgivningen på den måde bliver mere dansk og folkelig.

Hvor det tidligere kun var kongen, der kunne sikre almenviljen i overensstemmelse med folket, og folkeforsamlingerne der truede samarbejdet mellem kongen og folket, forholder det sig nu stik modsat: "[...] troer man nu, at folkelig Frihed og Oplysning trives bedre under uinskrænkede Enevolds-Konger med uansvarlige Ministre end med en folkevalgt lovgivende Rigsdag, som altid staaer i levende Vexelvirkning med Folket, og behøver selv al muelig frihed og oplysning [...], da har man aabenbar baade den daglige og den verdenshistoriske Erfaring imod sig.¹⁹⁸". Her afslører Grundtvig sig selv som lidt af en opportunist, idet han tidligere var stærkt kongetro. Efter Grundloven har det sandsynligvis været opportunt, at støtte det parlamentariske system. Hvis det holdes op mod Tine Damsholts brug af det opinionsstyrede enevælde som nøgle til at forstå Grundtvigs politiske holdninger, så er der ikke længere nogen enevælde tilbage at støtte, og den naturlige konsekvens må derfor være at støtte opinionen. En anden udlægning kunne være, at Grundtvig frygtede ministrenes manglende dømmekraft så meget, at han hellere så, at folket kunne kontrollere den. I dette tilfælde er almenviljen en drivaksel i transitionen fra enevælde til demokrati, da folkets røst retfærdiggør ændringen i det politiske system.

¹⁹⁷ Grundloven, Statsrådet og Rigsdagen II, s. 138

¹⁹⁸ Ibid, s. 142

Det kan virke en kende paradoksalt, at almenviljen i sammenligning med de andre kilder ikke benyttes så direkte i dette skrift, når nu Grundloven har været med til at sikre dens vilkår. Men det kan netop også skyldes, at samfundet er kommet et skridt nærmere almenviljens idealer. I *Danskeren* bliver almenviljen en form for kontrollerende instans, der gennem ministeransvaret skal sikre, at regeringens arbejde flugter med almenviljen, da Grundtvig stadig er en smule skeptisk overfor magthaverne. Derfor kan man ane, at den kritik Grundtvig bringer af den nye Grundlov, er funderet på almenviljen. De negative egenskaber ved Grundloven er, at den ikke lader folkeviljen komme til udtryk klart nok. Et gennemgående ækvivalenspunkt i dette og foregående skrift er derfor, at almenviljen er et ideal, som man må kæmpe for at sikre så godt som muligt.

7.5 Sammenfatning

Med *Danskeren* ramler Grundtvig ind i tidens store spørgsmål: Slesvigs tilhørsforhold. Her gør han en dyd ud af at afgrænse det danske folk negativt ved at lægge afstand til det tyske folk. Populismens af og til etniske dimension kommer her til udtryk, således at det rene folk skal forstås i etnisk forstand. Med andre ord fortsætter Grundtvig med at tale på folkets vegne og kritiserer alle dem, der undertrykker folket. Dette gøres også ud fra en moralsk ramme. Den moralske anløbne elite byder sig til fals for tyskerne og importerer endnu mere dårlig moral, da det tyske tankegods er funderet på falskhed og had til danskerne. Almenviljen er stadig strukturerende for teksternes budskab, men ikke på samme måde som tidligere. I 1836 brugte han almenviljen prognostisk til at beskrive den idéelle samfundsmodel. Det gør han til dels også her ved at bruge den som en rettesnor til, hvordan magten i fremtiden skal forvaltes, men det er ikke på de samme høje nagler som i *Det Danske Fiir-kløver*, hvor almenviljen næsten var tekstens mest retningsanvisende princip. Det skal dog endnu engang understreges, at der her er tale om et udsnit af *Danskeren*, og de argumenter og begreber der er udeladt eller mindre iøjnefaldende end tidligere potentielt kan spille en langt større rolle i andre numre af ugebladet, og det derfor kan være svært at konkludere på alt det, der *ikke* er skrevet i disse kildeudtræk.

POPULISMEDISKURSEN I DE TRE KILDER

Analysen har både blotlagt den diakrone og synkrone udvikling i de tre begreber, som tilsammen konstituerer den populistiske diskurs. Folkebegrebet er det begreb, som i 1831 var mest veludviklet hos Grundtvig. Set i lyset af de revolutionære begivenheder året før beskriver Grundtvig folket som forbenet og politisk umodent. Folket var som enhed en udannet pøbel, der under ingen omstændigheder skulle tildeles magt. Grundtvig bruger i det hele taget ikke megen tid på at beskrive folket, men harcelerer blot over det. Her tillægger han det blandt andet adjektiverne dum og umodent. I 1836 er Grundtvig langt mere bevidst om hvad der karakteriserer det danske folk, og hvor det kommer fra. Vi ved fra Grundtvigforskningen, at han på det tidspunkt i lang tid havde interesseret sig for folkets vækkelse og dets nordiske aner. Men hvor dette var nedtonet i teksten fra 1831, sandsynligvis fordi han ikke ville legitimere det folk, som han i lyset af begivenhederne året før så som politisk impotent, bruger han i dette skrift megen plads på at spore folkets ophav. Derfor koncentrerer han sig også om modersmålet som udgangspunkt for folkets kerne. Sproget næres og plejes af folket i modsætning til den dikotomiske elite. Ved at beskrive danskerne som et særligt folk med en stor forhistorie, introducerer også en lang nedgangsfortælling om folket, som først er standset for nyligt med indførslen af stænderforsamlingerne. På den måde sætter han også en tyk streg under, at stænderforsamlingerne ud fra folkets tarv er fuldt ud berettiget. Folket har *per se* ret til den politiske magt. I uddragene fra *Danskeren* distanceres folket fra den nydannede rigsdag, som Grundtvig mener godt kan gøre mere for folkets ønsker. På den anden side fejler han kritikken af Grundloven væk med, at den på trods af fejl og mangler beskytter folket. Det etniske danske folk, som har krav på suveræniteten i kraft af ejendomsretten over landet spiller også en toneangivende rolle i disse uddrag. Her inkluderes hele Norden, for at male det nordiske folk op overfor et tysk folk. Folkediskursen hos Grundtvig bevæger sig altså over tid hen imod at blive mere og mere essentialiseret, så der er tale om folket med stort F. Folkets moralske fortræffeligheder topper i teksten fra 1851, og som vi skal se i opsummeringen af elitediskursen, står den i stigende grad i opposition til beskrivelsen af eliten.

I Grundtvigs verdensbillede bliver eliten gennem tiden farligere og farligere, fordi deres moral svigter dem. I kilden fra 1831 er Grundtvigs holdning til eliten ret ambivalent. På deres skuldre hviler ansvaret for, at folket ikke raserer samfundet. På den anden side er Grundtvig også meget kritisk overfor elitens rolle i revolutionerne, og særligt avisskrivernes indflydelse. Derfor har eliten også en rem af huden. Folket og eliten er i teksten blandet sammen i et miskmask af relationer, så der er ikke tale om en dualistisk samfundsopfattelse, hvor folket og elitens interesser er modstridende. Allerede i 1836 virker elitens folkeopdragende rolle fra 1831 en smule arkaisk. Dette skyldes sandsynligvis, at folket ifølge Grundtvig med stænderforsamlingerne har vist deres duelighed. Folket og elitens funktion bytter i grove træk plads i løbet af de fem år, og den kosmopolitiske elite er derfor et forstyrrende element i folkets lange march mod magten. I stedet bliver eliten transformeret om til en trussel, primært i kraft af deres udanske sind og præferencer, som truer folkets mulighed for politisk magt. Derfor er diskursen overfor eliten også yderst kontrær. Det kulminerer i 1851, hvor begrebet hjemtyskeri bruges til at beskrive den moralsk anløben elite, som truer landets fremtidige eksistens. Derfor står det også klart efter analysen, at det er hadet til tyskerne, der vokser ud ad populismen og ikke omvendt. I løbet af denne 20-årige periode har diskursen om eliten bevæget sig fra at behandle eliten som en naturlig del af samfundet, der skulle tæmme folkets vildskab, til at være en gruppe, der står i vejen for folket. Derfor er forholdet mellem folket og eliten også blevet gradvist mere dikotomisk, kulminerende med anklagerne om hjemtyskeriet, hvor folket er de sande danskere, mens eliten er en tysk forpost.

Almenviljen blev i kilden fra 1831 betragtet som et stabiliserende princip i en kaotisk tid. Kun kongemagten kunne føre almenviljen succesfuldt ud i livet. Når folket lod sig inspirere af almenviljen til at stifte revolutioner, var det til gengæld et blålys. Hvem der kunne betjene sig af almenviljen markerede altså en meget vigtig linje i samfundet. Grundtvig støttede ikke en aktiv praktisering af almenviljen, men kun som princip i kongens sikre favn. Stænderforsamlingernes etablering var til dels en manifestation af almenviljen, og derfor ændrede Grundtvigs syn på almenviljen sig også, da han lod sig begejstre for stænderforsamlingerne. Kilden fra 1836 er i store træk en retrospektiv vurdering af Danmarkshistorien set ud fra almenviljens princip. Her bruger Grundtvig for alvor begreberne til at præge den samfundskamp, som kampen for demokrati var. Almenviljen skal nedbryde det bestående system. Helt radikal er Grundt-

vig dog ikke, da han advarer mod det direkte demokrati. Dikotomien mellem folket og eliten bruger han til at piske en stemning op, mens han i sin opfattelse af almenviljen rent faktisk trækker lidt i land. I *Danskeren* er almenviljen brugt prognostisk til at beskrive det samfund, som Grundtvig ønsker efter vedtagelsen af Grundloven. Siden 1831 har Grundtvig derfor ændret sit standpunkt radikalt, da han nu ser Rigsdagen, og ikke kongen som afgørende for almenviljen.

Den samlede vurdering af udviklingen i populismen er derfor, at Grundtvig i 1831 ikke var populist, men havde en elitær indstilling til samfundet. Dette ændrede sig i 1836, hvor den skematiske populisme toppede, og hvor fronterne mellem folket og eliten var skarpest trukket op. Dermed ikke sagt, at han ikke også var populist i 1851, men det var på en mere realpolitisk facon. Udviklingen i Grundtvigs populistiske diskurs beskriver derved også, hvordan populisme kan bevæge sig fra at være et afsondret intellektuelt tankesæt til at blive politisk bevendt, idet populismediskursen indhyller Grundtvigs konkrete ønsker til den politiske udvikling.

DISKUSSION

9.1 Mulige bidrag

Jeg ser to overordnede perspektiver i dette speciale, som bør diskuteres i kølvandet på analysen. Dermed ikke sagt, at der gives skråsikre svar på de sammenhænge, som er blevet søgt analyseret her. Snarere er der tale om perspektiver, som kan bruges i kommende analyser, for yderligere at kvalificere diskussionen om Grundtvig og populisme. Det første perspektiv drejer sig naturligt om Grundtvig. Hvilken betydning har det for sondringerne af hans tanker og virke, at der nu kan lægges endnu en alen til hans holdninger? Dernæst har et overordnet mål med dette speciale også været at bidrage til forståelsen af populisme i en historisk kontekst. Derfor følger en udlægning af, hvordan dette speciale bidrager.

9.2 Grundtvig

Grundtvig brugte ikke betegnelsen populist om sig selv, og der var ingen andre der i samtiden kaldte Grundtvig populist, for betegnelsen blev end ikke opfundet i hans levetid. Så hvorfor skal Grundtvig endnu engang trækkes rundt i manegen, når han siden sin død er blevet fortolket som alt fra minimalstatstænkter, antisemit, national-konservativ og EU-kritiker, bare for at nævne få prædikater?¹⁹⁹ Hensigten er, at populismebegrebet kan kaste nyt lys over de to områder af hans forfatterskab, som blev fremlagt i forskningsdiskussionen; synet på folkeligheden og demokrati. Læsningen af udviklingen i Grundtvigs politiske tanker er som sådan ikke et radikalt nybrud i dette speciale. Tidsfæstninger af kontinuitet og brud i Grundtvigs syn på folket og demokrati passer ganske godt med Lundgreen-Nielsens, Damsholts og Korsgaards, og hvem der ellers er blevet nævnt i forskningsoversigten. I stedet vil jeg hævde, at det er sammentænkningen af Grundtvigs folkebegreb og demokratiopfattelse i undersøgelsen af den populistiske diskurs, der i dette speciale tilføjer diskussionen yderligere værdi. For Grundtvigs intrikate forbehold overfor demokratiet får i dette speciale et andet udtryk. Frygten for eliten og i særdeleshed hjemtyskernes rolle i perioden omkring treårskrigen driver ønsket om demokrati frem. Derfor ser Grundtvig det som et

¹⁹⁹ <https://www.information.dk/kultur/2012/12/politikere-evig-kamp-grundtvig>

problem, at Grundloven ikke er demokratisk nok. Når der spørges om Grundtvig var demokrat eller ej må der svares ”han var populist”. For som det blev diskuteret i teori-afsnittet kan populismen både være demokratisk og udemokratisk - hovedsagen er, at det er med udgangspunkt i ønsket om at støtte folket ud fra almenviljens princip. I 1831, hvor Grundtvig ikke var demokrat, men heller ikke populist, mente han dog, at folket havde bedst af at stå under kongen, fordi de ikke selv var i stand til at sikre deres bedste, mens kongen regerede med almenviljen i tankerne. I 1836, hvor stænderforsamlingerne havde modbevist dette, skulle folket *i samarbejde* med kongen styre landet. I 1851, hvor magtbalancen var tippet, og folket i grove træk havde fået magten, vedblev Grundtvig med at være populist, da folket gennem det repræsentative demokrati havde ret til magten, ikke mindst for at stække hjemtyskerne. Det gradvise skift fra kongens magt til folkets magt kan forklares ud fra populismens credo – folkets intrinsiske værdi gør, at almenviljen er bestemmende for den politiske kurs, mens elitens indflydelse holdes nede.

De mange tolkninger af Grundtvigs forfatterskab vidner om, at Grundtvigforskningen er ekstremt tidsbundet. I løbet af de sidste ti år er Grundtvig, som altid, blevet brugt i debatten om danskhed af de forskellige politiske fløje. Men det er en anden skole indenfor Grundtvig-forskningen, som er vokset ud af Statskundskabens rækker, der har gjort danskhedsdiskussionen rangen stridig, som den mest præsente Grundtvigdiskussion. Indenfor denne bliver Grundtvig ophøjet til en art samfundsteoretiker, der slog tonen an for nation building, før der overhovedet var noget der hed nation building²⁰⁰. Det sker eksempelvis i antologien ”Building the Nation” fra 2015, hvor Grundtvigs betydning for det danske samfund bruges til at drage sammenligninger over tid, og med udviklingen i andre lande. Sigende er det, at den amerikanske politolog Francis Fukuyama, der i 1992 brød igennem til bredere kredse med sin bog ”The End of History and the Last Man”, i bogens indledning fremfører sin getting-to-Denmark-tese, og kæder den sammen med Grundtvigs virke. Fukuyama ser Danmark som det mest succesfulde eksempel på nation building, og derfor er målet, at alle andre lande må blive som Danmark²⁰¹. Fortællingen om ”den danske vej” og konsensusdemokratiet

²⁰⁰ Begrebet blev skabt i forbindelse med afkoloniseringen og efterkrigstidens (amerikanske) udviklingspolitik.

²⁰¹ I Fukuyamas to seneste bøger *The Origins of Political Order* (2011) og *Political Order and Political Decay* (2014) er denne tese også grundlaget.

bliver derfor udrullet for det engelsktalende publikum som opskriften på, hvordan et succesfuld samfund skabes. Med dette udgangspunkt undersøges det i andre kapitler ”Why Denmark did not become Switzerland” og hvilken betydning Grundtvig har for den nutidige danske økonomi(!)²⁰². Strømningen er herhjemme primært drevet af Korsgaard, Østergaard og Ove K. Pedersen, samt de internationale forskere, der har særlig interesse i Grundtvig. Denne linje videreførte Barack Obama under en nordisk statsmiddag i Det Hvide Hus i 2016, hvor Grundtvigs arbejde for rettigheder og folkeoplysning blev sammenlignet med de amerikanske borgerrettighedsbevægelser²⁰³. Om Martin Luther King nogensinde læste Grundtvig, er nok mere end tvivlsomt.

Spørgsmålet om værdien af denne nye tilgang munder da ud i den store diskussion om historiefagets (manglende) generaliserbarhed overfor statskundskabens afsøgning af samfundsmæssige lovmæssigheder. Idéen om at Grundtvig som en del af den danske historie rummer en universalmodel for hvordan et samfund kan skabes er ganske be- snærende, men der lurer en latent fare ved at trække for direkte linjer mellem Grundtvigs liv og virke og den senere brug af Grundtvigs ord. Jes Fabricius Møller kritiserer i teksten ”Grundtvigs betydning for samfundet” denne tilgang til analysen af Grundtvigs (efter)virkning. Her undersøger han systematisk Grundtvigs betydning indenfor tre udvalgte emner: Velfærdsstaten, højskolebevægelsen og forfatningen. For at man i et aktørperspektiv skal kunne tale om, at én aktør har haft afgørende betydning for en afgrænset del af samfundsudviklingen skal man ifølge Fabricius Møller først og fremmest søge til kilderne, som det også er sket i specialet her. Dernæst opererer Fabricius Møller med en række kriterier, som alle skal opfyldes, før det kan godtgøres, at idéerne hos én aktør har ført til handling. Idéen skal stamme fra personen der undersøges, og ikke være så abstrakt eller almen, at den ikke kan operationaliseres. Dernæst skal man kunne sandsynliggøre processen, hvor idéen er omsat til en konkret praksis og siden har fået betydning for samfundet²⁰⁴. Fabricius Møller konkluderer

²⁰² Cambell, John L & John A. Hall (2015): ”The Economic Consequences of the Size of Nations: Denmark in Comparative Perspective”, i Hall, John C., Ove Korsgaard & Ove K. Pedersen (2015): *Building the Nation - N.F.S. Grundtvig and Danish National Identity*

²⁰³ https://www.washingtonpost.com/news/reliable-source/wp/2016/05/13/full-transcript-of-president-obamas-toast-at-the-nordic-state-dinner/?utm_term=.85de3f3a5d6e

²⁰⁴ Fabricius, Jes (2015): ”Grundtvigs betydning for samfundet”, *Grundtvig Studier* (66), 105f

efterfølgende, at Grundtvig hverken lever op til disse kriterier, når det gælder velfærdsstaten, højskolen eller demokratiet, fordi hans idéer var generelle og ikke handlingsanvisende²⁰⁵. Skulle man lave samme øvelse med Grundtvig og populismen, ville man sandsynligvis nå samme konklusioner. Populismen er sjældent handlingsanvisende, men kan bruges på mange forskellige måder, som de nutidige eksempler også viser. Mht. originaliteten er spørgsmålet, om mange af Grundtvigs idéer, som er blevet fremlagt i specialet, ikke også kan genfindes, enten i den nationalliberale kreds hos eksempelvis C.C. Hall, Carl Ploug, Orla Lehmann og D.G. Monrad m.fl. eller i den danske romantik hos Ingemann, Molbech eller Oehlenschläger. Analysen i dette speciale viser også, at Grundtvig var ekstremt tidsbundet, en lejlighedsforfatter, hvis holdninger fluktuerede alt efter de politiske vinde. Det er med til at understrege, at man skal være varsom med at bruge Grundtvig som forklaringsmodel i andre tidsperioder, lande og til andre problemstillinger. Det er uden tvivl forfriskende at stille nye spørgsmål til Grundtvigs forfatterskab, men man må omvendt ikke glemme historien *an sich*, kilderne og aktørerne. Selvom jeg vedkender mig en politologisk inspiration til dette speciale, er der også en klar grænse for, hvor meget historien kan gøres almenyldig. Alt dette skal dog ikke fratage specialets valens, men blot vise, at Grundtvig rummede en række af de samtidige tendenser, men han var ikke personificeringen af dem.

9.3 Populisme

Specialet er i store træk affødt i frustration over den af og til lemfældige brug af begrebet populisme, som man finder i den daglige nyhedsdækning. Derfor må spørgsmålet uvægerligt også være, hvordan dette speciale bidrager til forståelsen af populisme(n). En oplagt tilføjelse er, at populistiske diskurser ikke kun er blevet anvendt i senmoderne samfund, og populismens opståen derfor ikke kan tilskrives de sociale medier og *Fake News*, globaliseringen eller immigration, som det ellers er blevet gjort²⁰⁶. At populisme også kan trives i før-demokratiske samfund burde efter denne analyse stå ganske klart. Uden at gøre det til en teleologisk påstand er det ved nærmere eftertanke måske heller ikke tilfældigt, at populismen kan genfindes netop i den

²⁰⁵ Ibid, s. 124

²⁰⁶ Ernst, Nicole Sven Engesser, Florin Büchel, Sina Blassnig & Frank Esser (2017): "Extreme parties and populism: an analysis of Facebook and Twitter across six countries", *Information, Communication & Society*, 20 (9)

periode og hos netop Grundtvig. Populismen næres på én gang af oplysningstankerne og den iboende idé om at sætte det enkelte individ i centrum med rettigheder til følge og nedbrydningen af autoriteter, og på den anden side romantikkens vægtning af følelsernes betydning for mennesket, som kommer til udtryk ved længslen mod det evige – naturen, kulturen og nationen. At Grundtvig i mental forstand befandt sig i grænselandet mellem oplysningstiden og romantikkens tanker er velkendt. Den britiske liberalisme var som nævnt en stor inspirationskilde og Grundtvig er sig også bevidst om, at han trækker på Rousseaus oplysningstanker. I ”Mands Minde”, som var en udgivelse af en foredragsrække holdt af Grundtvig i 1838, benytter han selv anledningen til at forholde sig til Rousseaus tanker. Her forsvarer han Rousseau overfor dem, der anklagede ham for at lægge kimen til den franske revolution, ved sin insisteren på folkets politiske betydning gennem almenviljen²⁰⁷. Derfor ligger det ligefor at undersøge, om andre aktører fra samme tidsperiode også brugte denne populistiske diskurs. Hvis der kan svares ja til dette, vil det yderligere styrke bevidstheden om den historiske populisme.

Et andet perspektiv, som Grundtvig kan bruges til at betragte, er forholdet mellem populisme og demokratisering. I et politologisk perspektiv var Danmark i midten af 1800-tallet langsomt ved at bevæge sig fra et fuldtonet autoritært styre, hvor kongemagten ikke måtte kritiseres, i retning mod et moderat autoritært styre, hvor dele af parlamentet blev valgt, af en dog lille del af folket, og en spæd opposition var tilladt. Cas Mudde argumenterer for, at når et udemokratisk styre slår sprækker, kan populisme være med til at instigere udviklingen i retning mod demokrati, ved at artikulere politiske krav og skabe bevidstheden om muligheden for et flertalsstyre²⁰⁸. Når der gives en stemme til dem, der ikke føler sig hørt i det politiske system, skabes der en fremgangsmåde for, hvordan magthaverne kan kritiseres. Mudde bruger her den polske Solidaritets-bevægelse som i 80'erne agerede opposition til det kommunistiske regime, som et eksempel på en populistisk bevægelse, hvorfra der blev stillet krav til de udemokratiske magthavere. Samme mekanisme kan også ses i kilderne, hvor Grundtvig som udgangspunkt ikke er for demokratiet, men da der først kommer skred i udviklingen, er populismen i *Danskeren* en form for rettesnor, som befolkningen kan bruge til at stille modkrav til magthaverne. Når Grundtvig bringer det nytilkomne

²⁰⁷ Grundtvig, N.F.S. (1838): *Mands Minde*, s. 100

²⁰⁸ Mudde & Kaltwasser, s. 82ff

ministeransvar ind i den populistiske diskurs, er det derfor et skoleeksempel på den mekanisme, som Mudde beskriver. En anden tilbagevendende diskussion i populismeforskningen er, om populisme som politisk fænomen har særligt gode betingelser i forbindelse med politiske kriser²⁰⁹. Her kan denne undersøgelse bidrage som casestudie. Svaret på dette spørgsmål afhænger selvfølgelig af hvor man ligger snittet, når den politiske krise skal defineres. Er det den udenrigspolitiske krise, som førte til 1. slesvigske krig, den politiske krise og truslen om revolution i marts 1848 eller repræsentationskrisen i enevældens sene dage, som ledte til stænderforsamlingerne der er udgangspunktet? Grundtvigs brug af populistiske diskurser blussede op i tiden mellem 1831 og 1836, og det kunne tyde på, at repræsentationskrisen, hvis man altså kan tale om en sådan, kan tilskrives en accelererende effekt. Et afgørende træk ved læsningen af kilderne er, at den populistiske diskurs bruges til at *fastholde* de (semi)demokratiske institutioner som skabes, og ikke til at grundlægge dem i første omgang. I dette studie er populismen derfor med til at fastholde et politisk mulighedsrum som allerede er skabt i lige så høj grad, som det udvider rammerne for den politiske repræsentation. Derfor kunne man hævde, at det først er efter krisen er indtruffet, at populismen bliver bragt i spil.

En smule højstemt kunne man kalde specialet et eksplorativt studie af populismens natur. Men er der nogen sammenhæng mellem populismen i Grundtvigs forfatterskab, og den populisme der trives i dag? Det er i bedste fald tvivlsomt, for der er praktisk talt ikke et kontinent, som ikke har stiftet bekendtskab med populisme siden årtusindeskiftet. Fra Jacob Zuma i Sydafrika til Rodrigo Duterte i Filippinerne, Evo Morales i Bolivia og ikke mindst Trump i USA og de mange populistiske partier i Europa. Populismen manifesterer sig forskelligt i disse lande, så at drage direkte paralleller med Grundtvig, kan ende ud i en øvelse i *cherry-picking*. Med dette in mente vil jeg alligevel diskutere en enkelt sammenligning mellem Grundtvig og en nutidig politisk aktør. Da lektor i statskundskab, Søren Hviid Pedersen, i sommeren 2016 sammenlignede Trump med Grundtvig, var det fordi Pedersen så, at Trump bekymrede sig om en amerikanske folkelighed, ligesom Grundtvig interesserede sig for den tilsvarende danske²¹⁰. At gennemgå ligheder og forskelle mellem Grundtvig og Trump minutiøst

²⁰⁹ Vasilopoulou, Sofia, et. al (2013): "Greece in Crisis: Austerity, Populism and the Politics of Blame", *Journal of Common Market Studies*, 52(2)

²¹⁰ <https://www.b.dk/kommentarer/trump-den-amerikanske-grundtvig>

er ikke sagen her²¹¹, men oplagt er det i hvert fald at udbrede populismens tankegods, for derigennem at kunne sammenligne forskellige politiske aktører, og således både blive klogere på nutidige fænomener og populisme generelt set. I forbindelse med Trumps indtog i amerikansk politik er et af de spørgsmål der oftest er blevet stillet, hvordan en mangemilliardær har haft held til at tale på folkets vegne. Her giver læsningen af Grundtvigs forfatterskab et oplagt bud. Man kan stille det samme spørgsmål til Grundtvigs repræsentativitet som populist. Ganske vidst vandt Grundtvig kun et mandat til landstinget, men det kan også vække mild undren, at en akademisk digterpræst helt ublu kunne tale på folkets vegne, når kun de færreste var digterpræster. Men her viser Grundtvigs betoning af de kulturelle markører, at populisme ikke altid kan forklares ud fra økonomiske incitament og en overensstemmelse mellem populist og tilhængernes socioøkonomiske baggrund. I stedet bør man opfatte populisme som et kulturelt fænomen, der finder klangbund hos dem, der føler at deres kultur er truet af magtfulde eliter, uanset hvem der benytter sig af en populistisk diskurs. Populisme *er* kulturkamp, og det var kulturkamp Grundtvig førte hele sit liv.

²¹¹ Ph.d.-stipendiat Kasper Haunstrup Madsen gik i Weekendavisen 10. februar 2017 under titlen ”Den gode løgn” i rette med Pedersens sammenligning af Grundtvig og Trump. Denne debat er der desværre ikke fundet plads til at inddrage her.

KONKLUSION

I dette speciale er det blevet undersøgt om Grundtvig gennem sit politiske forfatterskab anvender en populistisk diskurs, og om den udvikler sig over tid. Derfor er det indledningsvist blevet klarlagt hvilke komponenter en populistisk diskurs indeholder, og hvordan man bør undersøge populisme. Dette har været magtpåliggende, da forskningen indenfor populisme er meget forgrenet, og definitionen af populisme ikke nødvendigvis ligger lige for, men må udvindes af det tidligere arbejde. I specialet bliver populisme betragtet som et diskursivt fænomen, hvor folket og eliten bliver opfattet som to antagonismer, der kæmper om den politiske magt med almenviljen som populisternes våben.

Det har været en klar hensigt med dette speciale at udvide rammerne for hvordan vi skal forstå populisme, men også hvordan vi skal fortolke Grundtvigs tanker. Specialet bidrager af denne grund til endnu en vinkel til forfatterskabet, der kan nuancere billedet af Grundtvig. I 1831 var Grundtvigs populisme latent. Han havde et ambivalent forhold til eliten, men stillede sig i sidste ende på deres side. Allerede i 1836 ændrede det billede sig. Her så han en lang række negative egenskaber ved eliten, og rehabiliterede det danske folk ved at minde om dets gloværdige historie. Springer vi 15 år frem i tiden til 1851, er det forholdet til tyskerne, eller mere præcist hjemtyskerne, der tolkes ind i populistisk diskurs, hvor elitens landsskadelige præferencer står i modsætning til folkets. Den populistiske diskurs udvikler sig altså over tid og bliver gradvist mere toneangivende, og bruges af Grundtvig, til at imødegå tidens politiske spørgsmål.

LITTERATURLISTE

- Andersen, Balder (2003): "Grundtvigs folkelighedsbegreb", *Grundtvig-Studier* (54)
- Aslanidis, Paris (2016): "Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective", *Political Studies*, 64(1)
- Aslanidis, Paris (2017): "Avoiding Bias in the Study of Populism", *Chinese Political Science Review*
- Bale, Tim, Stijn van Kessel & Paul Taggart (2011): "Thrown around with abandon? Popular understandings of populism as conveyed by the print media: A UK case study", *Acta Politica* 46(2)
- Benford, D. Robert & David A. Snow (2000): "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment" i *Annual Review of Sociology* (20)
- Brænder, Morten et. al (2014): *Samfundsvidenskabelig tekstanalyse*, Hans Reitzels Forlag, København
- Bjørn, Claus (2007): *Grundtvig som politiker*, Forlaget ANIS, Frederiksberg
- Canovan, Margaret (1981): *Populism*, Harcourt Brace Jovanovich, New York
- Canovan, Margeret (1999): "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", *Political Studies* 17(1)
- Canovan, Margaret (2004): "Populism for political theorists?", *Journal of Political Ideologies*, 9(3)
- Damsholt, Tine (1994): *Troen på folkeviljen*, Kroghs Forlag, Vejle

- Ernst, Nicole Sven Engesser, Florin Büchel, Sina Blassnig & Frank Esser (2017): "Extreme parties and populism: an analysis of Facebook and Twitter across six countries", *Information, Communication & Society*, 20 (9)
- Fabricius, Jes (2015): "Grundtvigs betydning for samfundet", *Grundtvig Studier* (66)
- Feldbæk, Ole (1992): *Dansk Identitetshistorie* Bind 2-3, C.A. Reitzels Forlag, København
- Gherghina, Sergiu, Sergiu Biscoiu & Sorina Soare (eds.) (2013), *Contemporary populism: A controversial concept and its diverse forms*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne
- Glenthøj, Rasmus (2014): *1864 – Sønner af de Slagne*, Gads Forlag, København
- Grundtvig, N.F.S (1851): *Danskeren, et Ugeblad*, J. D. Qvist, Bog og Nodetrykker, København
- Grundtvig, N.F.S (1831): *Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsten*, den Wahlske Boghandels Forlag, København
- Grundtvig, N.F.S (1836): *Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet*, den Wahlske Boghandel, København
- Grundtvig, N.F.S (1838): *Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie*, Karl Schönbergs Forlag, København
- Hawkins, Kirk A. (2009): "Is Chaves populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective", *Comparative Political Studies*, 42(8)
- Hall, John C., Ove Korsgaard & Ove K. Pedersen (2015): *Building the Nation - N.F.S. Grundtvig and Danish National Identity*, McGill-Queen's University Press, Montreal

- Ifversen, Jan (2007) ”Begrebshistorien efter Reinhardt Koselleck”, *Slagmark* (48)
- Ionescu, Ghita & Ernest Gellner (1967): *Populism – Its Meanings and National Characteristics*, Weidenfeld and Nicolson, London
- Jacobsen, Mogens Chrom (2007): *Samfundskontrakten, eller statsrettens principper*, DET lille FORLAG, Frederiksberg
- Kazin, Michael (1995): *The Populist Persuasion – An American History*, Basic Books, New York
- Korsgaard, Ove (2004): *Kampen om folket*, Gyldendal, København
- Korsgaard, Ove (2012): *N.F.S. Grundtvig*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København
- Korsgaard, Ove & Michael Schelde (Red.) (2013): *Samfundsbyggeren*, Forlaget ANIS, Frederiksberg
- Koselleck, Reinhardt (2007): *Begreber, tid og erfaring: en tekstsamling*, Hans Reitzels Forlag, København
- Kurunmäki, Jussi (2005): ”Begreppshistoria”. I Bergström, Göran & Kristina Buréus. *Textens mening och makt*
- Laclau, Ernesto (1977): *Capitalism, Fascism, Populism*, NLB, London
- Mudde, Cas (2004): ”The Populist Zeitgeist”, *Government and Opposition*, 39(4)
- Mudde, Cas & Cristóbal Kaltwasser (2017): *Populism*, Oxford University Press, Oxford

- Müller, Jan-Werner (2016): *Hvad er Populisme?*, Informations Forlag, København
- Nygaard, Bertel (2014): "Fenrisulven sluppet løs: Grundtvig og det revolutionære demokrati i 1830", *Slagmark* (69)
- Pedersen, Kim Arne (2002): "Grundtvig på anklagebænken", *Grundtvig-Studier* (53)
- Pedler, Anne (1927): "Going to the People. The Russian Narodniki in 1874-5", *The Slavonic Review*, 6(16)
- Rerup, Lorenz (1992): "Grundtvigs indflydelse på den tidlige danske nationalisme", *Grundtvig studier* (43)
- Stanley, Ben (2008): "The thin ideology of populism", i *Journal of Political Ideologies*, 13(1)
- Taggart, Paul (2000): *Populism*, Open University Press, Buckingham
- Thorup, Mikkel (2015): *Jean-Jacques Rousseau*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København
- Vasilopoulou, Sofia, et. al. (2013): "Greece in Crisis: Austerity, Populism and the Politics of Blame", *Journal of Common Market Studies*, 52(2)
- Vind, Jesper (2017): *Det Nye Tyske Højre*, Gyldendal, København
- Wåhlin, Vagn (1994): "Grundtvig i politik op til 1830", *Grundtvig-Studier* 45(1)
- Yde, Henrik (2012): Indledning til "Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet". Findes på:
<http://www.xn--grundtvigsvrker-7lb.dk/tekstvisning/655/0%23%7B%220%22:0,%22k%22:3,%22v0%22:0#{%22:0,%22v0%22:0,%22k%22:0}>

Østergaard, Uffe (1984): "Hvad er det "danske" ved Danmark?", i *Den Jyske Historiker* (29-30)

Links:

<https://www.b.dk/kommentarer/trump-den-amerikanske-grundtvig> (Set 27/11 2017)

<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/vendertogter-ca-1100-1185/> (Set 26/10 2017)

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/elite> (Set 31/7 2017)

<https://www.information.dk/kultur/2012/12/politikere-evig-kamp-grundtvig> (Set 4/12 2017)

<http://politiken.dk/udland/art5798143/De-vil-g%C3%B8re-Europa-great-igen> (Set 16/8 2017)

<https://www.theatlantic.com/business/archive/2017/12/soros-philanthropy/547247/> (Set 6/12 2017)

https://www.washingtonpost.com/news/reliable-source/wp/2016/05/13/full-transcript-of-president-obamas-toast-at-the-nordic-state-dinner/?utm_term=.85de3f3a5d6e (Set 14/12 2017)